

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

**Jornades de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans
a Castelló de la Plana en homenatge
a les *Normes de Castelló***

(14 i 15 de desembre de 2007)

BARCELONA
2008

**Jornades de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans
a Castelló de la Plana en homenatge
a les *Normes de Castelló***

(14 i 15 de desembre de 2007)

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

**Jornades de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans
a Castelló de la Plana en homenatge
a les *Normes de Castelló***

(14 i 15 de desembre de 2007)

BARCELONA
2008

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica. Jornades (2007 : Castelló de la Plana)
Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Castelló de la Plana
en homenatge a les Normes de Castelló (14 i 15 de desembre de 2007)
Bibliografia
ISBN 9788492583232
I. Cuenca, Maria Josep, ed. II. Pitarch, Vicent, ed. III. Títol
1. Normes de Castelló — Congressos 2. València — Normalització — Congressos
3. Castelló de la Plana (Província) — Vida intel·lectual — Congressos
804.99-087(467.3)(061.3)

L'edició d'aquesta obra
ha estat a cura de Maria Josep Cuenca i Vicent Pitarch,
membres de l'Institut d'Estudis Catalans

© dels autors de les ponències
© 2008, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: desembre de 2008
Tiratge: 450 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL
Carrer del Peu de la Creu, 5. 08001 Barcelona

Imprès a Limpergraf, SL
Polígon industrial Can Salvatella. Carrer de Mogoda, 29-31. 08210 Barberà del Vallès

ISBN: 978-84-92583-23-2
Dipòsit Legal: B. 53874-2008

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

Sigles emprades pels autors	7
Presentació, <i>per Joan Martí i Castell</i>	9
Les connexions de la intel·lectualitat castellonenca de la República amb Barcelona, <i>per Lluís Meseguer Pallarés</i>	11
La influència de Catalunya dins la cultura popular castellonenca, <i>per Àlvar Monferrer i Monfort</i>	21
La Societat Castellonenca de Cultura (1919-1936), <i>per Elena Sánchez Almela</i>	41
La participació de l'Institut d'Estudis Catalans en el procés de gestació de les <i>Normes</i> de Castelló, <i>per Vicent Pitarch i Almela</i>	59
Procés històric de les <i>Normes</i> de Castelló i significació actual, <i>per Francesc Pérez Moragon</i>	75
La llengua catalana al nord del País Valencià: situació i perspectives, <i>per Brauli Montoya Abat</i>	79
Qui codifica estandarditza, <i>per Joan Costa Carreras</i>	87

Els condicionaments actuals de l'ús lingüístic social de la llengua, <i>per Isidor Mari Mayans</i>	101
Llengua i comunicació en l'era digital, <i>per Toni Mollà Orts</i>	105
Llengua, norma i literatura, <i>per Joan Francesc Mira i Casterà</i>	111
Literatura i ensenyament del català, <i>per Vicent Salvador Liern</i>	115
Per la lleialtat social a les Normes de Castelló, <i>per la Comissió Cívica per les Normes de Castelló</i>	119

Sigles emprades pels autors

ADSL	línia d'abonat digital asimètrica
AVL	Acadèmia Valenciana de la Llengua
BSCC	<i>Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura</i>
CCRTV	Corporació Catalana de Ràdio i Televisió
CEEP	Centro de Estudios de Etnología Peninsular
CSIC	Consell Superior d'Investigacions Científiques
DGLC	<i>Diccionari general de la llengua catalana</i>
DIEC	<i>Diccionari de la llengua catalana</i> de l'Institut d'Estudis Catalans
DOGC	<i>Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya</i>
EACV	Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana
GLC	<i>Gramàtica de la llengua catalana</i>
GNV	<i>Gramàtica normativa valenciana</i>
IB	Radiotelevisió de les Illes Balears
IEC	Institut d'Estudis Catalans
IEV	Institut d'Estudis Valencians
INE	Institut Nacional d'Estadística
L1	primera llengua
L2	segona llengua
PEO	propostes per a un estàndard oral
POUM	Partit Obrer d'Unificació Marxista
PSUC	Partit Socialista Unificat de Catalunya
RTVE	Radiotelevisió Espanyola
RTVV	Radiotelevisió Valenciana
SCC	Societat Castellonenca de Cultura
SIES	Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics
SF	Secció Filològica
TDT	televisió digital terrestre
TV3	Televisió de Catalunya, canal 3
UNESCO	Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura

Presentació

L'any 2007 fou especialment ric en aniversaris que afecten la història, sempre sinuosa, de la llengua catalana, dos dels quals estan íntimament lligats: el centenari de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans i el setanta-cinquè aniversari de les Normes de Castelló; dues fites estretament relacionades, perquè l'una és conseqüència de les finalitats i els objectius de l'altra.

La preceptiva de la llengua catalana, l'elaboració de la qual dirigí Pompeu Fabra, no podia assegurar per si mateixa la recuperació lingüística. En calia l'extensió i, sobretot, l'acceptació social en tots els territoris on el català és llengua pròpia. Sense l'adopció disciplinada, hauria quedat en un intent fallit. Aquesta no fou gens fàcil; s'hagueren d'ajuntar esforços fins i tot polítics per a aconseguir que no s'estronqués allò que hem comprovat que ha estat la preservació del català de l'extinció definitiva.

La normativa gramatical i lèxica que redactà Pompeu Fabra i que l'Institut d'Estudis Catalans promulgà l'any 1913, que es completen amb el Diccionari ortogràfic de 1917, se ceneixen escrupolosament a la tradició literària del segle xv, a la ciència de l'etimologia, a l'ús quotidià en les diverses variacions, al contrast ponderat amb les solucions de la Romània. Tot i així, no hi mancaren els rebuigs vehements i sovint gratuïts d'institucions, com la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, i d'escriptors i erudits del Principat.

A la Catalunya del Nord, a les Balears i al País Valencià, les resistències foren encara molt més fortes. Calgué una espera llarga perquè fins als anys trenta no se'n generalitzés l'assumpció.

Allò que la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans ha volgut celebrar amb les Jornades a Castelló de la Plana en homenatge a les Normes de Castelló els dies 14 i 15 de desembre de 2007 és justament l'esdeveniment que simbolitza la fi de les reticències i que representa, doncs, la comprensió que, si es volia la pervivència de la llengua, no se'n podia refusar la imprescindible codificació. Castelló de la Plana

en fou la ciutat testimoni l'any 1932. Les anomenades per això Normes de Castelló no són sinó la preceptiva invariada de Pompeu Fabra. Les entitats culturals i els intel·lectuals valencians que les signaren tancaven feliçment unes polèmiques que, si haguessin prosperat, haurien enfonsat fatalment l'obra de redreçament de Fabra i, amb aquesta, la continuïtat d'un idioma d'alta cultura.

Remarco unes paraules de les Bases per a la unificació de l'ortografia valenciana, que constitueixen les Normes:

Els escriptors i investigadors del País Valencià, les Corporacions i publicacions més preparades de la nostra terra, amb un patriotisme que mai s'enaltirà prou, han arribat a l'acord transaccional que suposa el sistema que ací s'explana.

La Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans no volia cloure l'any 2007 sense retre l'homenatge degut a les Normes de Castelló, a la ciutat que altrament és seu de la primera delegació que la institució té fora del Principat de Catalunya. Amb la col·laboració impecable del qui la dirigeix, Vicent Pitarch, i de tots els qui hi treballen, hi organitzàrem les Jornades d'estudi de 2007. S'hi implicà l'Ajuntament de la ciutat, la Universitat Jaume I i l'Institut d'Ensenyament Secundari Francesc Ribalta. Com és habitual, els ponents foren membres de la Secció Filològica, però sobretot estudiosos castellonencs; i llurs intervencions giraren entorn de les Normes de Castelló i de les circumstàncies historicoculturals en què s'aprovaren. Algunes, amb un caràcter de reflexió més general i teòrica, com les d'Isidor Marí, Toni Mollà o Joan Costa; d'altres se centraren en la relació entre llengua i literatura, com les de Joan F. Mira i Vicent Salvador; la de Brauli Montoya abordà el vessant sociolingüístic referit a la llengua catalana al País Valencià; les de Lluís Meseguer i Àlvar Monferrer s'ocuparen de les relacions entre la societat castellonenca i la catalana; la d'Elena Sánchez hi presentà una introducció a la Societat Castellonenca de Cultura; la de Francesc Pérez Moragon hi analitzà el context històric i la significació actual de les Normes; la de Vicent Pitarch es referí a la intervenció de l'Institut d'Estudis Catalans en llur elaboració, i la Comissió Cívica per les Normes de Castelló hi presentà un manifest de lleialtat social.

En definitiva, doncs, unes Jornades de compromís científic però també cívic en general de reconeixement d'una decisió de gran transcendència i d'agraïment a la ciutadania valenciana que la protagonitzà.

La Secció Filològica, en oferir al lector les actes de les sessions dels dos dies, vol deixar testimoniatge perenne d'una actitud modèlica de la ciutat de Castelló i dels seus representants polítics i d'agraïment per l'acollida i l'hospitalitat generoses de què va ser objecte; però sobretot vol deixar constància que és inesborrable el record d'una fita essencial de la història lingüística del català.

JOAN MARTÍ I CASTELL
President de la Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans

Les connexions de la intel·lectualitat castellanenca de la República amb Barcelona

*Català rabut,
fill de Barcelona,
que per dos quinzets
te fan ballar la mona.*

Cançó infantil

*Retorne a tu, principi de la còlera,
castell que avança, collites de ràbia,
aspre cordell, idioma que pugna,
fosca esplendor, d'anterior idea
cova i balcó i campanar que vola,
ala i rastell, amor en batallons,
umbilical cordó de Catalunya...*

Vicent Andrés Estellés,
«Castelló de la Plana»

Si la veu de la cultura popular i la de la lírica culta són autoritats suficients —així, els dos textos poètics precedents, procedents dels anys seixanta del segle passat; i el segon (Andrés Estellés, 1996, 676), per cert, coetani d'altres testimonis en prosa de Josep Pla i de Joan Fuster—, l'examen del lloc històric de la ciutat de Castelló de la Plana no pot sinó començar per la verificació *more litterario* d'una constatació: la importància de les relacions culturals i literàries de la ciutat i el seu *hinterland* comarcal i provincial amb Barcelona, com a ciutat i com a capital de Catalunya. Aquestes relacions, que van fructificar durant el primer terç del segle xx, i sobretot durant el període de la Segona República, implicaven, és clar, un rerefons econòmic i social complex: la ubicació territorial de les comarques castellanenques, com un esglaó central del *continuum* de l'anomenat «corredor mediterrani»; l'emigració —especialment, dels Ports i el Maestrat— a Barcelona i les grans poblacions del Barcelonès i del Vallès; la vinculació secular de la Plana i el Maestrat amb l'Aragó i les terres de l'Ebre; i, sobretot, la dual dependència política, econòmica i cultural valenciana —especialment, en la fase de modernització

de principis del segle xx— dels dos centres hispànics contemporanis: Barcelona i Madrid, especialment durant el primer terç del segle xx (Meseguer, 2003, 245-323, i Meseguer i Palomero, 2007).

Respecte de la presència castel·lenca a Barcelona, no resulta balder de remarcar precedents rellevants de la vinculació amb la llengua i la literatura. Així, és el cas del bisbe Josep Climent, d'indubtable influència en les reformes de la Barcelona de mitjan segle XVIII, que no abandonà la diòcesi sinó per al seu darrer retir al Castelló nadiu. A més d'altres aspectes, la seva acció pastoral implicà sempre una consciència moderna de la unitat cultural i lingüística de l'herència de la Corona d'Aragó, com revela un molt citat fragment d'un sermó, predicat el tercer diumenge d'advent de l'any 1766 a la catedral de Barcelona (Meseguer, 2003, 230). Tot i semblar genèrica la referència del prelat, l'època contemporània ha demostrat que bona part de les efusions sobre el veïnatge nacional entre el País Valencià i Catalunya procedeixen de testimonis de les comarques castel·lenques.

Pel que fa als estudis lingüístics, l'obra lexicogràfica del traiguerí Pere Labèrnia, realitzada a Barcelona, era reivindicada com a contribució d'un «illustre fill de la província de Castelló» pel bibliotecari castel·lenec Josep Ribelles Comín, tot just mentre aquest es trobava inventariant la biblioteca de Marià Aguiló, en un breu estudi aparegut de primer a la *Revista de Bibliografia Catalana*,¹ després en la Tipografia L'Avenç (1905) i finalment dins una «Biblioteca Valenciana Popular» (1914), per ell impulsada a Barcelona. És aquest el context en què el mateix Ribelles Comín compilà la que encara ara és la més àmplia bibliografia de la cultura literària valenciana: la *Bibliografia de la lengua valenciana*.² I precisament, el mateix 1905, també en *L'Avenç*, per gestions seves, hi aparegueren unes *Escenes castel·lenques*, reproducció, amb alguns aclariments ortogràfics, del volum de narracions breus de Salvador Guinot *Capolls mustigats* (1900), autèntic inici de l'«escola castel·lenca» de la primera part del segle xx, és a dir, de la participació creixent d'aquestes terres en la Renaixença (i, per cert, un any després que l'editorial Henrich publicqués la novel·la en castellà *Doña Abulia* (1904), de Ricardo Carreras, amic íntim de Guinot, i en la qual alguns personatges representen la important presència catalana a Castelló de la Plana des de mitjan segle XIX).

D'altra banda, a més de la datació d'aquesta connexió filològica i literària contemporània, algunes figures de la Renaixença tenen presència notable en la societat castel·lenca; així, Víctor Balaguer, per les seves relacions amb Ayguals d'Izco, «confident» de la poetessa castel·lenca Amalia Fenollosa, casada amb Josep Mañé i Flaquer; o més encara, Anselm Clavé, durant una breu temporada de la Primera República governador de la província de Castelló, on deixà una

1. Núm. 6 (1903), p. 87-115.

2. 5 v., 1915-1980.

empremta remarcable en el republicanisme castellonenc: basta la consideració de les actuacions dels Cors de Clavé a la ciutat, els anys 1902 o 1910, amb vibrants reaccions polítiques; i també Àngel Guimerà, repetidament representat amb èxit a la ciutat (de vegades, en català) per les companyies Xirgu-Borràs i Portes, i honorat l'any 1920 amb un emotiu homenatge i la dedicació d'un carrer (Meseguer, 2003, 309).

En tot cas, la creixent vinculació literària no s'entén sense una persistent relació política, sobretot des de les files del valencianisme castellonenc, amb una evolució plena de contrastos, que es poden exemplificar en la línia editorial de la publicació *Veü de la Plana* (1916). D'una banda, una consciència d'autonomia valencianista, basada en la idea de germanor, i no de dependència de Catalunya, defensada amb aspror per Gaetà Huguet Breva, la màxima figura del valencianisme de l'època;³ i, de l'altra, la recuperació dels vincles d'unitat en la modernitat —tant des de perspectives polítiques tradicionalistes com progressistes—, que duren a la màxima expressió la generació implicada en la Societat Castellonenca de Cultura: Salvador Guinot, Àngel Sánchez Gozalbo i les figures que s'hi relacionen, com Carles Salvador o Gaetà Huguet Segarra. Un moment expressiu d'aquesta dualitat és, per exemple, el míting fundacional de la recentment creada Unió Valencianista, celebrat al Teatre Principal de la ciutat el 18 de gener del 1918.⁴ El míting comptava amb la presència dels membres de la Lliga Catalana Jaume Bofill, Santiago Rusiñol i altres, i Lluís Lúcia i Ignasi Villalonga, ambdós vinguts des de València però d'origen o vinculació castellonenca. Va haver de ser suspès després d'unes cridòries de «¡Que hablen en castellano!», «¡Que hablen en español!» i crits semblants, i enmig del cant de *La Marsellesa*, com a reacció de cert republicanisme local enfront del regionalisme.

En tot cas, a més de la persistència de la rellevància de la relació amb els cercles filològics i literaris barcelonins, alguns polítics castellonencs rellevants en el període republicà i dels anys de la guerra d'Espanya expressen aquell rerefons de veïnatge: així, el dirigent anarquista Josep Peirats, emigrat de la Vall d'Uixó a l'Hospitalet; o el dirigent comunista Artur Perucho (nascut a Borriana), un dels periodistes i escriptors més importants de la generació de la República, que des de Barcelona exerceix una «corresponsalia» cultural de les terres valencianes, compaginant creació literària i anàlisi política (així, publica *Ícar o la impotència* i *Catalunya sota la dictadura* un mateix any, el 1930), abans d'afiliar-se al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) (i esdevenir director de *Treball* durant la guerra i participar en la campanya contra el Partit Obrer d'Unificació Marxista [POUM]).

3. Vegeu, per exemple, *Veü de la Plana*, núm. 27 (21 octubre 1916), contra el «xauvinisme català».

4. Vegeu *Heraldo de Castellón* (19 gener 1918).

De tota manera, per damunt del rerefons polític general, és l'emigració econòmica, especialment després de la Primera Guerra Mundial, la que determina l'amplitud i el caràcter de les relacions de les terres valencianes septentrionals amb l'àrea de Barcelona. Una emigració, encara no estudiada amb deteniment, que féu constituir, entre altres institucions benèfiques o solidàries, un puixant Ateneu Castellonenc a Barcelona el 1927, que va acollir notables activitats dels literats i artistes valencians a Catalunya. Basta que assenyalem la Festa de Poesia Valenciana, celebrada a la Sala Parés el 24 de gener del 1929: el parlament final de l'acte, a càrrec d'Artur Perucho, es referí explícitament a l'acceptació de la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans per part dels escriptors valencians.

La vitalitat social de la presència castellanenca a Barcelona encara es demostra més feafentment en el camp del teatre popular, amb companyies, locals i públic fidel i nombrós. Així, les estrenes i publicacions del mestre vinarossenc Joan Manuel Borràs Jarque, com *Amich de debò*, estrenada amb música de Josep Parera al Col·legi Sant Lluís de Sants el 1908; o *L'hermita enrunada* (1910), estrenada el 1917 al Círcol Moral Instructiu d'Hostafrancs, i després, per cert, reescrita en «valencià» amb el títol *L'ermita assolada* (1919); o les de tres títols del sainetista castellanenc Vicent Breva: *Il·lusions d'un soldat* (als teatres Comedia i del Centre Regional de València, el 1916), *Tots estem per la perra* (a La Unió d'Hostafranchs, el 1919), o *Anem a la Madalena* (al teatret El Túria, el 1930).

En tot cas, les personalitats implicades en la vinculació cultural entre Barcelona i les terres valencianes septentrionals abracen tots els sectors —en termes d'exportació i d'importació, d'aportació i d'aprenentatge— de l'activitat intel·lectual i literària. Així, pel que fa a l'erudició, s'ha citat adés l'activitat del bibliotecari i publicista Josep Ribelles Comín, funcionari de la Diputació de Barcelona entre el 1905 i el 1932; per exemple, col·laborant a posar les bases de la Biblioteca de Catalunya, o impulsant una Biblioteca Valenciana Popular. El clero il·lustrat és un grup d'erudits i estudiosos decisiu, especialment el pertanyent a la diòcesi de Tortosa (la qual, com és sabut, fins a l'any 1960 s'estenia fins a Almenara), ciutat amb la qual els clergues afeccionats a la historiografia, la literatura o la llengua compartiren la vinculació a la capitalitat cultural barcelonina; per exemple, l'obra de mossèn Manuel Betí, ja des de les seves primeres publicacions: així, en la publicació d'un còdex morellà del *xiv*⁵ es refereix i s'afegeix a una campanya promoguda per l'Institut d'Estudis Catalans de publicació de documentació religiosa i profana medieval.

En dos camps, el lexicogràfic i el literari, destaca l'obra ingent de mossèn Joaquim Garcia Girona. Com Salvador Guinot, va ser, des del principi, col·laborador de l'obra del *Diccionari de la Llengua Catalana* impulsada per mossèn Alcover:

5. *Revista de Castellón*, núm. 21 (15 gener 1913).

així, el 1907, li trameté tres mil tres-centes fitxes de mots; participà al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, el 1906; i, després, deixà dues obres majors de la cultura castellanenca de la seva època: un *Vocabulari del Maestrat*,⁶ màxima contribució lexicogràfica al cabal de la llengua, i el llarg poema *Seidia* (1920, iniciat dotze anys abans), que presentava en una carta (26 d'octubre de 1920) a Lluís Nicolau d'Olwer, des del Seminari de Còrdova, com a «cosa escrita ab cert aire i imitació d'epopeia, empero popular, per a nostra gent del Maestrat i de la Plana de Castelló. M'hai esforçat, no obstant, en dar-li escalfor patriòtica, i de germanor a nostra germana major Catalunya».

De tota manera, la modernització de la societat a principis del xx va ampliar a tots els àmbits de la ciència i de les arts l'atractiu de la Barcelona cosmopolita i europeista. A la Universitat i a altres centres —o, fins i tot, amb mecenes particulars— es formen, per exemple, alguns arquitectes castellanencs importants, fins al punt que el Modernisme i els corrents afins afaïçonaran al llarg de la primera meitat del segle tota classe de projectes i edificacions públiques i privades de les ciutats de la costa castellanenca; fins al punt, per exemple, que l'eximi Francesc Tomàs Traver va imitar l'edifici central de la Universitat (d'Elies Rogent) en el disseny de l'Institut de Segon Ensenyament de Castelló de la Plana, centre decisiu de l'educació i la cultura contemporània de les comarques castellanenques.

Als centres de formació (la Llotja del Cànem i altres) i als cenacles artístics noucentistes o d'avantguarda (assistint a exposicions, tertúlies o conferències on convingués: al Cercle de Sant Lluch, a Can Dalmau, a les Galeries Laietanes), s'hi van formar o hi van exposar les seves obres juvenils Josep Ortells, Rafael Sanchis Yago, Vicent Renau o Joan Baptista Porcar. Aquest darrer, com es pot comprovar a les seves memòries *Trencs, moradures i verduncs* (1974), amb el mecenatge de la família Valls, descobreix i fonamenta la seva inspiració bàsica en el modernisme historicista i el mediterranisme (per exemple, en el seu grup *Gentil i les fades*, inspirat en el *Canigó*).

Pel que fa a la música, la vinculació artística barcelonina també explica part dels darrers anys de la biografia del més gran músic valencià del segle xx, el guitarrista i compositor Francesc Tàrraga, nascut a Vila-real, format a Castelló (icona bàsica, com Clavé, de l'imaginari liberal i republicà local) i que havia excel·lit en una trajectòria d'internacionalització del repertori concertístic de la guitarra. D'altra banda, el musicòleg castellanenc mossèn Vicent Ripollés va mantenir una estreta relació amb Felip Pedrell (expressada en un copiós epistolari), que va reeixir en publicacions com *El villancico i la cantata del segle xviii a València* (Barcelona, 1935). I, quant a la composició, entre els alumnes d'harmonia del mestre Enric Morera figura Vicent Asència, futur mestre i marit de la compositora Matilde

6. Parcialment publicat el 1922 (Gimeno, 1998).

Salvador, i membre de l'esplèndida generació de compositors valencians anomenada Grup dels Cinc. No són alienes a aquests nexes d'unió anècdotes com l'actuació de la Banda Municipal de Barcelona, dirigida per Joan Lamotte de Griñón, davant de l'Obelisc liberal del passeig de Ribalta, on interpretà *La Santa Espina...* l'any 1928.

Al costat de la modernització de les arts, en la configuració de la cultura i l'educació contemporànies, és potser el conreu de la ciència l'indicador més rellevant. Dins el panorama espanyol, si bé Madrid centralitzava els doctorats i centres de recerca estatals (i en la Institución Libre de Enseñanza i l'Instituto Escuela participen en aquells anys alguns científics castellonencs, com Federico Alicart, José Royo o Vicent Sos Baynat), bona part de les famílies castellonenques enviaven els fills a Barcelona a fer-hi els estudis universitaris; o, ja funcionaris o de professions liberals, s'hi establien. Algunes especialitats revelen així personalitats d'un relleu molt important dins la societat castellonenca; com a mostra, el metge Àngel Sánchez Gozalbo (autèntica ànima des del 1920 de la Societat Castellonenca de Cultura, curador de les seves edicions i responsable directe de l'adopció des del principi de la normativa fabriana), al costat d'altres metges literats o nacionalistes, que convé no oblidar, com el poeta Maximilà Alloza o Miquel Penya, vinculat al catalanisme i exiliat a Mèxic després de la derrota a la guerra d'Espanya; o bé els farmacèutics, com Enric Ribés, escriptor popularista celebrat, o Manuel Calduch, alumne i amic de Pius Font i Quer i autor d'una monografia sobre plantes vasculares a les Columbretes, per a l'Institut d'Estudis Catalans.

Entre els professors castellonencs a la Universitat de Barcelona d'aquells anys cal esmentar el catedràtic de Cristal·lografia Francisco Pardillo (entre el 1912 i el 1954), autor de nombrosos treballs de l'especialitat, entre els quals l'opuscle *Dades per a la mineralogia de Catalunya* (1924), publicat pel Museu de Ciències Naturals, del qual era conservador de geologia; o el catedràtic d'Estètica i prolífic autor de manuals i estudis Francesc Pérez Dolz, autor als anys vint d'alguns *librettos* en castellà per a obres estrenades al Liceu i de la peça policíaca *Nit de boira* (1928), en col·laboració amb Antoni de Gimbernat. I, entre els professionals de les ciències socials, cal citar el notari erudit de la Vall d'Uixó, Honori Garcia, destinat a mitjan decenni dels trenta a Vic, des d'on participà en la fundació del Patronat d'Estudis Ausonencs i en l'ordenació dels arxius notariaus de Vic i Barcelona; i, sobretot, empeltà en el seu fill, l'estudiós Arcadi Garcia Sanz (membre després de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Reial Acadèmia de Bones Lletres), un rigorós amor a la història en tots els seus aspectes, manifestat en obres d'alt valor nacional, com la recentment conculsa edició dels Furs de València (en col·laboració amb el romanista castellonenc Germà Colón).

De tots els estudiosos d'aquells anys, és segurament l'arqueòleg Francesc Esteve, alumne i col·laborador de Pere Bosch Gimpera, i participant en tota mena

de recerques d'aquells anys, qui ha deixat un retrat més ampli, rigorós i atractiu de la decisiva participació de la Barcelona dels vint i els trenta en la modernització de la cultura. Val la pena llegir els tres volums publicats de les seves memòries, per a comprendre aquell període: *A l'entorn de les aigües lluminoses* (1985), report del creuer universitari del 1933 pel Mediterrani; *El goig de créixer* (1996), testimoni de la formació universitària a Barcelona i a Madrid; i *En la claror de l'alba* (2003), crònica de l'arribada a la ciutat, del descobriment de la metròpoli mediterrània i de la vida quotidiana i el magisteri de les seves institucions, com —en el seu cas— la Universitat i l'Institut d'Estudis Catalans, durant la dictadura de Primo de Rivera.

Un altre camp complementari d'aquest procés de vinculació a l'ambient de la Barcelona noucentista és la renovació pedagògica, ja que, entre els sectors que més van fer per la inclusió de la llengua en l'agenda de la modernització, destaquen alguns mestres valencianistes que comencen a exercir en aquells anys, sobretot a les escoles rurals. Entre ells cal citar l'incansable estudiós i literat Carles Salvador, durant anys mestre a Benassal (Alt Maestrat), i Enric Soler Godes, destinat a escoles dels ports de Morella i a Sant Joan de Moró. Sense la connexió d'aquests nuclis pedagògics amb l'Escola d'Estiu de Barcelona (complementària, a ulls dels joves mestres, de les propostes de la Institución Libre de Enseñanza), senzillament no hi hauria hagut socialització de la llengua en el sentit en què ells la impulsaren: al costat de l'escola activa, laica, moderna i arrelada al medi social i natural. És així com s'explica l'aplicació de les tècniques de Freinet al medi rural, alhora que les doctrines de Pestalozzi, Decroly o Piaget, i, en general, els intents d'ensenyament bilingüe arriben a aclimatar-se en terres valencianes, sobretot després de la signatura de les bases ortogràfiques a Castelló de la Plana el desembre del 1932. Entre les edicions de les escoles d'estiu amb assistència d'aquells mestres, es poden citar la del 1930, sobre l'escola activa; la del 1934, sobre l'escola unificada; i la del 1935, monogràfica sobre el mètode Decroly.⁷ El seu director, Alexandre Galí, i altres mestres fonamentals, com Artur Martorell, són en aquells anys autors de treballs sobre la llengua a l'escola que seguiran fil per randa els renovadors valencians. A la del 1936, hi havia de professors i conferenciants, entre molts altres, Pompeu Fabra, Carles Riba, Antoni Rovira i Virgili, Pau Vila o Carles Pi i Sunyer. Allí van sentir la primera notícia de la guerra d'Espanya. Per això, l'accent valencianista castellanenc, el solia resumir amb humor Enric Soler i Godes, referint-se al lloc que ocupa Castelló dins la societat valenciana, amb una divertida expressió: «Podríem dir que Catalunya arriba fins Almenara».

Dins el camp literari, l'obra del màxim poeta castellanenc, Bernat Artola, es vincula del tot en aquells anys als seus estudis —i fins i tot el seu servei militar—

7. Vegeu els programes i altres documents a *Escola d'Estiu 1914-1936*, 1983.

a la Universitat de Barcelona, on estudia i es relaciona amb Manuel de Montoliu, Lluís Nicolau d'Olwer i l'ambient de les tertúlies i activitats de tot ordre. La seva poesia juvenil revela un «programa implícit» de modernització, per exemple, amb la imitació d'Ausiàs March en *Elegies* (1928), acompanyat d'una faixeta de Lluís Nicolau d'Olwer, i elogiat per Manuel de Montoliu en el seu *Breviari crític*; o els primers poemes de *Terra* (1935), explícitament dedicats i deutors de Riba, de Sagarra, de Carner, de López Picó, etc. I, sobretot, com arran de la seva mort, el 1958, assenyalava el mateix Montoliu,⁸ a Barcelona Artola «se contagió de mi entusiasmo por Lessing y Herder, Goethe y Schiller, Novalis y Hölderlin, los hermanos Schlegel y los Humboldt». Dit altrament: el programa noucentista renovador dels estudis de catalanística s'havia estès al nucli de la nova literatura valenciana. I, de fet, d'Artola mateix, se n'inclouen set poemes en l'*Antologia general de la poesia catalana* (1936), de M. de Riquer, J. M. Miquel i Vergés i J. Teixidor.

Són anys, en definitiva, en què la nova literatura escrita a Castelló sol ser rebuda a Barcelona de manera immediata. Per exemple, només en el període 1929-1932, *La Publicitat* acull crítiques (moltes vegades, de col·laboradors de la terra) d'obres de Lluís Sales Boli, Artur Perucho, Àngel Sánchez Gozalbo, Carles Salvador, Francesc Almela i Vives, Lluís Revest, Enric Soler Godes o Josep Pascual i Tirado. O siga: pràcticament totes les obres castellonenques de l'època. I no precisament de manera protocol·lària o superficial. Per exemple, arran de la publicació de *La llengua valenciana* (1930), de Lluís Revest, expressiva de la «doctrina» de la Societat Castellonenca de Cultura, se succeeixen crítiques de Jordi Rubió o Ramon Aramon —a *Estudis Universitaris Catalans* i *La Paraula Cristiana*, respectivament—, sobretot per la crítica que l'erudit valencià feia del perill del predomini del barceloní en les concepcions dominants sobre les bases de la normativa del català (Climent, 2007, 94s)

I són aquells autors —i pocs d'altres, certament— els qui garanteixen l'aprofitament a Castelló de la Plana de la col·lecció «Els Nostres Clàssics», o de les obres de les noves generacions, o de les publicacions periòdiques; i els qui acullen i col·laboren amb els estudiosos de la llengua i la literatura en visita de recerca o germanor per les terres valencianes. Això es pot comprovar, per exemple, en el report de la missió per les comarques de Castelló de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya,⁹ o en l'epistolari i les quatre visites de mossèn Alcover a les terres castellonenques (Perea, 2005), o en les referències de les visites a la Societat Castellonenca de Cultura de delegacions de l'IEC, com la del 1935, formada per Pompeu Fabra, Ramon Aramon, Josep Maria de Casacuberta i Joan Coromines; o, precisament, en la nota final de Coromines mateix en el «Prefaci» del *Diccionari eti-*

8. A la revista castellonenca *Mijares*, núm. 16-17 (1959).

9. Vegeu Just i Roma (1927), p. 11-83.

mològic i complementari de la llengua catalana:¹⁰ «I cal un esment especial, pel valor extraordinari de les coses que ens han fornit, dels Moll (pare i filla) a Mallorca, Àngel Sánchez Gozalbo a Castelló de la Plana, i els reverends Antoni Llorens, Manuel Milian i Boix, Julià Pascual i Pagès i Lluís Serdà i Prat, per llurs grosses aportacions dels arxius de Solsona, Morella, Camprodon i la Seu d'Urgell [...]».

I, certament, el nucli intel·lectual citat és —amb l'afegit notable d'alguns altres valencianistes castellanencs— l'impulsor de la signatura de les bases ortogràfiques del 1932. Com és sabut, la Societat Castellonenca de Cultura, fundada l'any 1919, heretava una acceptació explícita del nom de la «llengua catalana», compatible amb el propi de «valencià» i de «llengua valenciana», formulació ja expressada, per exemple, per Salvador Guinot el 1902 a la revista local *Ayer y Hoy*, i per Ribelles Comín al principi de la *Bibliografía de la lengua valenciana*. Al *Boletín* que comença a publicar-se el 1920 i a les obres de col·leccions literàries i erudites, el corrector habitual, Àngel Sánchez Gozalbo, utilitza ja *in nuce* la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans. I, en general, s'instaura a Castelló una general compatibilitat, una coexistència absoluta entre la valencianitat originària i la germanor entre les terres de parla catalana, sense intromissió d'adscripcions polítiques: això sí, amb una riquesa de matisos en aquella idea de societat oberta, de societat pont.¹¹ Així, en el llibre «doctrinal» redactat per Lluís Revest, *La llengua valenciana* (1930), i, sobretot, en les declaracions «oficials» o editorials de la Societat, aparegudes en el *Boletín* dels anys 1920, 1930, 1932 i 1933, referides a les propostes, les necessitats i les característiques de la normativa adient al País Valencià, sense escarafalls i amb discreció, s'assenyala sempre aquella compatibilitat imprescindible. D'on podia procedir aquesta garantia per als valencians i per a la llengua, sinó de la xarxa de relacions culturals teixida en les primeres dècades del segle xx entre les comarques castellanenques i els centres urbans, sobretot Barcelona?

És, en tot cas, aquesta complexa i ferma xarxa de relacions i d'interaccions científiques, artístiques, pedagògiques i literàries, la que dibuixa la posició de Castelló dins la cultura valenciana en el moment històric decisiu per a la superació del localisme i per a la integració als processos de modernització general: no la de la mera dependència perifèrica de la nacionalització espanyola (Archilés, 2002), sinó la d'una participació mitjancera, transaccional, oberta i no localista, en la vinculació entre les capitals del sud i del nord de les terres de parla catalana, com un dels eixos decisius de la modernitat. La continuïtat, la permanència d'aquest eix en particular, es pot percebre en les dècades posteriors i fins a l'actualitat —a través de les obres i personalitats de les comarques valencianes septentrionals, com Germà Colón, Matilde Salvador, Alfred Giner, Joan Francesc Mira, Vicent Pitarch, Carles

10. Vegeu vol. I, 1980, p. XII.

11. Vegeu en general els textos compilats per Pitarch (2002).

Santos...—, però, certament, no és encara arribat el moment d'oblidar l'època històrica, interrompuda —només tres anys i mig després de la signatura de les *Normes* del 32 a Castelló de la Plana— per una guerra terrible i una ominosa dictadura. De fet, resulta imprescindible lluitar contra la frontera —econòmica, política, cultural i lingüística— que a la «ciutat de les *Normes*» es pretén instaurar o mantenir, contrària a la història, la llengua, el vell país i la nova Europa.

LLUÍS MESEGUER PALLARÉS
Universitat Jaume I
Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
Acadèmia Valenciana de la Llengua

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANDRÉS ESTELLÉS, Vicent (1996). *Mural del País Valencià*. València: Tres i Quatre. 3 v.
- ARCHILÉS, Ferran (2002). *Parlar en nom del poble*. Castelló de la Plana: Ajuntament de Castelló.
- CLIMENT, Josep Daniel (2007). *Les Normes de Castelló. L'interès per la llengua dels valencians al segle xx*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- Escola d'Estiu 1914-1936* (1983). Barcelona: Diputació de Barcelona.
- GIMENO, Lluís (1998). *De lexicografia valenciana. Estudi del Vocabulari del Maestrat de Joaquim Garcia Girona*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- JUST, Joan; ROMA, Josep (1998). «Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Joan Just i Josep Roma per terres de Castelló de l'11 de juliol al 1r. de setembre de 1927, per comanda de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya». A: *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*. Vol. VIII: *Memòries de missions de recerca*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 11-83.
- MESEGUER, Lluís (2003). *Castelló literari*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I: Diputació de Castelló.
- MESEGUER, Lluís; PALOMERO, Josep [cur.] (2007). *Els escriptors castellonencs del primer terç del segle xx i les Normes de Castelló*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- PEREA, Maria Pilar (2005). «Un aplec de dades sobre el parlar de Castelló de la Plana». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXXXI, p. 731-768.
- PITARCH, Vicent (2002). *Les Normes de Castelló. Textos i contextos*. Castelló de la Plana: Ajuntament de Castelló.
- RIBELLES COMÍN, Josep (1914). *Estudi bio-bibliogràfic sobre l'illustre fill de la província de Castelló en Pere Labèrnia i Esteller*. Barcelona: Impremta Catalonia. (Biblioteca Valenciana Popular)

La influència de Catalunya dins la cultura popular castellanca

1. INTRODUCCIÓ

Hi ha una influència de Catalunya damunt la cultura popular al Castelló d'inicis del segle xx, és a dir, durant els anys de gestació, formulació i signatura de les *Normes* de Castelló? No cal dir que aquesta pregunta, concretada en un encontre casual i apressat amb l'amic Vicent Pitarch a l'estació del ferrocarril de Castelló, ell camí de Barcelona, jo de València, té un caire evidentment retòric. Sobretot, després de la ponència de Lluís Meseguer. De manera que podria respondre-hi amb l'afirmació clara que tots esperen i acabaria el meu parlament. Tot amb tot, estic obligat a explicar les raons i dir quelcom de més sobre la meua reflexió personal. Les raons són ben simples, tot i que sovint oblidades. Començarem, doncs, aquesta exposició amb una referència als principals fenòmens de tipus historico-social que causaren o fomentaren positivament aquesta influència.¹²

1. En primer lloc, cal destacar el gran doll de castellanencs que des d'aquestes terres es transvasà a viure primer a Barcelona, després a les comarques barcelonines des de finals del segle xix, que s'accentuà els anys vint, amb motiu de les obres de l'Exposició Universal, i va continuar fins als anys seixanta del segle passat. Molts d'aquests emigrants s'hi establiren definitivament, sobretot els camperols que hi anaren per trobar un món de més oportunitats per a ells i els seus fills. I, cosa natural en el cas d'immigrants nombrosos, es retrobaren amb els paisans en alguns carrers i barris de Barcelona i el seu *hinterland*, de manera que, per exemple, a

12. Una part del contingut d'aquesta intervenció té a veure amb el meu article (Monferrer, 2007) que publica el *Catàleg de l'exposició del 75é aniversari de les Normes de Castelló*. El lector farà bé de consultar-lo per veure altres aspectes i comentaris que completen la perspectiva.

Sants i a Hostafrancs, hom podria dir que hi havia més gent de la comarca de l'Alcalatén que no pas als pobles d'origen. Hi ha una fotografia antiga, de 1888, que mostra gent d'aquesta comarca ballant una sardana, veïns procedents sobretot de Figueroles, l'Alcora, Costur i les Useres.¹³ Aquesta instantània és significativa de la integració d'aquesta gent sense grans problemes en la ciutat que els va acollir.

D'altres, potser alguns artesans i, sobretot, els estudiants i professionals liberals que es formaren a Barcelona, hi romangueren un temps més o menys perllongat i tornaren a casa.¹⁴ I cal afegir encara uns altres viatgers que eren circumstancials i anaven a la capital per comprar-hi quelcom que els feia falta o, simplement, perquè els abellia, o per gastar-se una part dels guanys que havien tret de la taronja o d'altres negocis. Aquests, però, eren minories de rics, alguns dels quals coneixien Barcelona tan bé com els mateixos barcelonins o, potser, millor.

Tots ells, tant els que s'hi quedaren com els que van tornar, contribuïren a transformar el teixit cultural de les comarques de Castelló amb unes inquietuds amples i obertes, com corresponia al país que els havia acollit, cobejades d'una manera permanent mitjançant els intercanvis de tot tipus que es produïen constantment. Anar a Barcelona volia dir anar a veure la família i portar-los alguns dels productes apreciats del poble d'origen, sobretot fruits de la terra i especialitats gastronòmiques típiques de cada indret, tenir l'oportunitat de consultar amb metges competents i altres professionals sanitaris diversos problemes de salut, vi-

13. La fotografia i les explicacions que acompanyen són una deferència d'Amadeu Porcar, de Figueroles, un home apassionat pel seu poble, la seua gent i les seues tradicions, que exerceix la funció d'arxiver *gratis et amore* a l'Ajuntament. Segons ell, doncs, la fotografia era propietat de la família Colomer-Segarra, que va emigrar a Barcelona al segle XIX. La tenien penjada dins d'un petit marc a l'entrada de la seua casa del carrer de l'Alcora, número 1, de Figueroles. L'original porta darrere la inscripció: «Hostafrancs 1888» i presenta alguns buits causats pels xilòfags, que han eliminat la possible constància del nom del fotògraf. Un descendent tornà a viure al poble i explicava que els seus pares, juntament amb altra gent de Figueroles, les Useres, Costur i l'Alcora, hi apareixen ballant la sardana. Tenien el costum d'ajuntar-se els diumenges, perquè es coneixien. Segons ell, la nostra gent es va integrar molt bé a Barcelona des del primer moment. I afegia: «És que ells parlen com mosatros, no vam tindre mai ningun problema». «La gran majoria treballava a les fàbriques de teixits, i uns pocs al camp». «Allò per a mosatros ere un altre món, Barcelona ere una ciutat gran i molt bonica, estave més avançada que mosatros». Els descendents d'aquesta família viuen tots a Barcelona. Una rama, però, encara conserva l'altra casa que tenien i tornen per les vacances. Un d'ells està arplegant les partides de casaments, naixements i defuncions de la gent que va emigrar dels pobles de l'Alcalatén a Barcelona, la major part de la qual pertany a la parròquia del Sant Àngel, d'Hostafrancs. Actualment l'original de la instantània el té la senyora Adoració Monferrer, que va comprar l'antiga casa de la família, quan van morir els propietaris. Amadeu Porcar en va dipositar una còpia a l'Arxiu Històric de Figueroles, on es pot veure, com també l'original a casa de l'actual propietària. Aquestes notes són de l'any 1978.

14. El meu pare, que era fuster i ebenista, va viure a Barcelona alguns anys de la dècada dels vint i treballava de muntador de pianos. Em contava coses de la ciutat i de la vida que ell hi feia, entre altres de com en una ocasió va assistir a una sessió espiritista en la qual s'aparegué el presumpte esperit del Noi del Sucre. La sessió va acabar com Camot i en van sortir tots els assistents, que eren una colla de bons artesans, esverats per l'enrenou que va armar el citat esperit.

sitar establiments comercials que enlluernaven una mica i alguns llocs de diversió i també de vici —cinema, teatres i altres locals de tot tipus—, a més de les corresponents atraccions i llocs turístics de la ciutat i la rodalia: la Rambla, la catedral, la Sagrada Família, la Pedrera, el Tibidabo, Montjuïc, el parc Güell, el port, Montserrat, etc.

Un cas anecdòtic, si voleu, però significatiu al meu parer, d'aquests intercanvis podria ser el del camió de Benages, de mal nom *el Rull*. Aquest camió viatjava cada setmana de Barcelona a Lluçena, fent transport de matèries primeres per a una petita fàbrica de teixits que hi havia en aquest poble, i tornava amb productes acabats. Això, però, no és el que vull remarcar, perquè el principal paper que exercia era d'ordinari entre la capital catalana i alguns pobles de les comarques de l'Alcalatén (com el mateix Lluçena, Figueroles, Costur i les Useres), o de la Plana Alta (com Bell-lloc del Pla o les Coves de Vinromà). De manera que, per Nadal, posem per cas, viatjava camí de Barcelona ple de pollastres, pastes variades, algunes fruites típiques com figues, ametles i nous, etc., i tornava amb torrons i diverses llepolies, potser alguna ampolla de cava, de ratafia o d'algun altre licor, i vestits retirats que serien usats sense cap prevenció pels parents del poble en temps de necessitat. Considere el cas significatiu, perquè hi havia altres camions i ordinaris que feien el mateix des d'altres comarques. Fins i tot, quan s'avariava el camió dels Benages, el substituïa un altre, ara dels Rambla, que possiblement era de la Vilanova d'Alcolea.

2. En segon lloc, aquestes influències vénen marcades també pels canvis produïts a causa del nou estatus adquirit, d'una banda, per la ciutat de Tortosa, capital de l'antiga diòcesi a la qual pertanyia la major part de pobles de les comarques del nord valencià, Castelló inclòs, i, d'una altra, per la mateixa vila de Castelló, que esdevé capital de la província d'aquest nom.

En el cas de Tortosa, les relacions entre la capital diocesana i les parròquies van canviar i adquiriren una importància més decisiva a partir de la fundació del Seminari Conciliar l'any 1824, en temps del bisbe Víctor Damián Sáez y Sánchez Mayor.¹⁵ Cal pensar que la institució que fins aquell moment havia exercit el paper encomanat al nou Seminari, el Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties, que regentaven el dominics, no podia unificar la formació del clergat diocesà d'una manera satisfactòria. Ni tampoc altres col·legis i escoles de menys importància que hi havia en diversos indrets de la diòcesi. La instauració del nou Seminari va representar la centralització d'aquesta formació en Tortosa, sota la direcció i el control del bisbe. Tot i que no conec el tema amb profunditat, pense que fins aquell moment els sacerdots més il·lustrats i que ocupaven els càrrecs i responsabilitats

15. Sobre la història de la formació dels sacerdots de la diòcesi de Tortosa i, en concret, l'origen del Seminari Conciliar, vegeu Iturat (2000) i Alanyà (2001, 11).

més importants, provenien de les institucions adients valencianes preferentment. Serà a partir d'ara que, d'una manera gradual però inexorable, es difuminaren gran part de les influències religioses que fins aquell moment havien actuat des de la macrodiòcesi valentina, en culminar la independència del clergat de Tortosa respecte de València. De fet, els capellans erudits afectes a la Societat Castellonenca de Cultura (mossèn Manuel Betí, premi de l'Institut d'Estudis Catalans, de l'any 1917; mossèn Vicent Ripollés; mossèn Joan Puig, i els seus epígons, mossèn Manuel Milian, mossèn Josep Miralles i algun altre) ja es formaren a Tortosa.

Aquest efecte de separació i independència respecte de València es va intensificar també en el camp civil, a partir de la divisió del territori espanyol en províncies, l'any 1832. La divisió va donar categoria de capital a un poble singular i que tenia més població que cap del voltant, però que no semblava que tingués cap pretensió d'exercir la capitalitat, almenys fins iniciat el segle xx, quan el poble castellonenc s'adonà de les terres que hi havia a l'interior, més enllà de la muntanya de Sant Miquel o del Bartolo, al desert de les Palmes, i va pensar que això devia ser la província. De manera que la nova capital substitueix la ciutat de València en una sèrie de funcions (administratives, comercials, financeres...) i provocà un allunyament amb la independència consegüent respecte del cap i casal.

Les conseqüències de cara a la influència de Catalunya en Castelló són clares. A partir d'ara, les directrius de la formació religiosa vindran de Tortosa. És significatiu que els moviments de renovació religiosa i cultural de la segona meitat del xix vinguen del nord. Podem pensar, si més no, en dos sacerdots tortosins capdavanters en aquest sentit i lligats d'una manera important a les terres de Castelló, Don Manuel Domingo i Sol i Don Enric d'Ossó i Cervelló, que visitaven amb freqüència les nostres terres i hi sojornaven durant alguns dies i, fins i tot, algunes setmanes. La influència més intensa, però, a banda d'aquests contactes, l'exerciren mitjançant les seues obres i els seguidors.

La influència del primer va ser amb els operaris diocesans, dedicats a la formació de futurs clergues, molts dels quals tingueren un paper important en la cultura dels nostres pobles. Si més no, citaré el benassalenc mossèn Joaquim Garcia Girona, l'autor de *Seidia*, un poema d'inspiració verdagueriana (el poema *Canigó*), que relata la conquesta de les terres de Castelló a través de la peripècia vital i els tràgics amors d'Artal d'Alagó, fill del noble aragonés Balasc, conqueridor de Morella, i de la princesa Seidia, filla de penúltim rei de València, Seid-abu-Seid, vassall del rei Jaume i aliat en la conquesta de la capital del regne, i d'una cristiana. Ella, però, desconeix aquestes circumstàncies del seu origen i capitaneja les tropes musulmanes contra els cristians.¹⁶

16. Podeu veure Peraire (1991) i Pérez Silvestre (2000). El poema *Seidia* ha estat editat dues vegades (1920 i 2000), tal com indique a la bibliografia.

L'altre és el cinctorrà mossèn Josep Peris, gran músic i compositor de música religiosa, qui amb les seues creacions contribuí d'una manera notable a l'enriquiment de la litúrgia i el folklore religiós en els nostres pobles (Alanyà, 2001, 714-716), el seu alumne Vicent Garcia Julbe (Alanyà, 2001, 716-740) i l'ajudant d'aquest, mossèn Jaume Sirisi, com també alguns alumnes de tots dos: Joan Ramon Herrero, Josep Pavia, Rossend Aymí, Antoni Melià i un llarg estol de seminaristes i capellans que dignificaren la música a les esglésies de la diòcesi. Cal mencionar també, ara amb una vinculació circumstancial al Seminari Diocesà pels concerts que hi va començar a fer d'adolescent, l'alumne de Garcia Julbe i prestigiós pianista i compositor vinarossenc, Carles Santos (Alanyà, 2001, 735-737).

Per la seua banda, Don Enric d'Ossó i Cervelló impulsà diverses associacions que contribuïren d'una manera destacada al foment de l'espiritualitat i vida cristiana, mitjançant la formació catequètica i les pràctiques pietoses. Cal destacar, a banda de la Companyia de Santa Teresa de Jesús, dedicada a l'educació de la joventut femenina, la Germandat Josefina, l'Arxiconfraria Teresiana, dedicada al foment de les Filles de Maria i Santa Teresa de Jesús, i el Rebañito, que pràcticament, sobretot les dues últimes, existiren a tots els pobles valencians de la demarcació diocesana de Tortosa.¹⁷

3. A més, hi ha encara una sèrie d'iniciatives que especificarem, almenys d'una manera parcial, tal com siga oportú als exemples concrets que citaré al llarg d'aquesta ponència.

2. UNA INFLUÈNCIA DE SEGLES

Abans, però, de concretar algunes mostres d'aquesta influència que es fa palesa sense cap dubte damunt la nostra terra a començament del segle xx, voldria fer un tast —més que siga indicatiu— de les influències anteriors. No parlaré de la llengua com a tal, perquè, com deia Pere Calders (1980, 9) al pròleg que escrigué per a la novel·la de Josep Lozano *Crim de Germania*: «[É]s irritant haver de repetir les obvietats de sempre». I seguia: «[...] per damunt de tot hi ha la certesa que parlem el mateix idioma i que ens basta per a expressar els sentiments que ens omplen i les idees que ens ocupen i ens preocupen». En definitiva, sempre hi hagué la consciència entre la major part del poble valencià que la llengua parlada a Catalunya i a València era la mateixa, per la simple raó que hom podia entendre's sense embuts. I això, malgrat les denominacions aberrants que, afortunadament, han estat rebutjades d'una manera definitiva.

17. Sobre M. Domingo i Sol i E. d'Ossó i Cervelló podeu veure les biografies resumides amb la corresponent bibliografia al *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya* (2001).

Vull, doncs, fer notar alguns fets que van més enllà de la llengua i tenen a veure amb la cultura del poble, en aquest cas, de la nissaga valenciana. Per exemple, algunes dites o expressions populars que encara hom emprava o emprava almenys fins mitjan segle xx. A les Useres, el meu poble, encara he tingut ocasió d'oïr el vells, quan jo era jove, referir-se a «les Catalunyes» per denominar el conjunt de les terres catalanes. Potser ells no haurien entés allò del *mil·lenari* de Catalunya, ni l'exigència epistèmica d'unitat que traspua, i dic *epistèmica* per no dir *política*, perquè la realitat pot anar per uns altres camins.

O la dita que empen, quan dos enraonen i un d'ells no vol entendre quelcom d'evident que li diu l'altre. Aleshores aquest interlocutor el censura i l'acusa de fer-se el desentés tot dient-li: «Que d'on vénis, de la foieta o de la *bailaran*?» La *foieta* és una foia petita, com tothom pot comprendre. La *bailaran* és simplement la Vall d'Aran, probablement un lloc i punt de referència originari de les comarques dels repobladors de gran part de les comarques valencianes. Jo interprete aquesta expressió com indicativa de l'origen dels userans —algun poblet de l'Alt Urgell, potser en concret Bescaran o la rodalia, i ho dic per una simple comparança de materials folklòrics de transmissió oral— i constitueix una mena de mostra de deixalles d'arqueologia lingüística semblant a una altra que també està viva encara en la parla dels userans: «Hostes vindran que de casa ens trauran».

Altres exemples són més generals. Els catalans que repoblaren les terres del nord del regne de València hi deixaren llurs petges toponímiques, com no podia ser altrament, a banda la toponímia anterior que podia ser àrab, mossàrab o de qualsevol altra procedència. Em referisc sobretot a la toponímia genèrica, és a dir, les paraules que servien per a denominar certs indrets de conformació morfològica, geològica, geogràfica en general, o botànica, zoològica o de simple situació en el paisatge, etc., semblant a la que havien deixat als llocs de procedència: *artesa*, *talaia*, *foia*, *cap de terme*, *sol d'amunt*, *sol d'avall*, etc. Fins i tot en algun cas denominaren el nou nucli de població amb el nom del lloc de procedència. L'*Onomasticon Cataloniae*, de Joan Coromines (1989-1997), o, d'una manera més directa i senzilla, el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (1980-1991) poden donar raó *in extenso* d'aquestes denominacions.

O la munió d'advocacions sagrades a les quals, imitant els costums que portaven, van dedicar esglésies, ermites i altres llocs sagrats, i celebracions patronals i protectores de la comunitat. Gran part d'elles es reflecteixen en un dels pocs llibres d'hores català, el de Morella, que va publicar el castellanenc Germà Colón (1960).

Una altra mostra d'aquesta influència que determina la cultura comuna als dos pobles podrien ser també els romanços i altres mostres folklòriques existents tant a Catalunya com a València. No entraré en el tema que vaig tractar en un treball titulat *Les paraules de dos pobles*, que em va proporcionar un premi d'investi-

gació lingüística del qual estic ben orgullós, el Premi Alambor, concedit l'any 2003 per aquesta associació cultural de Benicarló d'atrafegada història. Més endavant cite alguns dels cinquanta-vuit romanços que aleshores vaig recollir i ara podria ampliar.

Tornem a les Useres i podríem afegir-hi alguna oració, com la jaculatòria *Jesus i Maria*, que trobem en la processó de dones i xiquets al Piló de la Creu o la Creu del Tossal de les Bastides i, també, a Tortosa i a Barcelona. Aquest romiatge és un dels exemples cabdals i més ben documentats d'allò que els conreadors de la fenomenologia religiosa consideren el pas de l'arbre a la creu en la història del cristianisme. Això, però, ho explicaré en una altra ocasió. Ara vull destacar que, potser, el més important no és la breu expressió devocional, sinó la manera de practicar-la. A banda de la creença que, repetida mil vegades, constitueix una bona prevenció contra la tempestat i els llamps, la manera de contar aquestes mil vegades és idèntica als tres llocs. Antigament, quan les dones portaven davantal fins i tot per a anar als romiatges, això sí, ben net i planxat, la resadora posava deu pedretes en cada una de les dues butxaques. A mesura que passava cada una de les jaculatòries del rosari, llançava una pedreta. De manera que, havent esgotat les pedretes, el càlcul sortia redó i matemàticament perfecte (Monferrer, 1989).

3. LES INFLUÈNCIES INVERSES

També podríem parlar de les influències inverses, és a dir, de nosaltres els valencians envers Catalunya. Si més no, citaré la influència damunt Catalunya de la literatura clàssica catalana feta per valencians, o les antigues edicions d'obres de valencians que es publicaven a Barcelona també, com recorda Germà Colón (1978, 60-71) en el millor text que hom ha pogut escriure sobre la identitat del valencià amb la llengua catalana. O l'antic *ball de valencians*, que ha evolucionat fins a constituir un senyal identitari de festes, sobretot en algunes comarques (Soler i Amigó, 1998, 138), o la gran devoció a la Mare de Déu dels Desemparats que hi ha arreu de les terres catalanes,¹⁸ ben palesa en l'abundància de goigs que hi trobem. Només de Barcelona en tinc quatre a la meua col·lecció: els de l'antic convent de Pares Agustins, ara església de Sant Agustí, els de l'altar de Sant Vicenç en la parroquial església de Santa Maria del Mar, els del Reial Monestir de Santa Maria de Pedralbes i els de la confraria d'aquesta advocació que s'encarregava de soterrar

18. Em fa notar Josep Moran, en acabat de l'exposició apressada del resum d'aquesta intervenció, que l'advocació dels Desemparats aplicada a la Mare de Déu és anterior a Catalunya que a València, ja que al segle XIV ja hi havia una ermita dedicada a Barcelona. Aquesta major antiguitat la confirmen els preveres Manuel Trens (1947, 356-357) i Aparicio Olmos (1962, 22), que porta una icona de Barcelona del segle XV, i J. Vesga (1988, 455). La devoció, però, crec jo, s'hi va escampar ensems amb la popularitat de l'advocació valenciana, tal com també indica Trens.

els ajusticiats. Citaré també els de Perpinyà, Olot, Girona, Montcorbau (a la Vall d'Aran), etc. També podríem citar la devoció a la Mare de Déu del Remei, tan escampada per Catalunya.¹⁹ Per acabar aquestes breus referències, simplement faig esment dels dos sants Vicents valencians, que han tingut una importància gran en la cultura popular de les terres del Principat, sobretot el màrtir en la toponomàstica (Castell Maiques, 1994, s. p., i Ferraro Sebastià, 2002, 69-71).

No ens entretenim més en aquest passat, l'estudi sistemàtic del qual està per fer, i anem al nucli de la meua intervenció, que no pretén altra cosa que ser un mostrari de la influència de la cultura catalana a les terres de Castelló a començament del segle xx, és a dir, als anys que es va covar la necessitat d'unes normes que unificaren l'ortografia de la llengua catalana. Primer, l'Institut d'Estudis Catalans, que aquest any compleix cent anys de la seua fundació i que publicà les normes fabrianes d'ortografia, i, vint-i-cinc anys més tard, l'estol de lletraferits i representants de diverses associacions valencianes, esperonats i conduïts pels *sabuts*²⁰ de la Castellonenca, amb les *Normes del 32* per al País Valencià. En un altre lloc ja he parlat de com a casa nostra es va preparar a poc a poc el llit de cultura popular sobre el qual discorreran aquestes aigües (Monferrer, 2007).

4. EL PAPER DE LA CASTELLONENCA I ELS SEUS PROHOMS

Cal destacar el paper que va desenvolupar la Societat Castellonenca de Cultura en la gestació i arribada a bon terme de les *Normes del 32*, amb la corresponent signatura i compromís. (Elena Sánchez Almela ho explica amb més coneixement i precisió del que jo podria fer). Recordaré, però, breument alguna cosa. Evidentment, els contactes amb Catalunya dels lletraferits que formaren la Societat eren constants, eminentment amicals i profitosos. No vull insistir-hi. Només destacaré que molts investigadors i erudits catalans han col·laborat al prestigiós butlletí (BSCC) al llarg de la seua trajectòria des que es va fundar l'any 1920, com també alguns dels *sabuts* nostres van participar en publicacions barcelonines des de ben aviat.²¹ Citem Salva-

19. Segons m'indica també Moran, la Mare de Déu del Remei, dels Trinitaris, és originàriament valenciana i s'escampà d'una manera notable arreu de Catalunya. És patrona d'Alacant i una obra bàsica sobre la seua devoció és la de M. Nájera (1927), que fou abat de la col·legiata de Sant Nicolau d'aquesta ciutat, actualment concatedral. Sobre la freqüència de l'advocació en terres catalanes, podeu consultar les obres del citat J. Vesga (1988), Carreres (1988), Amades (1989) i Bellmunt (1995).

20. El lector cal que tinga en compte que el poble de Castelló divideix els lletraferits en tres tipus: els *savis*, que són els homes de seny, tant pel que fa al saber com a la vida; els *sabuts*, que serien els erudits, perquè saben moltes coses, mes que siga sobre un tema només; i el *saberuts*, que són els que pretenen saber-ne, però no tenen consistència i sovint fan el ridícul per la seua vanitat i gosadia.

21. Un cas que, potser, oblidem de vegades és Ribelles Comín, amb la seua *Bibliografia de la llengua valenciana* (5 vol., 1920-1984) i altres obres d'erudició que van suposar un esforç enorme i moltes vegades poc valorat.

dor Guinot, primer president de la Societat, i tot un seguit de membres de la institució: Lluís Revest, Manuel Betí, Àngel Sánchez Gozalbo, Vicent Gimeno Michavila, Emili Calduch, Joan B. Carbó, Eduard Julià, Gaetà Huguet Segarra, Joaquim Garcia Girona, Vicent Ripollés, Carles Salvador, Bernat Artola, Enric Soler i Godes, Vicent Tomàs i Martí, Joan M. Borràs Jarque, Lluís Sales Boli, etc.

D'altra banda, Castelló celebrava la visita d'illustres personatges forans pertanyents al camp de la cultura, la major part dels quals de procedència catalana: Guimerà, la Xirgu, Blasco Ibáñez, Azorín, Pompeu Fabra, Aramon i Serra, Coromines, Casacuberta i, fins i tot, Rusiñol, dins d'un cotxe misteriós. Val a dir que molts d'ells venien acomboiats per la Castellonenca.²²

En tercer lloc, cal afegir que la cultura popular catalana impregna les creacions culturals castellonenques del moment, perquè és ben propera de la nostra. Com a exemple, podríem considerar el *Tombatossals* i el recull de contes *De la meua garbera*, de Josep Pascual i Tirado, que palesen l'ús magistral de materials folklòrics populars, com fa notar Lluís Meseguer (1988), tot i que encara no ha estat estudiada en profunditat la seua procedència immediata. Meseguer relaciona magistralment els personatges de la conlloga del conqueridor de les illes Columbretes amb altres creacions de la literatura catalana i universal.

Finalment, convé afegir que alguns dels lletraferits castellonencs citats foren col·laboradors estimats del diccionari Alcover-Moll, i llurs aportacions, considerades profitoses pel canonge mallorquí.²³ D'una banda, eren experts en la llengua pròpia i coneixedors del seu passat, com el citat mossèn Garcia Girona o el mateix Salvador Guinot; bons llatinistes i experts a aplicar llurs coneixements a les paraules que captaven del poble. D'una altra, eren coneixedors del present, gent del poble, com el citat Pascual i Tirado, home de la llaurança castellonenca, que es movia perfectament dins del seu univers lingüístic (Gimeno Betí, 2000).

5. LES DEMANDES EXTERNES

Ens hem de referir també a un altre tipus de comunicacions entre Catalunya i Castelló, i de bell nou hi entren els *sabuts*, fossen o no de la Castellonenca. Són les col·laboracions prestades per castellonencs de procedència variada a les diverses

22. Sobre aquestes relacions i peculiaritats que són importants al Castelló del temps de gestació i signatura de les *Normes* del 32, podeu veure'n una perspectiva general a Meseguer (2003) i, més en concret, les intervencions publicades al *Quadern jubilar del xxv aniversari del BSCC* (1949), que celebren aquesta avinentesa, sobretot l'article de G. Espresati «Anales de una cultura provinciana». També les referències que Meseguer inclou a la introducció a les *Obres completes* de Bernat Artola (1983, I, xvii-lxxxii), la monografia sobre aquest poeta i l'assaig de M. Garcia Grau sobre Miquel Peris i la seua obra (1997).

23. *Famós, pintoresc, tossut, explosiu i poc convencional* són adjectius que va aplicar Joan Fuster (1991, 151) al canonge, que sabia ben bé el que volia.

tasques investigadores fomentades des de Barcelona durant aquells anys. Citaré les que em semblen més il·lustratives de cara a destacar aquesta influència catalana sobre Castelló, que va contribuir notablement a un coneixement millor del nostre folklore.

5.1. Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, Barcelona

Als fons de materials d'aquest arxiu, fundat el 1915 per T. Carreras Artau a la Universitat de Barcelona (Ortiz i Sánchez, 1994, 472-477), col·laboraren diverses personalitats castellonenques. La Guerra Civil del 1936 causà la pèrdua de gran part dels materials de l'arxiu. Després de la incorporació a la sucursal barcelonina del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) (Centro de Estudios de Etnología Peninsular de Barcelona [CEEP] [Calvo, 1991, 289]), hi queda constància de les aportacions, entre 1917 i 1926, de mossèn Benet Traver, prevere i músic de Vila-real, amb fitxes sobre costums de bateig i infància, adolescència, joventut, festeig, prometatge i noces, incloses les dels vidus o *esquellades*; sobre tractes de compra, venda i canvis de diverses classes de bestiar; cançons populars variades; motius i comparances en la parla del poble; i altres contestacions a qüestions sobre mites i llegendes, menjars i provisions, etc. També hi van col·laborar Francesc Argemí amb quatre cançons populars de Vinaròs i els castellonencs À. Sánchez Gozalbo, L. Revest i F. Escoín Belenguer, amb diverses cançons de Castelló i Betxí. Sánchez Gozalbo envià també materials de comparances recollit a Castelló, Morella, Betxí, Borriana i Benicàssim; i Francesc Escoín aportà informació sobre la matança del porc a Castelló (Calvo, 1990 i 1991).

5.2. Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya

Les investigacions impulsades i dirigides per Rafael Patxot i Jubert, marmessor de la Fundació Concepció Rabell i Cibils, de Barcelona, durant la dècada dels anys vint, també deixaren testimoni de la literatura popular valenciana de transmissió oral. La Institució Patxot, com era coneguda (Ortiz i Sánchez, 1994, 400-401), impulsà l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya* i en va publicar tres volums inicials. Posteriorment, des de l'any 1993, han continuat les publicacions fetes per l'Abadia de Montserrat, ara sota la direcció del pare Josep Massot. Els volums més interessants per a nosaltres són el quart, fascicle I (1993), on consten diversos materials que Marià Aguiló va arreplegar a Borriana i Onda, i que després passaren a formar part de l'*Obra*, a més dels reculls de Teixidor a Morella i de Joan Amades per totes les terres valencianes; el quart, fascicle II (1994), on de bell nou apareixen reculls de Teixidor a Morella, Argemí a Vinaròs, Tomàs i Amades en diversos pobles de la Plana i d'altres a Morella, Cabanes, Castelló i Vila-

real; el cinquè (1995), on es relacionen diversos documents recollits a les comarques castellonenques així com materials de la missió de J. Just i J. Roma en terres de Castelló el 1927 i l'anada a Tales de J. Tomàs i J. Amades el 1931 (1995, 203).

La missió durà de l'11 de juliol a l'1 de setembre de 1927. L'informe del 3 de desembre relaciona les persones a qui regraciaren l'ajuda en la missió de recerca: F. Piñol, de València; mossèn E. Ferrer, de Vila-real; mossèn J. Prats, d'Astorga (*sic*); mossèn M. Milian Boix i el doctor T. Remón, de Morella; J. Domènech, de Barcelona; mossèn M. Segarra, de Xert; J. M. Palau i A. Niza, de Benicarló; mossèn Joan Verdera, M. Santos, mossèn V. Garcia (Julbe) i mossèn Pasqual Bono, de Vinaròs; S. Guinot, R. Carreras i À. Sánchez Gozalbo, de Castelló; mossèn J. Garcia Girona, d'Oriola; C. Salvador i G. Colom, de Benassal; mossèn J. R. Jovaní i mossèn J. Martí, de Sant Mateu. Com es pot veure, hi consten la major part dels lletraferits d'aleshores que recollien material folklòric a les nostres comarques. Recolliren un total de trenta-quatre documents de les procedències següents, ordenades pel nombre d'aportacions: Borriana (tretze), Morella (vuit), Castelló (cinc), Onda (dos), Cabanes (dos) i, amb un només, Fondeguilla, Tales, Vinaròs i Vila-real. Sembla un collita una mica migrada, tot i que desconeixem el detall de cada document.

5.3. *Arxiu de Tradicions Populars de Serra i Boldú*

Fundat per aquest folklorista (Ortiz i Sánchez, 1994, 110-112), recull amb preferència materials de folklore i articles de col·laboradors de prestigi. Va publicar el primer volum de sis fascicles i un fascicle només del segon volum entre 1928 i 1935. Dels dos-cents cinquanta articles i notes publicats, sols n'hi ha set de valencians, entre els quals dos són de Castelló: un recull de cobles de geografia folklòrica del nord de la província, tramés per J. Torner, de Sant Carles de la Ràpita (fascicle II, 69), i una nota de Carme Miralles (fascicle III, 184) sobre la celebració de la Romeria d'Infants de l'Alcora o Festa del Rotllo el Dilluns de Pasqua Florida.

5.4. *Arxius de l'Institut Espanyol de Musicologia, Institució Milà i Fontanals del CSIC, Barcelona*

Fundat el 1943 per mossèn Anglès, a finals de la Segona Guerra Mundial va recalar a Barcelona un musicòleg alemany, Màrius Schneider, que encetà una sèrie de treballs de gran interès sobre folklore musical, que duraren des de 1944 fins a 1955 (Ortiz i Sánchez, 1994, 409-410). En aquestes missions va col·laborar amb ell, pel que fa als pobles de Castelló, el musicòleg valencià Ricard Olmos (Pelinski, 1997, 27-35). No sabem exactament el total de fitxes que hi ha. Les investiga-

cions més importants foren de Schneider a l'Alcora, Atzeneta i Morella el 1945; i de R. Olmos a Albocàsser, Alcalà de Xivert, Betxí, Benassal, Benicarló, Borriana, Càlig, Castelló, Culla, Morella, Peníscola, la Serratella, Tírig, Vilar de Canes, Vilafranca i Vila-real el 1947; a Benassal, Castelló, Catí, Sant Mateu, Xert i Vinaròs el 1948, i a Betxí, Onda, Suera i Tales el 1950. El total de fitxes aportades és de sis-centes vint-i-una (quatre-centes setanta-cinc per a les melodies amb lletra i cent quaranta-sis per a les instrumentals). El detall el podeu veure en forma de taules en el treball meu ja citat (Monferrer, 2007). El recull consta de dues-centes vuitanta-set lletres en català, cent vuitanta en castellà, vuit en llatí i cent quaranta-sis de purament instrumentals, és a dir, només de música. N'hi ha d'albades, cançons de bressol i infantils, religioses, goigs i de diverses celebracions festives: passacarrers i tocatés de corregudes de bous, marxés processionals, cançonetes de sant Nicolau i santa Caterina, nadales, d'estrenes o *arguilandos*, de sant Antoni, Carnestoltes, Corpus, salpasses, de balls i danses; de jovent i de quintos, de jocs infantils de tota mena, de taverna, de batre i altres treballs del camp, de burles, cobles, romanços i diverses cançons, recitats i pregons, etc.

Cal destacar que, pel que fa a les cançons religioses i els goigs, la major part són en castellà, com pertoca a una església no gens compromesa amb la llengua i la cultura del poble. De fet, és el poble qui ha salvat aquest patrimoni, malgrat l'oposició del clergat. Val a dir, però, que hi ha alguna excepció com podem veure després. I també que la resistència al canvi de codi lingüístic va ser aferrissada pel que fa a rectors i altres capellans durant gairebé tot el segle XVIII (Pitarch, 2001, i Beltran Zaragoza, 1998, I, 35-36).

6. ALGUNS EXEMPLES D'AQUESTS RECVLLS

En una relació que no pretén ser exhaustiva, cite algunes de les peces soltes que he trobat al llarg dels últims anys, el recull de les quals es va dur a terme durant l'època que ací ens interessa.

O vere Deus és un cant litànic dels romiatges penitencials, que es cantava i encara es canta a Castelló i a molts altres pobles de les comarques valencianes del nord, a les comarques limítrofes de Terol i Tarragona, la melodia del qual va publicar F. Cantó en notació musical feta per Sàbat en la *Revista de Castellón* (1914). Més endavant mossèn F. Escoín publicà la seua versió al BSCC (1952) tot indicant que corresponia a una melodia de cant pla dels segles XI o XII. Casualment, en un moment de pur lleure musical, vaig descobrir la coincidència de la melodia bàsica, que encara es canta a Castelló dins la rogativa de la Magdalena, amb la de *Cre-do Parisiense* (a dues veus iguals), del qual tinc notícia de dues partitures: una que guarde al meu arxiu, procedent del convent de monges clarisses d'Almassora, i una altra que està dipositada a la biblioteca de la Universitat de Colorado (EUA),

dins d'un fons especial que inclou la música de les antigues missions franciscanes de l'Alta Califòrnia.²⁴ La procedència d'aquesta melodia, potser, té a veure amb l'Escola de Cant Pla de Nôtre Dame de París, dels segles XI i XII, com indicava el citat mossèn Escoïn. És ben possible que aquesta melodia, que hom utilitza en més de trenta romiatges penitencials del nord del País Valencià, ens aplegués a través de Catalunya en algun moment de la baixa edat mitjana. Deixe la qüestió en l'aire, tot indicant que estic força interessat en el tema i agrairia qualsevol notícia o suggeriment respecte d'aquest punt.²⁵

La Mare de Déu xiqueta: Milà i Fontanals (1882, 1 i 2) en porta dues versions procedents de Lluçena (d'Aranda, diu ell) i de Betxí. És coneguda arreu de les nostres terres i es diferencien de les versions de Catalunya pel tema de l'Anunciació, absent a les nostres. Carles Salvador recollí el cant de la seua mare en 1915 (1920) i, a Betxí, Sánchez Gozalbo (1921) d'una anciana, en 1914.²⁶

A la voreta del mar: cant popular a Castelló des de temps immemorial i amb variants melòdiques que el caracteritzen tant a Catalunya com a València.

La Porquerola: una versió del text, encara amb rima gàllica (Riquer, 1985, 316-317), la va recollir un dels signants de les *Normes* de Castelló, el pintor Joan Baptista Porcar, en un mas de Catí, la nit del 28 d'agost de 1930, d'una àvia de vuitanta anys mentre pelaven panolles (Monferrer, 2007).

Les transformacions: la missió Just-Roma de l'Obra del Cançoner de Catalunya recollí la peça a Sant Mateu (Massot, 1998, 67-68).

La Pastoreta: potser el romanç més escampat en tot el nostre domini lingüístic.

Riero: la corresponent versió valenciana del romanç català *L'hereu Riera*.

El dia del juí: Carles Salvador (1921, 256) va recollir a Benassal una oració en vers que és com un ressò popular del *Cant de la Sibilla*. La recitava una mestressa de casa de setanta-sis anys.

El Diumenge de Rams: romanç de setmana santa que cantava Quico el Cèlio, cec de Tortosa, cap a 1920. El recollí a Castelló i a Forcall en dues versions coincidents S. Seguí (1990, 528), a més de la recollida i publicada per Carles Salvador (1952, 49). Vicent Tomàs i Martí també el va trobar a Artana, on es resava el divendres de quaresma (1921). El sentí cantar a la seua àvia.

24. En aquest fons també hi ha una altra partitura titulada *Missa de Catalunya* (a quatre veus masculines). Hom podria pensar que les dues composicions aplegaren a aquelles terres mitjançant els missioners franciscans de fra Ginebró (o Juníper) Serra, a finals del segle XVIII, quan era governador d'aquella colònia el mallorquí Gaspar de Portolà.

25. Al Primer Colloqui sobre Cultura i Religiositat Popular en Aragó, celebrat a l'Anglesola del Cit (Maestrat de Terol) els dies 27 i 28 del mes d'octubre de 2007, vaig presentar una comunicació sobre el tema titulada «Cants litànics als romiatges penitencials». Supose que les actes es publicaran al llarg de l'any 2008.

26. A banda de les indicacions bibliogràfiques concretes, hom pot trobar el text dels romanços i cançons enumerats a continuació dins la meua antologia del romancer valencià (Monferrer, 2004).

El dijous de quaresma: un altre romanç de setmana santa recollit per V. Tomàs i Martí (1922) a Artana, que recitava una dona resadora dins de l'entrada d'una casa mentre passava pel carrer la Processó de l'Enterrament. També el va trobar Carles Salvador (1952, 51 i 52) a Benassal.

Sant Pere i sant Pau: una cançó de bressol lligada amb una altra d'estrenes, procedent de Castelló i recollida per E. Calduch (1922) amb el títol de *Cançó per a dormir als xiquets*. La cantava la seua passejadora Remunda Blasco Aymerich, dona d'uns seixanta anys, de Borriana.

Oració a santa Quitèria: versió del romanç del martiri d'aquesta santa, procedent de Morella i recollida pel mateix E. Calduch (1922). El transmissor fou Ramon Sebastià Adell, que l'havia après de menut.

Allà van les tres Maries: una altra cançó escampada per tot arreu que, amb el tema del sagrament, presenta una tirallonga de noms d'animals i persones i les seues accions. La recollí Tomàs i Martí (1922) a Artana el 1921. També la publicà Carles Salvador (1920), dictada per una dona de setanta anys, mestressa de casa, a Benassal.

Tres palometes: cançó infantil que arplegaren Carles Salvador (1920) i Salvador Guinot (1921).

Dins d'una cabanyeta: nadala que cantaren mossèn Pepet Prats i la seua germana als enviats de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (Massot i Muntaner, 1998, 61). N'hi ha també una versió procedent de Castelló, dictada per una anciana a M. Bonet Sáenz (1921).

Sant Josep es fa vellet: nadala procedent de Morella, on la va recollir Ricard Olmos en les seues missions (Oller *et al.*, 1982, 36).

Adorm-te, nineta: romancet escampat arreu de les nostres terres, que reflecteix l'ideal de bellesa femenina anterior a la moda del cabell ros que predomina ara. Procedeix de les Useres i recorde personalment haver-la oït cantar a les xiquetes mentre jugaven.

En Joan Petit: també aquesta tirallonga és coneguda a tot arreu, amb algunes variacions.

Podríem seguir-ne la relació, de les referències, però n'hi ha prou, de moment.

Un cas a part és el dels cuplets catalans dels anys vint, nascuts d'unes necessitats alhora artístiques i patriòtiques. El cuplet català, segons I. Molas (1980), va introduir una sèrie de canvis en el plantejament de la cultura popular a Catalunya. Les cançons de la Raquel Meller, a qui encara vaig conèixer jo d'adolescent,²⁷ de la Seròs, la Goyita, la Parreño i moltes altres cupletistes embadaliren els barcelonins del primer terç del segle xx, sobretot a partir de 1920, quan el goig de viure omplia les nits de la ciutat, al temps que la sardana esdevenia definitivament la dan-

27. La recorde anant a missa a l'església dels Carmels, de la Diagonal de Barcelona.

sa nacional de Catalunya. De fet, aquests canvis venien d'abans, dels Cors de Clavé, del teatre de Pitarra, del periodisme de *L'Esquella*, de Guimerà, Rusiñol o Morera, que pertanyien als cercles més cultes i refinats. Alhora, com deixava palès Rossend Llorba el 1912, feia goig oír i veure «la Lluïsa de Vigné i l'Amàlia Molina, vestides amb el traje típic», cantar amb certa picardia el romanç *A la voreta del mar*. Moltes d'aquestes melodies i lletres més o menys picants feren fortuna i passaren al folklore popular de Castelló i del conjunt de les terres valencianes. Entre les més conegudes cite *Baixant de la font del Gat* o *Marieta de l'ull viu*, de Faust Casals (Molas, 1980), cuplet procedent del sàinet líric, que van popularitzar la maonesa Pilar Alonso i l'olotina Càndida Pérez. Fou estrenat al Teatre Espanyol de Barcelona el 15 d'abril de 1922 i aviat es féu famós a tot Catalunya i també a Castelló, València i Alacant, on tothom el coneix. Es tracta d'un cas paradigmàtic. Olmos el va recollir a Xert l'any 1948 (Pelinski, 1997, 209) i els valencians actuals el coneixen simplement per transmissió oral familiar. N'hi ha més encara: *La cançó del tururut*, *L'any de la picor*, *El senyor Ramon enganya les criades* i altres que s'escamparen pels nostres pobles sense tanta força.

7. LA RECUPERACIÓ DE LA LLENGUA DEL POBLE A PARTIR DEL FINAL DE LA GUERRA CIVIL

Al final del període que ens ocupa hi ha mostres que semblen de poca importància, però que signifiquen una nova sensibilitat envers la llengua del poble. A banda de l'obra de J. R. Ramos (1989), pel que fa a Castelló, i el meu treball sobre la cultura popular al temps de les *Normes del 32* (2007), vull remarcar el paper d'algunes persones gairebé oblidades, perquè ningú no les cita enlloc, que en acabat de la Guerra Civil continuaren emprant la llengua catalana en les tasques professionals o culturals. Les trobe representades per un rector del meu poble que vaig conèixer de xiquet, mossèn Cristòval Bertran,²⁸ qui més endavant seria el primer rector del Seminari Mater Dei de Castelló per voluntat del bisbe Pont i Gol, tot i que ja es trobava als últims anys de la seua vida i a penes podia moure més que els ulls, a causa de la seua malaltia. Natural d'Atzeneta, va ser rector de les Useres els anys immediatament posteriors a la Guerra Civil, fins que la paràlisi progressiva li impedí seguir el seu ministeri. Aleshores es retirà a la casa pairal amb la seua germana Mercedes. Mossèn Cristòval era un capellà del temps del cardenal Tarancón, ben conscient de les necessitats del poble i, pel que fa al tarannà social, afecte als projectes i obres del pare Vicent, qui va omplir gran part d'Espanya i, sobretot, de les terres valencianes de cooperatives i caixes d'estalvi rurals, predecessores de les actuals.

A més d'això, era un gran catequista i predicava sempre en valencià, de manera que, segons em va contar la seua germana, la Guàrdia Civil el visitava sovint

28. Empre el nom *Cristòval*, perquè era el que ell usava normalment.

i l'amonestava per aquesta raó. Ell contestava sempre el mateix: «Mentres el poble parle valencià, jo tinc l'obligació de predicar en valencià». Més encara: el tercer diumenge de mes, que era el de la confraria del Sagrament o Minerva, celebrava la missa en llatí, com va ser obligat fins al Concili Vaticà II. El metge, però, Rafael Monfort Adan, un borrianenc que hi aplegà abans de la guerra perquè estava malalt i li convenia el clima, tot i que era el cap local del Movimiento, recitava des del púlpit l'ordinari de la missa en valencià. De manera que encara queden a les Useres persones grans que el saben de memòria i el reciten. No de bades mossèn Cristòval, que el bisbe de Tortosa Moll i Salord considerava separatista, no fou promocionat fins que, quan es produí el canvi de bisbe amb la creació de la nova diòcesi de Sogorb-Castelló, fou nomenat per al nou càrrec, que permeté un millor aprofitament de les seues qualitats intel·lectuals i humanes.²⁹

Potser gràcies a l'estima de la llengua del poble del rector Bertran fou possible que a les Useres continués algun cant religiós en valencià, com el que es canta encara en les processons a la pujada de la costera de Santa Waldesca. Aquest cant fou introduït probablement arran de la celebració del III Congrés de Música Sacra de 1912 i del Congrés Litúrgic de Montserrat de 1915. És el *Cant de perseverança*, l'autor del qual fou el pare Vallet, jesuïta català, format a Gandia.³⁰

El moviment litúrgic i musical que tenia en compte les altres llengües que es parlen a Espanya, sempre amb intenció d'integració i mai no separatista, al meu parer, s'originà en els dos congressos esmentats. I en tinc una mostra en la regesta de les partitures musicals anteriors al Concili Vaticà II, recollides des de 1898, any de la fundació, existents al convent de monges clarisses citat, que vaig publicar fa uns anys (Monferrer, 2005). Hi ha un bon grapat de partitures impreses que porten la lletra en català i castellà; algunes afegeixen també el basc.

Vull remarcar que aquests episodis mostren alguna cosa més que simples anècdotes, cosa que poden semblar a primera vista. Per damunt de qualsevol altra consideració —i espere que el temps pugui aportar nous exemples als que jo he qualificat de significatius—, al rerefons de les *Normes* de Castelló hi ha una manera cabdal de veure i viure la nostra cultura que no és l'habitual en altres llocs del País Valencià. Tot plegat, això és el que mostren de primer antuvi els esforços que els lletraferits de la Societat Castellonenca i de les altres instàncies que hi partici-

29. Eren els temps del bisbe Pont i Gol, de bona memòria entre nosaltres, sobretot entre els cristians que encara aprecien la necessitat de bons pastors que prediquen caritat i no odi, que consideren un despropòsit que un eminentíssim i reverendíssim senyor cardenal de l'Església romana vaja amb una cua de color cardenal (que hi valga la redundància), de cinc metres de llargària.

30. Aquest cant va significar un punt de trobada amb la professora d'antropologia de la Universitat de Barcelona, la doctora Josefina Roma, al Col·loqui sobre Religiositat Popular esmentat abans. Ella m'informà sobre el nom i l'origen concret del cant que jo desconeixia, que cantàrem tots dos a l'una. Només hi vam trobar algunes petites diferències: un fragment diu «que ja amb la mà toquem al cim», mentre que a les Useres fa «que ja amb la mà toquem al cel».

paren van fer per a dur a bon terme la seua iniciativa. És a dir, sense el cultiu soterrat i callat d'unes relacions que eren a la base de la cultura del nostre poble, no es pot entendre una tasca tan transcendental i definitiva.

Aprenquem, doncs, la seua lliçó i posem-la en pràctica, si més no, per un futur il·lusionat del nostre poble.

ÀLVAR MONFERRER I MONFORT
Institut Municipal d'Etnologia i Cultura Popular de Castelló

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALANYÀ, J. (2001). *El Seminari Diocesà de Tortosa*. Tortosa: Bisbat de Tortosa.
- ALCOVER, A. M.; MOLL, F. de B. (1983). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Moll.
- AMADES, J. (1989). *Imatges de la Mare de Déu trobades a Catalunya*. Barcelona: Selecta-Catalònia.
- APARICIO OLMOS, E. M. (1962). *Nuestra Señora de los Desamparados, patrona de la región valenciana*. València: Impremta Suc. de Vives Mora.
- BELLMUNT, J. (1995). *Maria a Catalunya*. Lleida: Pagès.
- BELTRAN ZARAGOZÀ, A. (1998). *El valencià al segle XVIII: Edició i estudi de textos administratius de les comarques del nord de Castelló*. Vol. I. Castelló: Societat Castellonenca de Cultura.
- BONET SÁENZ, M. (1921). «Folk-lore». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. II, 63.
- CALDUCH, E. (1922). «Folk-lore». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. III, 110 i 271.
- CALDERS, P. (1980). «Pròleg». A: LOZANO, J. *Crim de germania*. València: Eliseu Climent, p. 7-10.
- CALVO, LL. (1990). *Catàleg de materials etnogràfics de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*. Barcelona: CSIC.
- (1991). *El «Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya» y la antropología catalana*. Barcelona: CSIC.
- CANTÓ, F. (1914). «Remember de la Magdalena (agua-fuerte)». *Revista de Castellón*, núm. 49 (15 març), p. 16-17.
- CARRERES, J. (1988). *Guía para visitar los santuarios marianos de Cataluña*. Madrid: Encuentro.
- CASTELL MAIQUES, V. (1994). *Hagiotoponimia de san Vicente, protomártir de Valencia*. València: Asociación de Amigos de San Vicente de la Roqueta: Centro de Estudios Vicentinos.
- COLÓN, G. [cur.] (1960). *Llibre d'hores*. Barcelona: Barcino.
- (1978). *La llengua catalana en els seus textos*. Vol. I. Barcelona: Curial. [Reproduït a V. Pitarch (1982, 79-92)]
- COROMINES, J. (1980-1991). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial: Caixa de Pensions. 9 v.

- COROMINES, J. (1989-1997). *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona: Curial: La Caixa. 9 v.
- Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya (1998, 2000 i 2001). Barcelona: Generalitat de Catalunya: Claret. 3 v.
- ESCOFÍN, F. (1952). «Melodías centenarias». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. XXVIII, 1, p. 153-155.
- FALOMIR, V. (1992). «*Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*». *Índex general (1920-1991)*. València: Generalitat Valenciana.
- FERRARO SEBASTIÀ, Rafael (2002). «Influencia de San Vicente Mártir en la península Ibérica». *La huella de San Vicente Mártir en Valencia: hoy. II Conferencias Culturales 2001 y otros escritos*. València: Artes Gráficas Esquerdo, p. 55-81.
- FUSTER, J. (1991). *Textos d'exili*. València: Generalitat Valenciana. [Edició, estudi introductor i selecció de Santi Cortés]
- GARCIA GIRONA, J. (1920). *Seidia. Poema valencià del principi de la reconquesta*. València: Impremta Valencianista.
- (2000). *Seidia. Poema valencià del principi de la reconquesta*. Edició a cura d'Ò. Pérez Silvestre i R. París. València: Saó.
- GARCIA GRAU, M. (1997). *De Castelló a Ítaca: L'univers poètic de Miquel Peris i Segarra*. Castelló: Ajuntament de Castelló. [Premi d'Assaig Àngel Sánchez Gozalbo]
- GIMENO BETÍ, LL. (1998). *De lexicografia valenciana. Estudi del Vocabulari del Maestrat de Joaquim Garcia Girona*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2000). *Josep Pascual i Tirado i l'Obra del Diccionari (1920-1930)*. Castelló: Societat Castellonenca de Cultura.
- (2004). *Mossèn Alcover i les comarques centrals del territori lingüístic: Correspondència epistolar amb mossèn Joaquim Garcia Girona*. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2006). *Panorama sumari de les lletres valencianes. Escriptors castellonencs dels segles XII al XX*. Castelló: Societat Castellonenca de Cultura.
- GONZÁLEZ-ESPRESATI, C. (1949). «Anales de una cultura provinciana». A: *Quadern jubilar del XXV aniversari del BSCC*, p. 809-944. [Número extra]
- GUINOT, S. (1921). «Folk-lore». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. II, p. 93.
- HUGUET BREVA, G. (1920). «Oracions i precs religiosos valencians». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. I, p. 197-199.
- (1921). «Oracions i precs religiosos valencians». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. II, p. 115-116.
- (1920). «Fraseologia valenciana». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. I, p. 26-27, 33-35, 84-86.
- (1921). «Folk-lore: Oracions». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. II, p. 219.
- (1922). «Fraseologia valenciana». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. III, p. 156-158, 198-201, 251-253.
- ITURAT, J. (2000). *Sobre los orígenes del Seminario Conciliar de Tortosa*. Tortosa: Seminari Diocesà.
- MASSOT I MUNTANER, J. (1993). *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*. Vol. IV, fascicle I: *Inventari*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- MASSOT I MUNTANER, J. (1994). *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*. Vol. IV, fascicle II: *Inventari de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1995). *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*. Vol. V: *Història de l'Obra del Cançoner i complement a l'inventari de l'arxiu*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1998). *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*. Vol VIII: *Memòries de missions de recerca: Joan Just-Josep Roma, J. Amades, Baltasar Samper*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MESEGUER, L. (1988). «Introducció». A: PASCUAL I TIRADO, J. *Tombatossals*. València: Eliseu Climent.
- (1993). *Bernat Artola: La terra i les passions*. Castelló: Diputació Provincial.
- (2003). *Castelló literari. Estudi d'història cultural de la ciutat*. Castelló: Universitat Jaume I: Diputació Provincial.
- (1983). «Introducció». A: ARTOLA, B. *Obres completes*. Castelló: Ajuntament.
- MILÀ I FONTANALS, M. (1882). *Romancerillo catalán. Canciones tradicionales*. Barcelona: Àlvar Verdaguer.
- MOLAS, J. (1980). «Notes sobre la cançó popular moderna: el cuplet». A: BRUGUERA, J.; MASSOT I MUNTANER, J. *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Andorra, 1-6 d'octubre de 1979*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 325-347.
- MONFERRER, À. (1989). *La processó al Piló de la Creu, una rogativa singular de les Useres*. Les Useres: Ajuntament. [Quadern adjunt al programa de festes de l'any 1989]
- (2004). *El romancer valencià. Antologia*. Picanya: Edicions del Bullent.
- (2005). «Cent anys de música al convent de monges clarisses d'Almassora». A: *Jornades Municipals de Cultura Popular a la ciutat de Castelló. 2003-2004. Ponències i comunicacions*. Castelló: Ajuntament, p. 211-263.
- (2007). «La cultura i la literatura popular». A: PALOMERO, J.; MESEGUER, L. [cur.]. *Els escriptors castellanencs del primer terç del segle xx i les Normes del 32*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 159-175.
- *Les paraules de dos pobles. Romanços i cançons comunes a Catalunya i el País Valencià*. Premi Alambor d'Investigació Lingüística de l'any 2002. Benicarló. [Treball no publicat]
- NÁJERA, M. (1927). *La perla de Alicante o la Stma. Virgen del Remedio, patrona de esta Muy Ilustre, siempre Fiel y Heroica Ciudad. Ensayo histórico, crítico y apologético de tan veneranda advocación*. Alacant: Imp. Lucentium.
- OLLER, M. T. [et al.] (1982). *Cançons del regne de València. Nadalenques*. València: Lo Rat Penat.
- ORTIZ, C.; SÁNCHEZ, L. A. (1994). *Diccionario histórico de la antropología española*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- PELINSKI, R. [et al.] (1997). *Presencia del pasado en un cancionero castellanense. Un reestudio etnomusicológico*. Castelló: Diputació: Universitat Jaume I.
- PERAIRE, J. (1991). «Seidia: història i èpica». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. LXVII, 2, p. 327-371.
- PÉREZ SILVESTRE, O. (2000). «Mn. Joaquim Garcia Girona o la labor del solitari». A: GARCIA GIRONA, J. *Seidia. Poema valencià del principi de la reconquista*. València: Saó.

- PITARCH, V. (1982). *Castelló de la Plana per la llengua*. Castelló: Ajuntament.
- (1993). «L'oportunitat d'un centenari». *Ribalta. Quaderns d'Aplicació Didàctica i Investigació*, núm. 6, p. 7-11. [Reproduït a V. Pitarch (1995, 77-88)]
- (1994). «L'Institut Ribalta davant la llengua del país». A: *L'Institut Ribalta*. Castelló: Diputació, p. 183-224. [Reproduït a V. Pitarch (1995, 17-76)]
- (1995). *L'eix castellanenc de la cultura contemporània*. Castelló: Diputació.
- (2001). *Llengua i Església durant el Barroc valencià*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RAMOS, J. R. (1989). *La qüestió lingüística en la premsa de Castelló de la Plana (1834-1938)*. Castelló: Diputació Provincial.
- RIBELLES COMÍN, J. (1920). *Bibliografia de la lengua valenciana*. Vol. I: *Siglo XV*. Madrid: Imprenta de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos. [Reeditat per la Diputació de València]
- (1929). *Bibliografia de la lengua valenciana*. Vol. II: *Siglo XVI*. Madrid: Patronato de la Biblioteca Nacional. [Reeditat per la Diputació de València]
- (1943). *Bibliografia de la lengua valenciana*. Vol. III: *Siglos XVII y XVIII*. Madrid: Patronato de la Biblioteca Nacional. [Reeditat per la Diputació de València]
- (1978). *Bibliografia de la lengua valenciana*. Vol. IV: *Siglo XIX*. Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia.
- (1984). *Bibliografia de la lengua valenciana*. Vol. V: *Siglo XX*. Madrid: Ministerio de Cultura.
- RIQUER, M. de (1985). *Història de la literatura catalana*. Vol. IV. 5a ed. Barcelona: Ariel.
- SALVADOR, C. (1920). «Folk-lore». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. I, p. 127-128, 222.
- (1921). «Folk-lore». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. II, p. 160, 256, 320.
- (1952). *Les festes de Benassal*. Barcelona: Barcino.
- (1987). *Les festes de Benassal*. Reedicció en facsímil. Castelló: Diputació Provincial. [Apèndix de Sofia Salvador]
- SÁNCHEZ GOZALBO, À. (1921). «Folk-lore». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. II, p. 273.
- SEGUÍ, Salvador (1990). *Cancionero musical de la provincia de Castellón*. València: Fundación Caja Segorbe.
- SERRA I BOLDÚ, V. (1928-1935). *Arxiu de tradicions populars recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya, Andorra i terres aragoneses de parla catalana*. Barcelona: Impremta de la Casa Provincial de Caritat. 2 v.
- (1986). *Arxiu de tradicions populars recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya, Andorra i terres aragoneses de parla catalana*. 3a ed. Facsímil. Barcelona: Olañeta. [Pròleg de Josefina Roma]
- SOLER I AMIGÓ, J. (1998). *Enciclopèdia de la fantasia popular catalana*. Barcelona: Barcanova.
- TOMÁS I MARTÍ, V. (1921). «Folk-lore». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. II, p. 256.
- (1922). «Folk-lore». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. III, p. 48, 110.
- TRENS, M. (1947). *María. Iconografía de la Virgen en el arte español*. Madrid: Plus Ultra.
- VESGA, J. (1988). *Las advocaciones de las imágenes marianas veneradas en España. Ensayo de una teología popular mariana en España*. Tesi doctoral presentada a la Facultat de Teologia de la Pontificia Universitat Lateranense de Roma, 1985. València: CESPUSA.

La Societat Castellonenca de Cultura (1919-1936)

1. INTRODUCCIÓ

El dia 19 de desembre de l'any 1919, al Govern Civil de Castelló es va presentar el Reglament de la Societat Castellonenca de Cultura (SCC). Una vegada superats els tràmits administratius, la reunió constitutiva de la nova societat va tindre lloc el dia 15 de maig de l'any 1920.

L'acta de la sessió és concisa:³¹ després de la lectura del Reglament, es va constituir la Societat, els socis de la qual eren: president, Salvador Guinot Vilar; vocals, Ricardo Carreras Balado, Joan Carbó Domènech i Àngel Sánchez Gozalbo; i secretari, Lluís Revest Corzo. Les seues edats oscil·laven entre els cinquanta-quatre anys de Salvador Guinot i els vint-i-sis d'Àngel Sánchez Gozalbo, una conjunció d'element jove i vell que amb el temps va servir per a garantir la continuïtat de l'empresa.

La constitució com a *societat* s'emparava en una figura jurídica àmplia que permetia evitar qualsevol connotació que implicara l'activisme social, tant polític com religiós. Una fórmula que mantenia la porta oberta a la varietat i a la convivència. En un número solt que va precedir l'aparició del butlletí, titulat *Suplemento Programa*,³² s'explicaven quins eren els objectius de la Societat. La premis-

31. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 2, de 24 d'abril de 1920. La direcció del butlletí es va encarregar a Ricardo Carreras i com a administrador fou nomenat Joan Baptista Carbó.

32. El número solt, titulat *Suplemento Programa*, va eixir sense data poc abans de l'aparició del primer número del butlletí el maig de 1920. La publicació ja estava preparada però una vaga de tipògrafs va impedir imprimir-lo. Així s'expressava en aquell text: «Vencidos los obstáculos con que hemos tropezado hasta hoy, por las huelgas de tipógrafos y la escasez y encarecimiento del papel, comenzaremos la publicación el presente mes de mayo».

sa general que inspirava el projecte era intentar salvar l'inconvenient que suposava el fet d'estar en la perifèria cultural. El text començava dient: «Con frecuencia, y con razón, se lamentan los gravísimos daños que la cultura padece en las comarcas apartadas de los grandes centros del movimiento científico». L'existència d'un patrimoni documental, artístic i lingüístic a penes conegut a fora, i l'existència, també, d'un nombre elevat de persones que treballaven aïlladament, amb tots els inconvenients que això ocasionava, es manifestaven com les principals raons que espantaven el projecte. En aquella espècie de declaració de principis es deia: «[...] cuanto no se alcanza a ver desde esos mismos centros [els centres culturals importants] es decir, un número incontable de objetos dignos de ser conocidos, permanece casi del todo ignorado; las personas que podían aplicarse con fruto a cualquier linaje de útiles trabajos, faltas de comunicación y estímulo, o no llegan a darse cuenta de sus propias dotes, o no quieren poner esfuerzos que no han de hallar satisfactoria compensación, o si emprenden la obra, presto la abandonan rendidas por el aislamiento y el cansancio; otros, que hallan premio y goce bastante en el trabajo mismo, aún perseverando hasta el fin no dan en cantidad o calidad lo que de su valer podría esperarse, por carencia de elementos que no pueden adquirir por sí solos, y por último, las obras de manifiesta utilidad, cuando alguien venciendo obstáculos, al parecer insuperables, llega a producirlas, no llegan a la común noticia: así que nunca pueden contribuir a elevar el nivel de la cultura común».

Així, partint del principi segons el qual allò que no es coneix és com si no existira, i que calia dotar de ferramentes comunes tota la gent que compartia interessos i inquietuds, van començar el camí. En el terreny pràctic, entre els objectius que calia desenvolupar es trobava la creació d'una biblioteca, la realització d'excursions i l'edició d'una publicació periòdica.

2. BIBLIOTECA

L'any 1920 la ciutat de Castelló només tenia una biblioteca pública. Era la Biblioteca Provincial, que havia sigut definitivament constituïda l'any 1862 en quedar incorporada a la llavors incipient organització bibliotecària espanyola i haver-ne estat nomenat bibliotecari Josep Maria Torres Belda.³³ Els fons d'aquella biblioteca procedien, en la seua majoria, dels convents que havien sigut desamortitzats; uns fons interessants però molt poc atractius per al gran públic.

Quan el 1920 la Societat Castellonenca de Cultura es proposava la creació d'una biblioteca, es referia al projecte en aquests termes: «[E]sta Societat treballa

33. Ana María CAMPOY CAMACHO i Juan Carlos Usó ARNAL (1989-1990), «Pasado y presente de las bibliotecas públicas de Castellón», *Boletín del Ateneo de Castellón*, p. 203-213.

ja fa un any i ha pensat com primers i principals mitjans per a arribar a la seua fi obrir una Biblioteca pública, a base de copiosos fons de llibres, generosament oferits pels seus posseïdors, els volums de la qual per mitjà de les garanties suficients i amb les naturals limitacions arribaran a prestar-se a domicili, inclús als socis que residiren fora de la capital».

Conscients de les carències que en matèria bibliotecària tenia Castelló, es tractava d'un projecte de biblioteca pública en tota regla; com a «biblioteca popular circulant» s'hi van referir en alguns escrits, composta per obres d'interés general, concebuda com un centre de difusió cultural i no com un lloc destinat exclusivament a estudiosos i erudits, com s'ha volgut interpretar erròniament.

Els llibres hi van arribar a través de donacions. El llibre registre es va obrir el dia 12 d'octubre de 1920 i l'encarregat era Lluís Revest Corzo, bibliotecari de professió. Les primeres donacions van ser de José María Pérez Martín, el baró d'Alcahalí, Carlos Sarthou, Josep Martínez Aloy i Carles Salvador, que va regalar la *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra. Si es jutja per allò que es va anotar en el registre d'entrada, el nombre d'aportacions no va ser especialment nombrós i el juny de 1925 la biblioteca comptava únicament amb cent trenta llibres.

A pesar de l'interés, finalment, no va ser la Societat Castellonenca de Cultura l'encarregada de cobrir el buit bibliotecari que hi havia a Castelló. Un paper que, probablement, tampoc no li corresponia. Sí que va ser, no obstant això, una persona de la Societat qui va desenvolupar el projecte. El 1925, essent alcalde de la ciutat Salvador Guinot, va començar les gestions per a remeiar tan desolador panorama. La Biblioteca Pública Municipal es va obrir el 3 de novembre de 1929.

Mentrestant, i per la seua banda, la Societat va continuar amb la formació d'una biblioteca de caràcter absolutament particular. Els llibres hi arribaven, majoritàriament, a través de donacions dels mateixos autors o de les entitats editores, ja que la compra no va ser mai la manera habitual d'incrementar-la. L'any 1926, després de la mort de mossén Manuel Betí Bonfill, es va acordar «gestionar la adquisición de los libros y papeles del insigne historiador con el fin, no sólo de evitar su dispersión probable, sino de continuar en lo posible su obra».³⁴ Una actuació que constitueix una excepció en la història de la Societat i que s'encaminava no tant a l'adquisició d'un material bibliogràfic, escàs, per cert, sinó a la preservació del treball de l'arxipreste. Amb el temps, va ser l'hemeroteca, generada gràcies a l'intercanvi del butlletí amb altres revistes, la que va assolir més importància.³⁵

34. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 21, de 20 de març de 1925.

35. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 6, de 4 de gener de 1922: «El señor Sánchez Gozalbo propone que, en vista del éxito obtenido por el intercambio de nuestro Boletín con revistas españolas [...] se intente el cambio con revistas extranjeras de las que presenta desde luego una relación de las que en su concepto lo aceptarían».

3. EXCURSIONS

Una altra de les activitats previstes era la realització d'excursions científiques i artístiques. De les que es van fer, n'ha quedat constància en les actes. D'algunes es va donar compte de manera més detallada a través de les pàgines del butlletí. De la lectura d'ambdós documents (actes i butlletí) es desprén el resultat de les excursions, que es podria concretar en tres aspectes: preservació del patrimoni, intercanvi de coneixements i foment de les relacions amb persones de fora.

Eren moments en què el patrimoni artístic es trobava sensiblement desprotegit. Desaparicions com la de la taula central del retaule de Sant Onofre, de la Todolella, l'any 1925, posaven de manifest la precària situació que hi havia. A propòsit d'aquest succés, la junta directiva s'expressava d'aquesta manera: «A propuesta del señor Presidente se acuerda conste en acta el sentimiento e indignación de la Sociedad; cooperar a la acción de las autoridades y entidades culturales en cuanto esté a nuestro alcance, y procurar en lo sucesivo aumentar si es posible la difusión del conocimiento y aprecio de nuestro patrimonio artístico por medio de las publicaciones de la Sociedad a fin de que se hagan cada día más raros hechos tan merecedores de reprobación como el que ocasiona estos acuerdos».³⁶

També la narració dels viatges al butlletí va suposar, entre altres coses, una manera d'alçar acta pública del patrimoni existent.

4. EL BUTLLETÍ

Com s'ha dit, l'edició d'una publicació periòdica era un dels objectius que es volia dur a terme, una empresa en què es van concentrar la major part dels esforços i que es va considerar des d'un principi com «el primero de nuestros proyectos, no solo por las razones que a todos se ofrecen, sino muy especialmente porque la suscripción al mismo es lo que da la consideración de socio».

La primavera de 1920 va eixir a la llum el primer número de la revista. Se li va donar un títol tan concís com el de *Boletín*, escrit en un cos de lletra més gran que el de la resta, en què, quasi com un subtítol, es llegia «de la Sociedad Castellonense de Cultura». Aquest títol, imprés sobre un format octau i amb un segell que reproduïa l'antic escut de Castelló, vorejat de la llegenda *festina lente*, creació de Ricardo Carreras, van ser els elements que van formar part de la coberta de la revista.

En parlar d'aquesta publicació se sol fer referència a altres d'editades amb anterioritat a Castelló, com van ser *Revista de Castellón*, *Ayer y Hoy* o *Arte y Letras*, sorgides dins del moviment de renaixement cultural existent llavors, al qual es va sumar, en els anys vint, la Societat Castellonenca de Cultura. Però, a diferència

36. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 18, de 30 de març de 1925.

d'aquelles, el nou projecte editorial apareixia referendat per una societat, legalment constituïda, de la qual el butlletí era, al mateix temps, la carta de presentació i el punt de connexió amb l'exterior. Com a «vocero de la empresa y su proyección tentacular en tierras nacionales y extranjeras» el va definir el 1929 Sánchez Gozalbo.³⁷

La revista es va concebre a imatge i semblança d'altres de ja existents, amb una estructura interna que recollia, d'una part, textos originals sobre les més variades disciplines i, d'una altra, unes seccions fixes. Les primeres d'aquestes seccions fixes van ser: «Notas bibliográficas», «Folk-lore» i «Sección documentos».

De la secció de «Notas bibliográficas», les obres ressenyades, vistes hui, constitueixen una mostra de la vitalitat de la Societat i del contacte amb el món culte i acadèmic de fora. Les primeres que van aparèixer van ser de Lluís Revest i de Salvador Guinot. Aquest últim es va estrenar en la secció amb un text que, més que una ressenya, era l'anunci d'altres que vindrien a continuació perquè es donava la benvinguda a l'Editorial Valenciana SA. L'autor de la nota manifestava la seua satisfacció pel nou projecte, «encara que no estimém com a boníssimes les normes de l'Institut d'Estudis Catalans adoptades per dita empresa editorial, no pot haver ningú que desconega la válua gran d'un semblant instrument de cultura per a l'avenç del conreu de les lletres valencianes». Unes paraules que posaven de manifest una inquietud existent que, dotze anys després, es va resoldre amb l'acord de desembre de 1932 sobre la unificació ortogràfica de la llengua, que va ser publicat en les pàgines del butlletí uns mesos més tard.³⁸

La secció «Folk-lore» pretenia recollir tot tipus de parèmies, llegendes o contes del «mapa lingüístico del antiguo reino de València». Per a això, es va oferir un qüestionari a què calia ajustar-se ja que, com s'indicava en l'exposició de motius, «un alto espíritu científico ha de presidir todas las pesquisas, rebuscas y averiguaciones».³⁹

Es va presentar també la «Sección documentos»,⁴⁰ la finalitat de la qual era

37. Ángel SÁNCHEZ GOZALBO (1929), «Una crónica novecentista: en el primer decenio», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. x, p. 54-68.

38. (1933), «Per la difusió de la llengua», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. xiv, p. 273-280.

39. Ángel SÁNCHEZ GOZALBO (1920), «Folk-lore. Nuestros colaboradores», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. i, p. 43-45.

40. Lluís REVEST CORZO (1920), «Sección de documentos», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. i, p. 56-57. L'autor hi feia un toc d'atenció sobre l'absència d'un inventari sistemàtic d'arxius, un treball «que exige método, perseverancia y tiempo, único modo de que sea, en cuanto cabe, definitivo y, por tanto, útil como punto de partida de las investigaciones históricas [pero] cuando una dolorosa, y casi diaria experiencia, nos muestra cómo se pierden, por descuido o por ignorancia, fuentes de gran valor, hay algo más que una excusa, hay un primordial deber que acalla con imperio todos los escrúpulos técnicos: el de poner los documentos a salvo dándolos al público». S'entenia que unes

contribuir a la preservació del patrimoni documental per mitjà de la publicació de documents i que es va iniciar amb la col·lecció de cartes de poblament.⁴¹

Heus ací tres seccions que van perdurar al llarg del temps i que sintetitzen, en gran manera, una línia de treball: preocupació i interès pel patrimoni en totes les seues manifestacions i absència d'aïllament. Tot això, dut a terme des del rigor i no des de la mera curiositat, un rigor que va constituir un aval a l'hora de demanar col·laboracions i que, al seu torn, va fer possible que la publicació tinguera eco més enllà de l'àmbit estrictament comarcal.⁴² En poc de temps, temes d'història o arqueologia, juntament amb altres de disciplines no menys importants, van començar a ser tractats al butlletí per persones destacades de cada camp.

Amb tot, a les pàgines del butlletí era capaç de conèixer, per exemple, un article de Bosch Gimpera sobre «Els problemes arqueològics de la província de Castelló» amb cançons populars castellanques recollides per Pascual i Tirado. Tampoc no es deixava passar cap espurna de la nostra cultura i en alguns dels seus quaderns, en un apartat titulat «Noticias», es donava compte sistemàtic d'esdeveniments que podien tocar des d'algun premi aconseguit per algun castellanenc a fora, com, per exemple, la bona acollida de les obres de l'escultor Adsuara a l'Exposició Nacional de Belles Arts de l'any 1928, o el premi obtingut pel pintor Joan Baptista Porcar al Cercle Artístic de Sant Lluç, de Barcelona, fins a les reunions tingudes entre *Acció Valenciana*, *Taula*, *La Veu de Catalunya*, *Catalunya Social* i *La Provincia Nueva* de Castelló per parlar sobre la llengua el 1931.

Un altre aspecte destacable de la publicació va ser el fet de servir de vehicle per a gent de Castelló que, per diferents motius, era fora i que va trobar en la revista una via per a compartir i expressar inquietuds. Un exemple molt expressiu d'això són les paraules de Joaquim Garcia Girona escrites a Salvador Guinot quan aquell es trobava a Còrdova com a rector del Seminari Conciliar; li deia: «[P]ase ratos molt delitosos ab la revista, que.m porta además nodriment de pàtria, tant necessari quan se'n viu llun!»⁴³

A més del butlletí, des de 1920 fins a 1936 es van posar en marxa nou col·leccions: «Colección Arte», «Arte e Historia», «Libros Raros y Curiosos», «Obras de

circumstàncies com aquestes no havien de limitar el treball d'inventari d'arxius alhora que justificaven l'inici de la secció.

41. La primera que es va publicar fou la de BOIXAR I FREDES (1920), vol. I, p. 58-59.

42. Un àmbit que, d'altra banda, els responsables tenien clar que no els havia de limitar. El 1920, en una carta de Lluís Revest adreçada a Manuel Betí, davant els dubtes d'aquest sobre si seria adequat publicar la carta de població de Cilla, ja que aquest lloc no es troba a la província de Castelló, Revest li escrivia que «me parece bien, porque si no hemos de reducirnos al papel de meros coleccionistas de documentos, una de las miras que debemos tener es ilustrar el Derecho valenciano. No se preocupe de provincias, pues supongo que compartiré V. conmigo la opinión de que esos tijejetazos administrativos no pueden romper la unidad de nuestro reino».

43. Carta de Joaquim Garcia Girona adreçada a Salvador Guinot, Còrdova, 18 d'abril de 1922.

Investigación Histórica», «Arqueología», «Clínica y Laboratorio», «Letras Castellanas», «Clásicos Valencianos» i «Biblioteca de Contemporanis». Els llibres inclosos en cadascuna d'aquestes sèries, juntament amb els que es van publicar sense caràcter seriat l'any 1936, sumaven un total de setanta-tres.

5. FINANÇAMENT

Una activitat editorial tan ambiciosa suscita, inevitablement, una qüestió com és el finançament. Encara que la Societat comptava amb les quotes dels subscriptors, resulta evident que no eren suficients per a aconseguir cobrir tot el que es publicava. La venda d'allò que es publicava, d'altra banda, tampoc no constituïa una font d'ingressos ni regular ni segura.

En algunes ocasions van ser els mateixos autors els qui van costejar totalment o parcialment les pròpies edicions; en altres es va recórrer a les ajudes públiques. L'any 1920 la Diputació de Castelló va contribuir amb tres-cents pessetes a l'edició de *Rossell*, de Manuel Betí. Aquesta no va ser l'única vegada que ho va fer. Carlos Sarthou Carreres, el 1922, per a la publicació al butlletí d'uns articles, es va fer càrrec del cost de les planxes de les il·lustracions. Així ho manifestava per carta a Ricardo Carreras: «[C]omo verás, en vez de un artículo te remito en este paquete dos, el anunciado sobre los Vergara en Villarreal más otro sobre la cuna del chirriguerismo valenciano (capilla de san Pascual de Villarreal). Para ilustrarlo van tres clichés más: dos alemanes ya usados en un periódico de Hamburgo y otro que he mandado hacer nuevo en casa Thomas (Barcelona), por cuenta mía y obsequio al Boletín». A més, Sarthou va posar a disposició de la Societat tot el seu arxiu fotogràfic. Alguns col·laboradors del butlletí, coneixedors del costos de la seua edició, també tenien per costum pagar de la seua butxaca els clixés per a les il·lustracions dels seus treballs. Aquest mateix any 1922 es va iniciar la col·lecció «Clàssics Valencians» amb l'edició de *Regles d'amor* i *Parlament d'un hom i una fembra*, que va ser pagat en la seua totalitat per Salvador Guinot.

En unes altres ocasions es considerava la conveniència d'obsequiar alguns col·laboradors, com va ocórrer amb Bosch Gimpera, a qui el 1924 van regalar cinquanta separates. Es tracta d'alguns exemples, extrets a manera d'il·lustració, que serveixen per a reflectir el funcionament econòmic de la Societat.

En una reunió de la Junta duta a terme el desembre de 1930 es va exposar la difícil situació econòmica per la qual s'estava passant i s'alludia al «magno esfuerzo editorial».⁴⁴ Afortunadament, no gaire més tard, l'octubre de 1931, els va ser

44. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 42, de 31 de desembre de 1930: «El señor Sánchez Gozalbo puso de manifiesto que la situación de la Sociedad era, si no precisamente apurada, bastante crítica a consecuencia, sobre todo, del magno esfuerzo editorial de estos dos años,

concedida, sense haver-la sol·licitada —gràcies a les gestions realitzades i essent ministre d'Instrucció Pública Elías Tormo, amic i ocasional col·laborador de la revista—, una subvenció de cinc mil pessetes, que va alleugerir la situació.⁴⁵

6. LES PERSONES

El grup directiu inicial de cinc persones es va mantindre inalterable fins a l'any 1929, que va morir Ricardo Carreras, i la vacant va ser coberta per Carlos González-Espresati. A la mort de Joan Carbó el 1931, va passar a formar part de la Junta Gaetà Huguet Segarra, que va dimitir del càrrec el 1933. Respecte d'això, les actes són molt concises: «El señor presidente da cuenta de la dimisión que ha presentado del cargo de vocal de esta Comisión a causa de las muchas ocupaciones que sobre él pesan don Cayetano Huguet y Segarra, y se acuerda admitirla y que conste en acta el sentimiento de la Sociedad de tan digno compañero».⁴⁶

L'any 1960, Sánchez Gozalbo a les pàgines del butlletí deia: «Ell [Gaetà Huguet] ambicionava una tàctica més accelerada i exclusivista en l'ús de la llengua en tots els treballs publicats que nosaltres no podíem ni devíem exigir a tots els col·laboradors; no podíem ni devíem traicionar el festina lente llançat, que aureolava de llum i de glòria el camí del Butlletí, embaixador de la nostra cultura en terres llunyanes, discrepant del criteri seguit, Caietà va renunciar a col·laborar-hi en la direcció».

Un testimoni de primera mà és la carta que Gaetà Huguet va adreçar a Salvador Guinot en la qual li manifestava: «He sostingut una conversa amb l'amic Àngel en la que he pogut donar-me compte de lo desagradable que ha estat per a la Societat de Cultura la meua intervenció en l'assumpte de la colònia escolar de Sant Pau, per lo tant tinc el disgust d'adreçar-li esta carta per manifestar-li la meua decissió de retirar-me de la mateixa i lamentant moltíssim que el marge de confiança amb el que vostés em varen honorar en demanar la meua col·laboració, no haja tingut per la meua part la saviesa suficient de perllargar-lo tota una vida».

por lo que invitaba a los consorcios a que estudiaran los medios de arbitrar recursos a fin de que no sufriera detrimento la actividad de nuestra Corporación».

45. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 46, de 8 d'octubre de 1931: «El señor Presidente dio cuenta de que por Decreto de cuatro de agosto último se había concedido por el estado sin solicitud previa una subvención de cinco mil pesetas en vista de lo cual se telegrafió al Excelentísimo señor Ministro de Instrucción Pública dándole las gracias por el honor y el apoyo que prestaba a nuestra obra; que se encargó al que suscribe [Lluís Revest] de redactar la Memoria reglamentaria que había de elevarse al Ministerio, y que la expedición del libramiento estaba pendiente de la instancia que reglamentariamente había que elevar también al mismo Centro. Las gestiones del señor Presidente y muy especialmente la expresión de gratitud hecha presente al excelentísimo señor Ministro fueron aprobadas por unanimidad».

46. *Llibre d'actes de la Societat Castellonenca de Cultura*, acta número 54, de 31 de desembre de 1933.

Una colònia de la qual Huguet havia sigut patrocinador econòmic juntament amb Raimundo Noguera Guzmán, notari de Castelló durant un temps, i que havia estat organitzada en nom de la Societat.⁴⁷

7. RELACIONS AMB L'EXTERIOR

Dels contactes que des de la directiva es mantenien amb l'exterior, i en l'entorn més pròxim, caldria destacar, en primer lloc, el grup de clergues instal·lats principalment en les comarques del nord, formats al Seminari de Tortosa, que van treballar en àmbits de la cultura al marge de l'estrictament pastoral i que comptaven amb una formació humanística superior, resultat de les reformes impulsades pels bisbes tortosins de finals del segle XIX.⁴⁸ Noms com el de Manuel Betí, Joan Puig, Joaquim Garcia Girona, Miquel Segarra Roca o Benet Traver García van formar part del grup de col·laboradors assidus de la Societat. De la bona relació amb el clergat tortosí és una mostra allò que s'ha expressat en una acta de 30 de març de 1925, a propòsit de la defunció del bisbe Rocamora, en què es manifestava que «se acuerda conste en acta el duelo de la Sociedad por el fallecimiento del excelentísimo e ilustrísimo señor doctor don Pedro Rocamora y García, obispo de Tortosa, que desde el primer momento se asoció a nuestra Corporación con toda efusión y afecto prestándole el apoyo de su autoridad». No cal oblidar que perquè poguera veure la llum qualsevol treball d'un sacerdot de la diòcesi calia el *nihil obstat* del seu bisbe.

A la zona del Palància cal destacar persones com Cayetano Torres Fontes, Carlos Pau o José María Pérez Martín. Importantíssima va ser també la participació del notari de la Vall d'Uixó, Honori Garcia, en el projecte de la Castellonense.

Precisament eren les persones com les acabades d'esmentar les que foren tingudes en compte a l'hora de redactar el Reglament, el qual determinava que la condició de soci s'adquiria mitjançant la subscripció al butlletí; de tota manera, com que encara hi calia més col·laboració, els estatuts preveien, per a aconseguir-la i canalitzar-la, el nomenament d'un soci corresponent «en cada una de las localidades en que exista quien pueda con su valer ser útil al desenvolvimiento de la misma, a ellos incumbe representarla en su localidad, servir de intérpretes autorizados a los socios que en ella residen».

47. *Llibre d'actes de la Societat Castellonense de Cultura*, acta número 53, de 30 de setembre de 1931: «El señor Sánchez Gozalbo da cuenta del lisonjero éxito de la Colonia Escolar organizada en nombre de la Sociedad por don Raimundo Noguera y don Cayetano Huguet, y se acuerda, a propuesta del señor Presidente, que conste en acta el agradecimiento de la Sociedad a dichos señores».

48. Òscar PÉREZ SILVESTRE (2007), «Lletres, llengua i arrelament en l'Església de la diòcesi de Tortosa (1894-1939)», a Lluís MESEGUER i Josep PALOMERO (cur.), *Els escriptors castellanencs del primer terç del segle XX i les Normes del 32*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 123-142.

En els contactes amb Madrid, Salvador Guinot i Ricardo Carreras van ser especialment actius. La condició de polític de Guinot va propiciar que pogués aprofitar, també per a la Societat, els viatges a la capital de l'Estat. La Real Academia de la Historia va ser una de les institucions amb què des de molt prompte va establir contacte; particularment estretes van ser les relacions amb Vicente Castañeda i Alcover i Julián Ribera.

A Barcelona, els primers contactes que es van establir van ser amb l'Institut d'Estudis Catalans. La persona que hi va servir d'introductora va ser Manuel Betí, qui ja mantenia relacions amb la institució des de feia temps. El maig de 1922 mossén Antoni Griera els va comunicar que l'Institut estava d'acord a establir intercanvi amb el butlletí i els donava alguns consells: «La valor de les seves publicacions serà més gran com més castellanina serà». I, respecte al caràcter miscel·lani de la revista, assegurava: «Es agradable trobar en les seves publicacions estudis sobre l'art, la literatura, els antics escriptors, la llengua, etc. [...]».

Els facilitava, així mateix, tota una sèrie de noms i adreces de romanistes europeus amb la recomanació que els enviaren exemplars del butlletí, atès que, deia, eren «senyors que s'ocupen regularment de coses de casa nostra». Una relació que va ser molt valuosa per a la Societat i li va permetre establir importants contactes.

D'aquesta manera, la Societat trametia totes les seues publicacions a uns i altres i l'Institut d'Estudis Catalans hi responia sempre, unes vegades de forma més protocol·lària i altres de manera més particular. El 1927, Ramon d'Alòs, després d'haver rebut les *Regles d'amor*, escrivia a la SCC: «Certament l'obra que du entre mans la Societat Castellonense de Cultura d'una gran exemplaritat i ella prova com l'entusiasme i la bona voluntat fan meravelles [...]».

Va ser durant l'any 1927 que començaren a eixir a la premsa de Barcelona ressenyes breus sobre publicacions de la Castellonense. La persona que va facilitar els contactes amb la premsa va ser Josep Maria de Casacuberta, el qual distribuïa exemplars publicats per la Castellonense entre crítics de diaris i revistes de Barcelona. Va fer d'enllaç, entre d'altres, amb Nicolau d'Olwer i Antoni Rovira Virgili, de *La Publicitat*; Ferran Soldevilla, de *Revista de Catalunya*; Valls Taberner, de *La Veu de Catalunya*, etc. Resultat d'aquells contactes van ser les ressenyes que van aparèixer a la premsa, la primera de les quals, publicada a *La Publicitat*, començava amb aquests termes: «Pocs són els catalans que sàpiguen que cosa és la Societat Castellonina de Cultura. Menys son els valencians que se'n preocupin [...]».

Una carta d'Aramon dirigida a Àngel Sánchez, el 5 de maig de 1936, resumeix el bon nom que fins a aquell moment s'havia guanyat la Societat: «Si totes les publicacions que es fan en terra valenciana tinguessin aquesta perfecció! Si, sense anar més lluny, les obres que es publiquen a la ciutat de València fossin fetes amb aquesta cura! Ja sabeu que la major part de les nostres activitats, descomptades les purament científiques, van adreçades a valorar i fer valorar entre

els nostres companys les tasques i les publicacions de les Balears i de València; doncs bé, quan sento una satisfacció més viva, és quan puc presentar a algú que encara les ignora, les belles obres que surten de la Societat Castellonenca de Cultura i de la Biblioteca Balear Les Illes d'Or, que vós deveu conèixer bé».

Així, al començament dels anys trenta l'activitat exercida per la Societat Castellonenca de Cultura era ja extensa, i el reconeixement de la seua labor, altament gratificant. Un resum d'allò que s'havia aconseguit fins llavors potser se sintetitza en la dedicatòria que Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll van escriure en la coberta del *Diccionari* que van remetre l'any 1930, en la qual es llig: «A la meritíssima "Societat Castellonenca de Cultura", la més fecunda i ben orientada de les institucions culturals valencianes».

Aquella orientació a què al·ludien els filòlegs mallorquins no era, lògicament, resultat de fórmules màgiques. El que expressava Salvador Guinot l'any 1931 amb ocasió de les conversacions preliminars a la firma de les *Normes* ajuda a entendre, en part, quina era l'actitud de la institució davant la iniciativa:

Som conscients de la vida modesta que volem i devem dur de hui en avant, com l'havem tinguda tan ufana com homil fins al dia d'ara; no pot ésser ni deu ésser la nostra Societat Castellonenca de Cultura la ganfaronera de la intel·lectualitat de l'antic Regne de València; no deu seure en aquesta pobra llar l'entitat que pugua donar-se fums de docta acadèmia de la cultura valenciana.⁴⁹

Heus ací unes paraules que posaven de manifest quina era la realitat de la Societat. Els seus responsables eren conscients que allò aconseguit dins del panorama cultural s'havia fet des d'una població agrícola i menestral que no arribava als trenta-cinc mil habitants, situada lluny dels centres culturals de primer ordre. Un handicap que afectava notablement el treball que es feia ací a l'hora de donar-lo a conèixer, que també limitava prou a l'hora de poder-lo realitzar a causa de la falta de mitjans i que havia sigut una de les raons, esmentada al principi, que havien impulsat la constitució de l'entitat. La ciutat era pràcticament un poble, era imprescindible no perdre de vista que la finestra que s'havia aconseguit obrir al món era a Castelló i no en un altre lloc. Des d'aquesta perspectiva s'entén molt millor el sentit del *festina lente* adoptat com a lema que, amb pressa i lentitud deliberada, va intentar mantindre la Societat Castellonenca de Cultura.

ELENA SÁNCHEZ ALMELA
Societat Castellonenca de Cultura

49. Salvador GUINOT (1931), «Per la nostra llengua», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. XII, p. 365-366.

1922, maig 1, Barcelona

Carta manuscrita de mossèn Antoni Griera dirigida al president de la Societat Castellonenca de Cultura i al director del butlletí.

Barcelona, 1 de maig de 1922.

Senyor President de la Sociedad Castellonense de Cultura i Director del seu Boletín.

Molt senyor meu:

Acabo de rebre els quaderns III i IV del seu Boletín que envieu per canvi del nostre Butlletí. Amb gust els enviem i si tenen a be de remetre'ns la col·lecció els enviarem la nostra i procuraré que'ls sigui concedida tota la col·lecció de les nostres publicacions. És altament lloable l'empresa de Vs. I le mostres que he vist del seu treball són mereixedores del més gran aprecí. La valor de les seves publicacions serà més gran com més castellanina serà. És agradable trobar en les seves publicacions estudis sobre l'art, la literatura, els antics escriptors, la llengua, etc. Perquè no es decideixen a publicar el *Boletín* en la nostra volguda llengua? En guanyaria la publicació que sempre és més estimada com més especialitzada és?

Si Vs. podíeu disposar d'exemplars crec que faróeu molt be d'enviar la seva publicació regularment als senyors següents:

- Professor Jakob Jud, Sprensenbüklatrasse 14, Zürich (Suisse)
- “ Louis Gauchat, Hofackerstrasse 44, Zürich (Suisse)
- “ Arnold Lleiger, Rämistrasse 6, Zürich I (Suisse)
- “ Walter von Wartburg, Aarau (Suisse)
- “ Leo Spitzer, Weberstrasse 9, Bonn (Alemania)
- “ Wilhelm Meyer-Lübke, Cobourgstrasse 4, Bonn (Alemania)
- “ Heinrich Finke, Dreikönigstrasse 36, Freiburg (Alemania)
- “ Max Leopold Wagner, Kantstrasse 31, Charlottenburg (Berlin)
- “ Fritz Krünger, Alsterglaciis 16, Hamburg (Alemania)
- “ Peter Rokseth, Magnusgate 1, Cristiania (Noruega)
- “ Mario Casella, via XXVI Aprile 10, Firenze (Italia)
- “ J. Saroiandy, Ecole pratique de Hautes Etudes, Paris

Aquests senyors s'ocupen regularment de coses de casa nostra i aprecien justament la valor de les nostres coses. Si ho creuen oportú poden adreçar-se en nom meu.

Desijant-vos tanta perseverància per a continuar l'obra empresa els saluda afectuosament,

Mossèn Antoni Griera

50. En la transcripció dels documents s'han respectat les grafies talment com apareixen a les cartes.

1923, gener 3, Barcelona

Carta mecanografiada de Pere Bosch Gimpera dirigida a la Societat Castellonenca de Cultura.

Benvolguts amics:

Li he enviat ja l'original del meu trevallet sobre la prehistòria castellenca. Per a no trigar en enviarli i per a que vostres en presència del trevall ja llest pugan fer els seus càlculs per a la publicació no he esperat a ferho a repassar la ortografia catalana. Avans de la impressió convindria ferho pel que li prego que en cas de no venirlos bé de ferho me'l tornin a remetre, que allavors amb uns quant dies el despatxarem ja en ordre.

També m'agradaria poderhi posar alguns gravats. Podriem reproduir (i ja m'en-carregaria de que els hi deixessin els clichés) alguns coses de les que hem publicat al Anuari, per exemple de les coves de la Valltorta, la Torre de Llucena, etc i potser es podria també fer algun gravat nou, que ja procuraria que no fossin molts per a no encarir la publicació. Però crec que tots hi guanyariem doncs el trevall seria més comprensible per al públic i podria al mateix temps servir millor d'orientació per a les futures recerques.

Amb el trevallet li he enviat les nostres darreres publicacions per a la Societat. He rebut també de Vs. el nombre del Butlletí darrer. Sobre això els hi voldria pregar que si els en sobra em volguessin enviar un altre exemplar dels dos nombres en els que hi va el trevall del Sr. Sos sobre els sepulcres de Villarreal.

Respecte dels Anuaris poden escriure a n'en Rubió o, si el coneixen, encara millor a l'Alós que es el secretari general de l'Institut i el que es cuida de les publicacions. Cuan ho hagin fet amb molt de gust els hi parlaré jo també.

I sense més per avui que desitjarlos un feliç any nou, i amb salutacions per als amics resta sempre seu molt affm.

P. Bosch Gimpera

1927, febrer 17, Barcelona

Carta manuscrita de Ramon d'Alòs-Moner dirigida al president de la Societat Castellonenca de Cultura.

Sr. President de la "Sociedad Castellonense de Cultura"

Molt distingit senyor meu, acabo de rebre el bell present de l'edició de les "Regles de Amor i parlament de un Hom i una Fembra" amb què aqueixa benemèrita Societat ha

volgut afavorir-me. Sense temps d'haver-la llegit encara, no puc regatejar cap lloança que bé la mereixen vostès que tant bones obres fan. Certament l'obra que du entre mans la Societat Castellonense de Cultura d'una gran exemplaritat i ella prova com l'entusiasme i la bona voluntat fan meravelles. Però tant com una felicitació meva -que poc val precisament perquè és meva- rebín vostès l'expressió del meu agraïment.

La presentació del llibre no està pas tan malament com vostès volen suposar. Tant de bò que apareguessin cada dia "pliegos de cordel" d'aquesta qualitat.

Aprofito aquesta ocasió per demanr-li, Sr. President, un favor, i és que em digui la data exacta de la mort del malaguanyat Mn. Manuel Betí, per a una petita nota necrològica que ha d'aparèixer en el pròxim Anuari.

Rebi junt amb els seus estimats el meu agraïment i tota la meva consideració. Afm.

Ramon d'Alòs-Moner

4

1927, febrer 20, Barcelona

Carta mecanografiada de Josep M. de Casacuberta dirigida a Àngel Sánchez Gozalbo.

Sr. Àngel Sánchez Gozalbo
Castelló de la Plana

Distingit amic meu:

Em plau molt llegir el volum la tramesa del qual veste m'anuncia; totes les publicacions de la Soc. Castellonense de Cultura son verament interessants.

No hi ha inconvenient en que l'Editorial Barcino s'ocupi de la venda d'aquest llibre a Catalunya. Posare tot el meu interes a donar-lo a coneixer, i no veig impossible que hom pugui arribar, aci, a la xifra de cinquanta exemplars que a veste els interessa despatxar. El descompte que fariem a les llibreries podria esser el 25 % i la comissió que ens reservariem, per a despeses d'administració, fora de 10 %.

Les persones que, en qualitat de critics, crec que convindria que rebessin exemplars foren: L. Nicolau d'Olwer i Tomas Garces, de la Publicitat; Ferran Soldevilla i Domenec Guanse de La revista de Catalunya; M. de Montoliu i F. Valls i Taberner de La veu de Catalunya; Josep M. Junoy de La Nova Revista i Josep M. Capdevila de La Paraula Cristiana. A mes, si pogues esser, estaria be regalar aixi mateix un exemplar a la Biblioteca de Catalunya, un a Jordi Rubio (el seu director) i un a A. Rovira i Virgili, director de La Publicitat.

De moment podria trametre'm 50 exemplars per a la venda. Els destinats a regalar a les persones citades, me'ls podria tambe enviar, i jo els faria repartir.

Darrerament, en un interview que m'ha fet un redactor de La Publicitat, he manifestat que Valencia, aixi com Mallorca, comença a interessar-se pel nostre moviment cultural, i que a Valencia, a Castello i a Palma han tingut força acceptació les meves edicions.

He dit que a Castello venen mes que en diverses ciutats de Catalunya, entre elles Lleida; en realitat en això últim he exagerat una mica, amb l'objecte d'estimular les ciutats catalanes.
Es sempre afm. amic ss.

5

1928, novembre 7, Barcelona

Targeta manuscrita tramesa per Ramon d'Alòs-Moner a Àngel Sánchez Gozalbo.

Senyor i amic caríssim, ahir rebérem els 3 exemplars de "Los Santalínea" del plorat Mn. Betí. No sé dir-li com foren ben rebuts i com els en estem agraïts. També tinguérem les Elegies de B. Artola. Tant en Rubió com jo vam escriure directament a l'autor perquè hi havia posat una targeta de visita seva. Suposo que hauran arribat les nostres cartes a les seves mans. Sembla -segons ens digueren fa un parell de dies- que estudia a la Univ. de Barcelona.

Crec que estan enterats d'un homenatge que es fa al Prof. Arturo Farinelli en ocasió dels seus 60 anys. Estic encarregat de recollir subscripcions. Hi ha algú de vostès que hi tingui relacions amb ell? En cas afirmatiu voldria contribuir-hi? En tot cas li enviaria alguns prospectes.

M'és molt grat una vegada més dir-me son devot amic.

R. d'Alòs-Moner

6

1935, juny 20, Barcelona

Carta manuscrita de Ramon d'Alòs-Moner dirigida a Àngel Sánchez Gozalbo.

Senyor A. Sánchez Gozalbo:

Els seus llibres m'arribaren en mig d'una gran feina d'exàmens i això ha estat motiu de distracció després de les hores passades. Distracció quant a canvi de treball i distracció perquè tots tres llibres m'han fet passar moments ben agradables. Li agraeixo sobretot la seva monografia sobre Bernat Serra ben documentada i il·lustrada. Es tracta, veig, d'un artista que mereix la pena que se'l consideri.

Jo voldria correspondre a les seves gentileses, però estic convertit en un corrector de proves, gairebé. L'Institut i la Bibl. em donen molta feina. Potser més endavant. Ara sols puc enviar-li dos insignificants articles de bibliografia lulliana. Els altres dos exemplars que trobarà son per a la Bibl. d'aqueixa benemèrita i exemplar Societat Castellonenca. Crec que tot s'hi deu admetre.

Mani'm. Seu afectíssim amic i admirador

R. d'Alòs-Moner

55

1935, desembre 20, Barcelona

Carta manuscrita de Ramon d'Alòs-Moner dirigida a Àngel Sánchez Gozalbo.

Caríssim amic:

Feines urgents m'han impedit d'escriure-li tan bon punt rebí la seva carta. A ella van seguir en l'espai de dues dates els llibres, el de J. Pascual Tirado per a la Biblioteca de Catalunya i els dos de vostè.

Seguint les seves indicacions guardo les dues obres sobre pintura antiga d'aqueixes terres per a fer-les aspirar a un i altre dels dos premis, segons el que veuré que es presenti. Per ara no hi ha res de rebut. Desitjo molt que se'l pugui premiar.

En vigílies de Nadal i cap d'any li desitjo tota mena de ventures. Els desitjo igualment a tots els seus col·legues de la diligent Societat Castellonenca de Cultura. Per molts anys puguin fer sempre l'obra tan ben dirigida i eficient.

Li estreny la mà el seu afectíssim

R. d'Alòs-Moner

1936, maig 5, Barcelona

Carta mecanografiada de Ramon Aramon i Serra dirigida a Àngel Sánchez Gozalbo.

Estimat Àngel:

Feia molt temps que us volia escriure. Quan Vaig saber, però, molt temps abans que es fes públic el veredict, que el premi de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut us l'emportàveu vós, per la vostra monografia sobre Bernat Serra, vaig deixar de fer-ho, pensant que vindríeu a Barcelona a buscar el premi, i que tindria temps d'abraçar-vos i de parlar amb vós llargament. No heu vingut. Si no hi havia causes molt grosses que us impedissin, heu fet molt mal fet. Tothom tenia ganes de veure-us, ací. Però suposo que no us fareu esperar gaire...

Ahir al vespre tingué lloc la festa de l'Institut. Molt llúida, com sempre. I, sobretot, molt esperançadora per al futur. Per a mi tenia interès especial que el premi de la Històrica se l'emportés algú del País Valencià i que el premi de la Filològica se l'emportés En Moll, de Mallorca. Totalitat de les terres catalanes! Comprensió i col·laboració a la cultura de tots! Per a nosaltres ja no hi ha distincions. Vosaltres lluiteu, al País Valencià, perquè les distincions que alguns, dissortadament, encara fan, desapareguin ben tost, i nosaltres us hem d'ajudar en tot el que puguem.

Ahir, com us deia, tenia una alegria especial en recordar la gent de València -vós concretament-, i avui us volia escriure per a felicitar-vos efusivament i per a regradiar-vos la tramesa dels dos primers números del *Boletín* d'enguany (suposo que sou vós qui els enviàreu), en els quals hi havia algunes recensions d'obres meves. Quan estava assegut a la màquina, m'ha arribat el nou llibre que heu tingut la gentilesa de trametre'm, cosa que m'ha alegrat molt, tant pel que el llibre pugui valer i em pugui interessar com pel que significa: que vós no m'oblídeu. I això sol és per a mi una gran cosa.

He examinat amb detenció el llibre. I no puc menys de felicitar-vos pel to i per la qualitat material a què han arribat ja els vostres llibres. Si totes les publicacions que es fan en terra valenciana tinguessin aquesta perfecció! Si, sense anar més lluny, les obres que es publiquen a la ciutat de València fossin fetes amb aquesta cura! Ja sabeu que la major part de les nostres activitats, descomptades les purament científiques, van adreçades a valorar i fer valorar entre els nostres companys les tasques i les publicacions de les Balears i de València; doncs bé, quan sento una satisfacció més viva, és quan puc presentar a algú que encara les ignora, les belles obres que surten de la Societat Castellonenca de Cultura i de la Biblioteca Balear, Les Illes d'Or, que vós deveu conèixer bé.

L'any passat em trametéreu alguns llibres que vaig incloure de seguida a la meua Bibliografia de la llengua i literatura catalana. Ara, amb la tramesa dels dos primers fascicles del vostre *Boletín*, he vist com resultava de facilitada la meua tasca de recollecció de materials bibliogràfics, cada dia més difícil de portar a terme, degut a l'excés de treballs que pesen sobre meu. No podríeu ajudar-me, en aquesta tasca ingrata que fa perdre tant de temps i que mai no resulta ben pagada, amb la tramesa regular de la vostra publicació? No podríeu fer-me arribar algun dels vostres volums que em serien d'una utilitat preciosa? Em refereixo al *Repartiment de Borriana i Vilarreal* del P. Ramon de Maria i al *Castell i la Vall d'Alfandec de Marinyèn* de J. Toledo i Girau, i, si poguésser, *De la meua garbera* de J. Pasqual i Tirado. És molt demanar, ja ho sé. Però, qui molt treballa, crec, té dret a això i a molt més.

Repeteixo, abans d'acabar, que veuria amb molts bons ulls que no deixéssiu passar molts mesos sense deixar-vos abraçar a Barcelona. Tinc moltes ganes de veure-us i de parlar-vos. I mentre la vostra vinguda a Barcelona no es realitzi, escriviu-me amb freqüència tot el que feu vós i els altres estimats amics de Castelló. Sapigueu que les vostres notícies em són necessàries. Jo us prometo també fer-vos arribar notícies meves i de la gent d'ací.

Adéu. Moltes salutacions per als amics Huguet, Anyó, Penya, Revest i tots els altres. Per a vós una abraçada ben forta de

R. Aramon i Serra

La participació de l'Institut d'Estudis Catalans en el procés de gestació de les *Normes de Castelló*

1. INTRODUCCIÓ

Mitjançant aquesta ponència em propose de constatar ací tres fets:

a) les *Normes de Castelló* es fonamenten en el reconeixement explícit de l'autoritat normativitzadora de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i, doncs, constitueixen una mostra lleial d'acceptació de la reforma ortogràfica fabriana. De tota manera, en el procés de gestació de les *Normes* no hi va haver cap mena d'intromissió *oficial* per part de la institució acadèmica (l'IEC), la qual en tot moment es va captenir amb una prudència, respecte i sentit de la responsabilitat exquisits;

b) durant aquell procés delicat va ser força rellevant el paper que hi van representar dos personatges clau: Jaume Bofill i Mates —en la vessant de l'activisme cívic— i Pompeu Fabra, en qualitat d'autoritat gramatical inqüestionable; tots dos, membres significatius de la Secció Filològica;

c) un altre factor decisiu fou la ciutat de Castelló de la Plana, gràcies sobretot al prestigi assolit per la benemèrita Societat Castellonenca de Cultura, la qual, finalment, va actuar amb una convicció ferma, mai no dissimulada, en la catalanitat de la llengua, una conducta que, ara i ací, en aquesta circumstància concreta, em plau de vindicar.

2. LA CONNEXIÓ BARCELONINA DEL VALENCIANISME

A fi de contextualitzar el tema que ens ocupa dins unes coordenades elementals sociohistòriques (disposem en aquest aspecte de l'estudi magnífic del professor Antoni Ferrando [2000]), convindrà de tenir presents uns pocs factors, que considere de referència inexcusables, els quals ens situen damunt la pista de l'apa-

rició del valencianisme modern, en les dues facetes, la política i la cultural, totes dues sovint inseparables.

En aquest sentit, ens hem de remuntar al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), en el qual, per cert, la presència valenciana fou ben esquivada i no es corresponia en absolut als honors amb què hi va ser tractat Teodor Llorente. De tota manera, aquella magna assemblea, que tindria un pes notori en la dinàmica modernitzadora de la cultura catalana, bé havia d'estendre les seues influències damunt algun sector de la societat valenciana. De fet, l'aparició (1908) de la Joventut Valencianista —el primer grup nacionalista valencià— va contribuir tot d'una a intensificar les connexions⁵¹ entre les dues ribes de l'Ebre, o del riu de la Sénia, i, per descomptat, no va trigar gens a reconèixer les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans.

Aquest, per la seua banda, assolí una projecció creixent a València, fins al punt que, el 9 de juliol de 1913, el diputat Joan Pérez Lúcia sol·licitava a la diputació provincial que promogués una mancomunitat valenciana d'acord amb el model de la de Catalunya i alhora que instituís un organisme homologable a l'IEC.⁵² Val a dir que, com a rèplica de l'IEC, el Centro de Cultura Valenciana —finalment rebatejat com a Real Academia de Cultura Valenciana— ha esdevingut un fiasco monumental.⁵³ Ara, l'aspecte rellevant per a nosaltres és l'impacte que ben aviat produí l'Institut d'Estudis Catalans damunt els cercles socials amb sensibilitat valencianista. Aquests mateixos sectors van propiciar que l'any 1917 una colla d'intel·lectuals valencians visitàs l'IEC amb la proposta d'organitzar un congrés científic general dels Països Catalans (Balcells i Pujols, 2000, 152-153). I una iniciativa semblant s'esdevindria el 1923 amb el projecte de constituir l'Associació de Metges de Llengua Valenciana.⁵⁴

Definitivament, a mesura que avançava el segle xx, la percepció de la catalanitat començà a fer-se tangible en algun reducte de la societat valenciana, integrat per joves i especialment universitaris, que s'aplegaven a l'entorn sobretot d'institucions com Nostra Parla, primer, o Acció Cultural Valenciana, més tard. Com a mostra il·lustrativa de l'emergència d'aquesta consciència nacional podem adduir el campament Germanor Catalana, que van compartir, del dia 1 al 3 de

51. En l'àmbit de les connexions al si de la cultura catalana sobta la conducta del castellanenc Josep Ribelles Comín (1872-1951), el benemèrit autor de la *Bibliografia de la llengua valenciana* (1915-1984, 5 toms), un cas desconcertant que, d'una banda, va introduir alguns escriptors valencians en el món editorial de *L'Avenç* (tanmateix, no consta com a congressista del Congrés de 1906) i, més tard, va situar-se en la trinxera contrària a l'IEC. Tampoc no fou signatari de les *Normes* de Castelló.

52. L'organisme fou creat, l'any 1915, sota la presidència de Josep Martínez Aloy, amb el nom de Centro de Cultura Valenciana. Tot seguit fou nomenada una comissió de la Diputació perquè s'informés a Barcelona del funcionament de l'IEC.

53. Vegeu Pérez Moragon (1982).

54. Vegeu *Nostra Parla*, núm. 17 (maig 1923), p. 247.

novembre de 1930, al pla de la Garga (Osona), Acció Cultural Valenciana, Associació per la Cultura de Mallorca i Palestra.⁵⁵ Perquè no hi haja confusió possible respecte de l'ideari nacionalista d'Acció Cultural Valenciana (1931) —i remarcuem que el gruix dels seus dirigents foren signataris de les *Normes* de Castelló— em permet d'adduir tot seguit el punt primer de la seua Declaració Nacionalista Valenciana:

El poble valencià, format exclusivament pels catalans de les actuals províncies: Alacant, Castelló i València, constitueix una forta personalitat comarcal dins de la nació catalana, que fon l'*alma mater* de la civilització clàssica de tot Catalunya.

Convé remarcar que tot sovint entre el valencianisme polític i el cultural es produïa el fenomen d'una retroalimentació intensa, fins al punt que de vegades resulta difícil d'establir límits precisos, dins la militància valencianista, entre l'acció política i l'estrictament cultural. De fet, l'any 1919, el jove Adolf Pizcueta, secretari de la Secció Valenciana de Nostra Parla, havia posat l'èmfasi en la funció de la llengua dins el valencianisme (Pizcueta, 1919). Uns anys més tard, des de la seua condició de polític clau dins el valencianisme i a punt d'esdevenir alhora un protagonista decisiu en el procés de gestació de les *Normes* de Castelló, el mateix Pizcueta (1930) insistiria en la transcendència de la llengua per al valencianisme polític:

Entre nosaltres, la literatura no sols té eixos lligams subtils, sinó que és clarament un fet polític. [...] Quan s'escriu en valencià es fa una afirmació política, perquè la llengua és per a nosaltres quelcom més que un simple instrument expressiu.

Fet i fet, la vindicació de la llengua nacional com a element vertebrador de la societat i, doncs, com a eix angular de la política va constituir una constant del valencianisme, sobretot de la seua avantguarda, per a la qual, cal remarcar-ho, Barcelona i l'Institut d'Estudis Catalans constituïen l'horitzó en el camí vers la normalitat dels valencians com a poble.

3. LA FIDELITAT A L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Per descomptat, als anys trenta del segle xx, la percepció de la catalanitat de l'idioma no era pas una constant dins la societat ni tan sols a l'interior dels reduïdes modestos que constituïen el valencianisme. I, en conseqüència, l'acceptació de l'IEC com a autoritat gramatical pròpia no estava generalitzada entre els valencia-

55. Vegeu *Acció Valenciana*, núm. 14 (1 novembre 1930), p. 2, i *Acció Valenciana*, núm. 18, p. 6.

nistes, ni de bon tros; més aviat hi ocupava posicions testimonials, com no podia ser altrament, per cert. Ara, tampoc no podem perdre de vista que entre els valencianistes més compromesos amb la normalització lingüística i, en concret, entre el reduït grup que va abanderar el procés que menaria a l'èxit de les *Normes* de Castelló no hi havia cap dubte que l'autoritat acadèmica de la pròpia llengua no era cap altra que l'IEC; més encara, aquest segment social era conscient que fora d'aquesta institució no hi havia alternativa plausible per a superar el desgavell crònic que senyorejava l'escriptura que produïen nombrosos autors valencians.

De testimonis que corroboren l'acceptació valenciana de l'autoritat lingüística de l'IEC i, doncs, la lleialtat a la doctrina gramatical de la institució, en podem aportar d'abundants. En la circumstància present, ens limitarem a una tria selectiva, que representa un ventall ideològic suggeridor i inclou signataris eximis, a excepció d'Artur Perucho. Alhora aquests testimonis són datats pels volts de l'any de la signatura, entre 1930 i 1934. Comence pel president i el secretari de la Societat Castellonenca de Cultura, Salvador Guinot i Lluís Revest, respectivament.

En qualitat de president d'aquesta benemèrita institució i com a resposta a la crida que acabava de difondre la revista *Taula de Lletres Valencianes*, tot convocant editorials i escriptors valencians a assumir la normativització, Salvador Guinot (1930) proposava com a criteri filològic aquest:

Trobant-nos modernament, per minva d'estudis, en una varietat anàrquica de grafies en València, mentrestant els nostres germans de Catalunya han arribat a una gran unitat ortogràfica gràcies a les «Normes» de l'*Institut d'Estudis Catalans*, creiem que res més pràctic i beneficiós pot ésser que acceptar les «Normes» de l'*Institut*, procurant que eixa benemèrita institució òbriga més la mà, adopte un criteri manco estret, més ample i comprensiu i més atent a la llengua viva de la pagesia i a les normes en què coincidiren la major i millor part dels nostres clàssics.

Com és sabut, el criteri que acaba d'enunciar la citació del president Guinot era el que conduïa les publicacions en català de la Castellonenca, d'ençà de la seua fundació, i el mateix que havia deixat imprès el secretari de la Societat, Lluís Revest (1930, 62):

L'únic sistema ortogràfic viable dels proposats fins a l'hora d'ara són les Normes de l'Institut. Persones de gran autoritat li han oposat altres sistemes inútilment. A València o no segueixen d'una manera exacta cap sistema o segueixen les Normes, bé declarant-ho francament o bé dient, de bona fe potser, que s'ajusten a les regles del P. Fullana; la gran difusió de les publicacions catalanes fa que, sense voler o volent, siga eixe lo fet innegable. ¿Quin resultat pràctic té refusar eixes Normes [les de l'IEC] ni quina raó científica tampoc?

Notem que Lluís Revest esgrimia, en la seua defensa de l'autoritat de l'IEC, dues raons de distinta mena, una de sociològica i l'altra filològica. No cal dir que la conjunció de totes dues atorga al seu discurs argumentatiu un pes gairebé irrefutable.

Si Guinot i Revest podem considerar-los castellanencs —de fet, Revest era de València, ciutat on es va formar, però la seua biografia professional va transcórrer a Castelló, on morí—, Emili Gómez Nadal era de València. Professor d'història antiga a la universitat, assegurava (Gómez Nadal, 1930):

Afirmem l'unitat lingüística amb Mallorca i la Catalunya dels dos vessants pirenenics; d'ahí que ens sengam [*sic*] imperialistes amb les terres del Baix Aragó, Ribagorça i l'Alguer, germanes de llengua. I de que mantingam viva la nostra atenció sobre l'Occitània. I com a resultat, que acceptem la tasca depuradora de l'Institut per ésser la vertebració que venim desitjant per a la nostra obra.

Per la seua banda, *Avant*, el setmanari portaveu (1930-1931) de l'Agrupació Valencianista Republicana (1930), s'adheria a la decisió de la Societat Castellonenca de Cultura de dur endavant la crida de *Taula de Lletres Valencianes* a favor de la normativització. Heus ací la base argumentativa que sustentava una tal adhesió:

Essent el nostre idioma catalanesc no ens cal més que admetre les «Normes» de l'Institut, i que en ésser oportú, els filòlegs i els gramàtics vagen a una revisió per a que l'ortografia s'acoste més a les pronúncies de totes les terres de llengua catalana.

D'Artur Perucho i Badia (Borriana, 1902 - Mèxic, 1956) ignore els motius —potser a finals de 1932 es trobava fora del país— que no li van permetre de signar les *Normes*. El cas és que l'any 1930 havia deixat explicitada la seua posició en els termes següents:

Un altre defecte de la nostra llengua escrita és el de voler adaptar massa la grafia a la fonètica de la capital, tot oblidant que la pronunciació de València és molt defectuosa i francament dialectal. Millor que no això fóra fixar una ortografia científica —a base de la preconitzada per l'Institut d'Estudis Catalans— i divulgar-la d'una manera eficaç, per tots els àmbits del nostre poble, no a poc a poc com fem ara (jo considere perjudicial i desorientador aquest procediment) sinó d'una manera radical. (Perucho, 1930)

Com a darrer testimoni de la mostra escollida sobre les defenses valencianes de l'autoritat acadèmica de l'Institut d'Estudis Catalans paga la pena d'esmentar *La República de les Lletres* (1934-1936), una publicació trimestral dirigida, per cert, pels grans valedors de les *Normes* de Castelló. I bé, en presentar-se davant el públic, al número 1, al cap de tan sols dos anys de vigència de la normativització

valenciana, la revista vindicava la codificació fabriana, no pas mitjançant la referència a les *Normes* del 32, sinó amb l'allusió explícita de l'IEC. Heus ací la fórmula amb què la revista deixava ben explícits els seus criteris lingüístics:

LA REPÚBLICA DE LES LLETRES proclama naturalment, indiscutiblement, la unitat del nostre idioma [...]

Un sol idioma, una sola ortografia.

Dues ortografies per a un idioma fóra absurde i desorientador.

LA REPÚBLICA DE LES LLETRES adopta l'ortografia de la superior autoritat del nostre idioma, que és l'Institut d'Estudis Catalans; i, al mateix temps, demana l'ingrés a l'esmentat Institut d'una representació de València.

Unitat d'idioma: un idioma, una sola ortografia. (La República de les Lletres, 1934)

De fet, l'IEC comptava amb representació valenciana, d'ençà del 1916, en la figura de l'erudit canonge Josep Sanchis Sivera, membre corresponent de la Secció Històrico-Arqueològica. No n'hi havia prou, sens dubte. I encara van haver de transcórrer vuit anys més fins que ingressaria a l'IEC, exactament a la Secció de Ciències, el primer valencià com a membre numerari, el geòleg i paleontòleg mossèn Josep Ramon Bataller i Calatayud, de la Pobla del Duc (Vall d'Albaida).

Per descomptat, tothom entén que encaixa dins aquest apartat de lleials a l'IEC l'extensa nòmina de valencians que, al llarg de tota la geografia del país, van actuar de col·laboradors de la institució, sobretot a través de l'Obra del Diccionari. Tampoc no podem menystenir els criteris amb què va procedir la redacció de la revista *Acció Valenciana*, en tornar a suscitar-se la viabilitat d'instituir una acadèmia valenciana. Fixem-nos-hi bé: en plantejar-se la conveniència de sondejar l'opinió sobre l'opció de l'acadèmia, la redacció de la revista entrevista nou personatges, cinc dels quals eren membres de l'IEC (Pompeu Fabra, Bofill i Matés, Nicolau d'Olwer, Josep Sanchis Sivera i mossèn Antoni M. Alcover) i dels altres quatre (Lluís Fullana, Teodor Llorente Falcó, Lluís Revest i Ferrándiz Torremocha), els tres primers esdevindrien signataris de les *Normes* de Castelló. Al capdavant, la referència a l'IEC com a autoritat gramatical, això és, com a acadèmia de la llengua, constituïa un recurs indefugible, al si del valencianisme, una constant que no invalidaven dissidències intermitents com la del pare Fullana o la de l'inefable Ferrándiz Torremocha.

Sens dubte, per damunt d'aquests casos i d'altres d'equiparables, constatem que la institució que durant el període republicà s'allotjava a cavall del Palau de la Generalitat i la Casa de Convalescència irradiava un prestigi inqüestionable damunt el valencianisme, a més d'altres sectors socials. De l'expansió d'aquest prestigi entre els cercles valencianistes, n'és una mostra palmària la fundació de l'Institut d'Estudis Valencians (IEV), una rèplica —tan fidel com la societat valenciana i

les circumstàncies del 1937 permetien— de l'Institut d'Estudis Catalans, al qual manllevava elements dispersos, com ara la mateixa denominació o el model d'organització interna en seccions. En concret, la Secció Filològica de l'IEV estava integrada per representants notables de la sensibilitat catalanista: sota la presidència del professor Lluís Gonzalvo París (el gran valedor del jove Sanchis Guarner), ocupava la Secretaria de la Secció (i alhora la Secretaria General) Carles Salvador —el fabrista més indomable entre els valencians del seu temps—, amb els vocals F. Almela i Vives —que havia estat president de la secció valenciana de Nostra Parla—, el poeta castellanenc Bernat Artola i M. Sanchis Guarner, personatges sense excepció d'una sensibilitat catalanista de pedra picada. D'altra banda, entre les primeres iniciatives de l'IEV va haver-hi el viatge a Barcelona per tal de coordinar-se amb l'IEC, una visita que brindà una nova oportunitat perquè s'hi retrobassen Pompeu Fabra i Carles Salvador. Sens dubte, aquells projectes d'actuació entre totes dues institucions acadèmiques resta com un exemple impagable la vigència del qual no s'ha exhaurit. Ben aviat, però, s'hi començaren a posar pals a les rodes, uns entrebancs que hem d'imputar a maniobres polítiques sorgides de la violència de la guerra, sense cap interès de caire científic ni tan sols cívic. Siga com siga, aquella oportunitat esperançada del 1937 que constituí l'IEV tingué una vida radicalment efímera, incapaç de superar les alenades espasmòdiques que permetien els parèntesis que deixaven oberts els bombardeigs feixistes.

4. DOS PERSONATGES CLAU: FABRA, EL GRAMÀTIC, I BOFILL I MATES, L'ACTIVISTA POLÍTIC

Definitivament, durant el procés d'implantació en territori valencià de la reforma fabriana, l'IEC com a institució es va comportar amb una prudència exquisida, sense la mínima interferència, per bé que era conscient de l'autoritat científica i moral que exercia damunt els impulsors d'aquella gesta. Això sí, havia de mirar-se aquell procés atzarós amb una preocupació responsable.

I en aquesta funció van desenvolupar un paper decisiu Pompeu Fabra, com a geni ordenador de la llengua, i Bofill i Mates, en el seu rol de mobilitzador, i a fe que dels més actius, del projecte polític de reconstruir la moderna nació catalana. Tots dos eren membres de la Secció Filològica (Fabra des de l'any 1911 i Bofill i Mates des del 1918) i constituïen, doncs, la plataforma extraoficial a través de la qual l'IEC es feia present entre el valencianisme. Sens dubte, cap polític del Principat assolí un coneixement tan profund del valencianisme com Bofill i Mates, producte de la seua militància incansable per terres valencianes. Recordem, en aquest sentit, la seua participació en la creació de la Joventut Valencianista (justament a Barcelona, l'any 1912), el seu protagonisme en la fundació de Nostra Parla (1916), la seua assistència a l'Aplec Nacionalista del Puig i, en definitiva, el seguit de viatges que va fer pel País Valencià amb l'objectiu d'eixamplar l'ideari

nacionalista. D'aquesta manera, el 1930 el trobem exercint de mantenidor dels Jocs Florals del Rat Penat, per cert, acompanyat per Pompeu Fabra.

Per la seua banda, les relacions de Fabra amb la realitat valenciana devien iniciar-se durant el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), en el qual va coincidir amb Teodor Llorente i el pare Fullana. Precisament aquest, amb motiu de l'anada a Barcelona per fer l'ingrés (el 2 d'agost de 1915) a l'Acadèmia de la Llengua Catalana, aprofita el viatge per dictar quatre conferències sobre qüestions de filologia valenciana, organitzades precisament per l'Institut d'Estudis Catalans (Roca, 1996, p. 67).

L'any 1918, «pròdig en iniciatives valencianistes» (Ferrando, 2000, 128), convergeixen tres episodis que presenten un relleu notori per al nostre objectiu present. D'una banda, a mitjan gener, Bofill i Mates baixa al País Valencià per promocionar-hi la creació de la Unió Valencianista Regional; d'una altra, Editorial Valenciana SA publica l'obreta de Bernat Ortín Benedito la *Gramàtica valenciana (nocions elementals) per a escoles de primeres lletres*, el primer text gramatical valencià cabalment fabrià, redactat damunt la pauta d'un catecisme; i, en tercer lloc, el 1918 és l'any de publicació d'un text de Pompeu Fabra (1918) força reproduït, sense títol i encapçalat per aquell consell que ens és familiar:

Dèiem una vegada a un escriptor valencià: «Nosaltres, catalans, no desitjàrem altra cosa sinó que emprenguéssiu una obra de forta depuració del vostre idioma, encara que no us preocupéssiu gens d'acostar-vos al nostre català».

Aleshores Fabra havia esdevingut ja, amb mèrits sobrers, l'autoritat indiscutible en gramàtica catalana, una fama que va estendre's també pels àmbits del valencianisme. De mica en mica, de cara a la societat, l'Institut d'Estudis Catalans era la Secció Filològica, i aquesta s'identificava amb Pompeu Fabra. D'alguna manera, doncs, Fabra era l'Institut; també per als valencians. Per descomptat, en l'objectiu cobejat de la normativització, el referent, l'autoritat per excel·lència era mestre Fabra. «Fabra, el gramàtic de la generació actual», sentenciava, per exemple, Àngel Sánchez Gozalbo (1927). Per la seua banda, Carles Salvador (1929), amb una illusió desfermada, assegurava:

A València hom escriu ja com a Barcelona, mostra patent que Pompeu Fabra no ha treballat a soles per al Principat, ans per a tota Catalunya.

I encara em permet d'aduir el testimoni d'Eduard Martínez Ferrando (1930):

¡Compareu una pàgina de català o valencià clàssic, que tant es val, amb altra de modern i vos oferirà el contrast de l'anarquia amb la disciplina! És el miracle d'una llengua en la seua hivernada i que renaix a nova primavera, degut al gran

talent filològic i vast coneiximent dels idiomes que posseix aquest orfebre del català o valencià que es diu En Pompeu Fabra [...] ¿no és veritat que corroborem que la Gramàtica és un art i el gramàtic un artista, sobretot si és un Fabra?

En aquesta direcció, doncs, no resulta gens estrany, posem per cas, que l'associació nacionalista Proa proclamés el «nom gloriós de Pompeu Fabra» (Ferrando, 2000, 140). Ara, difícilment hom trobaria una altra manifestació de veneració a Fabra tan compacta i decidida com la que expressen el grup d'universitaris valencians —un grup determinant, no cal dir-ho, en el triomf de les *Normes* de Castelló— d'Acció Cultural Valenciana (1930), en demanar al Mestre l'opinió sobre una eventual acadèmia valenciana:

Les autoritzades paraules que segueixen hui pertanyen al mestre de tots, Pompeu Fabra. L'il·lustríssim filòleg no necessita cap mena de presentació, car la seua figura és coneguda per tot el món. Ha segut el creador de la llengua catalana moderna i de l'ortografia més racional que existeix a hores d'ara.

Precisament, un integrant de la colla d'universitaris d'Acció Cultural Valenciana, M. Sanchis Guarner, uns anys més tard, insistiria en la identificació entre Fabra i la codificació del català modern mitjançant el dilema insuperable de «o Fabra o caos»:

La doctrina fabrista és la doctrina científica. És encara de vigència permanent. No hi ha un dilema del tipus fabristes-antifabristes, sinó o Fabra o el caos. Les actituds antifabristes són actituds anticientífiques. (Sanchis Guarner, 1984)

Fabra, per la seua banda, va mantenir ben oberta la inquietud personal per la sort de l'idioma al País Valencià i, d'una manera específica, pel procés de la normativització, tal com palesava el seu escrit de 1918, que hem esmentat més amunt (Fabra, 1918). Naturalment, així que es produí l'embranchida final del procés de gestació de les *Normes* de Castelló, l'atenció fabriana hi assolí una sensibilitat extraordinària. En aquest sentit, va aprofitar el viatge a València, l'any 1930 —en el qual acompanyava, com hem dit, l'amic Jaume Bofill i Mates als Jocs Florals del Rat Penat—, per transmetre a tot el jovent valencianista de la capital, això és, a les colles que s'aplegaven a l'entorn de *Taula de Lletres Valencianes*,⁵⁶ *Acció Cultural Valenciana*,⁵⁷ *L'Estel* i d'altres, la seua preocupació per la deriva que podia prendre el debat sobre la normativització valenciana. Fabra insistia en les orientacions bàsiques que els havia fet l'any 1918 i que ara repetia en una carta adreçada als «Amics de *Taula de Lletres valencianes*» (Pitarch, 2002, 105):

56. Vegeu Martí MARTELL, «Pompeu Fabra, que ha fet un viatge a València, ens parla de la llengua i el regionalisme valencians», *La Veu de Catalunya* (1 juny 1930), p. 7, reproduït a «Lo que diu Pompeu Fabra del seu viatge a València», *Taula de Lletres Valencianes*, núm. 33 (juny 1930).

57. «Diu En Pompeu Fabra», *Acció Valenciana*, núm. 8 (1 agost 1930), p. 3.

El que aneu a fer és molt arriscat. El valencià no pot raonablement adoptar, com a definitiu, altre sistema ortogràfic que l'adoptat pel català [...] heu de procurar d'allunyar-vos tan poc com sigui possible del sistema de l'Institut. No us separeu mai capriciosament: feu-ho tan solament quan cregueu que la solució de l'Institut contradiu algun fet valencià (jo no sé que això ocorri mai) o bé pot ésser un obstacle seriós a la difusió del valencià escrit (per dificultar-ne la lectura). No us puc, de moment, fer altres indicacions. Ara, si hi ha possibilitat de fer-me conèixer (confidencialment) les solucions que us semblin destinades a triomfar (donada la marxa de les discussions) abans que hagi recaigut cap acord definitiu sobre elles, llavors jo us podria potser ajudar en la confecció d'aquestes normes *provisionals* que us heu proposat d'establir.

Sobre les reaccions immediates de Fabra davant l'acceptació de les *Normes* de Castelló, no en conec cap testimoni.⁵⁸ En qualsevol cas, mai no va afluir en la seua atenció vers la trajectòria que seguia la llengua al País Valencià. De fet, el novembre de 1935 el tornem a trobar de viatge per terres valencianes —un viatge que va incloure la visita a la Societat Castellonenca de Cultura—, presidint una delegació que estava integrada pels col·laboradors de l'Institut d'Estudis Catalans Josep M. de Casacuberta, Joan Coromines i Ramon Aramon,⁵⁹ la qual tenia com a objectiu la fixació del nomenclàtor del País Valencià. Un parell d'anys més tard, el 15 de desembre de 1937, la qüestió del nomenclàtor continuava interessant vivament l'Institut d'Estudis Catalans, tal com confirma la carta de Joan Coromines a Carles Salvador, datada el 15 de desembre de 1937:

Després de parlar-ne amb els Srs. Fabra i Casacuberta arribo a la conclusió que el millor procediment seria que l'I. d'E.V.⁶⁰ designés ponent de la qüestió En Sanchis; aquest sotmetria a l'Institut com a ponència el projecte primitiu.⁶¹

58. De tota manera, en aquest punt no puc estar-me d'esmentar un text que considere absolutament sorprenent. Em referesc a la informació anònima (sens dubte, original de Sofia Salvador) que figura dins les «Notes biogràfiques» del fulletó *Homenatge a Carles Salvador i Gimeno, gramàtic, poeta i escriptor*, 1971, editat «per la família de Carles Salvador» en ocasió de la inauguració del monument al Mestre de Benassal, el 29 de juny de 1971. El text sorprenent fa així: «El 21 de novembre (*sic*) de 1932 tingué lloc a Castelló de la Plana la transcendental conferència sobre qüestions de gramàtica i s'aprovaren la Declaració i Normes Ortogràfiques. Carles Salvador en fón l'ànima, i *entre l'ambaixada catalana estava Pompeu Fabra*» (la cursiva és meua). Enlloc no he sabut trobar rastre d'aquesta pretesa «ambaixada catalana». Potser a la suposada autora del fragment transcrit se li va interferir en aquesta ocasió la visita de Fabra a Castelló el novembre de 1935.

59. Una de les dèries amb què reaccionava el doctor Aramon així que sorgia entre ell i jo la mínima al·lusió a Castelló de la Plana era la insistència de demanar-me pel doctor Àngel Sánchez Gozalbo, del qual sempre va conservar un record gratíssim.

60. Institut d'Estudis Valencians.

61. Arxiu Carles Salvador, Fundació Carles Salvador, Benassal.

Naturalment, aquesta mena de preocupacions que experimentava l'IEC per la realitat valenciana es manifestaven també dins el cercle dels seus col·laboradors. Com a mostra, podem adduir el cas de Ramon Aramon (1930 i 1931), que publica a *Acció Valenciana* un article extens en el qual, amb la mirada posada en el panorama sociolingüístic valencià, ataca sobretot les interferències de la llengua espanyola, l'ortografia falsament fonètica i els dialectalismes exagerats; tot, enfocant des d'una visió força centralitzada de la codificació de l'idioma. L'any següent, i de Leipzig estant, Aramon publica una extensa ressenya sobre el llibre de Lluís Revest, en la qual, al costat d'una valoració global favorable de l'obra, manté la seua aversió a la que ell considera visió localista (Aramon, 1931).

Un to força diferent al d'Aramon té la ressenya que havia fet sobre el mateix llibre de Revest, Jordi Rubió (1930), el qual s'hi manifesta generosament condescendent, tot tenint en compte la distància que separa les realitats del País Valencià i del Principat:

No oblidem que la nostra posició ens obliga a un tacte i a una delicadesa extremes. El lloc que avui ha assolit la renaixença de la nostra llengua, no ens ha de fer perdre de vista el temps que ens ha costat d'arribar-hi. Seria absurd que allò que avui ens sembla fàcil, de tan evident, ho exigissin [*sic*] tot d'una, a la regió germana que, per circumstàncies històriques probablement inevitables, es trobà més desarmada per a resistir a la castellanització.

D'una sensibilitat semblant a la de Rubió, de comprensió oberta envers la situació lingüística valenciana, participava Jaume Bofill i Mates. Precisament Bofill i Mates era invocat per Víctor Major,⁶² en la seua vindicació de les varietats idiomàtiques, la qual segurament apuntava al blanc de l'opinió aramoniana, sense esmentar-la, però.

Siga com siga, d'aquesta petita polèmica allò realment rellevant és el compromís apassionat amb la realitat valenciana —en concret, amb la seua normativització moderna— que mantingueren Pompeu Fabra i Jaume Bofill i Mates, com a exponents màxims de les posicions que hi mantenia l'Institut d'Estudis Catalans, el qual es manifestava tant a través dels seus membres com dels col·laboradors.

5. LA SOCIETAT CASTELLONENCA DE CULTURA: PRESTIGI I CATALANITAT

Amb setanta-cinc anys de distància, ens resulta difícil de representar-nos el nivell cultural que havien assolit uns pocs nuclis d'aquesta ciutat que, a la darreria del primer terç del segle xx, no havia superat la dimensió d'una modesta capi-

62. Vegeu V. MAJOR, «El català acadèmic i el comarcal», *Acció Valenciana*, núm. 20 (20 febrer 1931), p. 8.

tal administrativa. Certament, hi ha un component de tòpic en l'afirmació azoriana, repetida amb una certa profusió, segons la qual Castelló de la Plana era aleshores la capital cultural del País Valencià. Sens dubte, era exagerada. Ara, si l'enfoquem en exclusiva vers els cercles del valencianisme, aleshores constatem que era inqüestionable la funció de lideratge que sobre el moviment valencianista exercia la capital de la Plana. Més encara, una tal percepció arribà a superar els límits del país fins al punt de manifestar-se a Barcelona i a Palma. Notem, per exemple, que Francesc de B. Moll recordava, en parlar de mossèn Alcover, que als darrers anys de la seua vida havia mantingut més contactes amb Castelló que no amb València. Per la seua banda, Feliu Elies divulgava des de les planes de *La Publicitat*, el 27 de maig de 1927, que «a la capital de la Plana, una nierada d'erudits han començat a dignificar la història i la llengua pairal amb amor, constància i coneixement», tot vindicant que la Societat Castellonenca de Cultura «pot actuar a l'europea», «fa feina europea».

Per al valencianisme sobretot, Castelló representava el far indiscutible, segons la interpretació que n'havia fet Carles Salvador a la glossa «Castelló la major», en la qual enlairava la ciutat per damunt de València i Alacant:

És un fet. En l'escala revalencianitzadora de les nostres terres, les més properes a Catalunya són les més fortes i donen més contingent nacionalista.

Primer Castelló, després València, després Alacant.

La forta, la banal, la dormida. (Salvador, 1922)

Al cap i a la fi, el prestigi de Castelló, que hem d'atribuir en primer lloc a l'obra realitzada per la Societat Castellonenca de Cultura, s'havia consolidat justament en la recta final que conduïa a la sanció definitiva de les *Normes* del 32. I se'n feia eco el mateix Jaume Bofill i Mates (1930):

En les terres valencianes no manquen institucions i personalitats de prestigi indiscutible. Mereix esment, entre altres, la «Societat Castellonenca de Cultura».

M'agradaria ara remarcar tant com convinga que la reputació que s'havia guanyat la Societat Castellonenca de Cultura entre els cercles culturals i especialment del valencianisme coincidí amb un aspecte ben significatiu: la defensa irreductible de la catalanitat que la benemèrita Societat feia de la llengua dels valencians. Aquesta condició va ser tan nítida, constant i decidida en qualsevol circumstància que no cal que ací ens estenguem a reportar-ne testimonis. Personatges ben significatius de la Castellonenca, com Salvador Guinot, Lluís Revest, Àngel Sánchez Gozalbo, Carles Salvador o Bernat Artola, no sols mantingueren a nivell privat que el valencià és un component constitutiu, bàsic, doncs, de la llengua catalana, sinó que, aquesta mateixa convicció, van exhibir-la amb fermesa;

per descomptat, també —i potser més que mai— durant els debats que menaren a l'aprovació de les *Normes* de Castelló. Aquesta posició no trontolla pel fet que la «declaració» introductòria de les *Normes* no incloga una referència explícita a la catalanitat de la llengua. Ben mirat, una tal al·lusió ni calia ni hauria estat oportuna en un document que esdevenia una peça exemplar de concòrdia entre les diverses capelles del valencianisme.

Precisament, és amb l'aurèola de societat prestigiosa i alhora adalil de la catalanitat idiomàtica dins la societat valenciana que la Castellonenca de Cultura esdevenia al seu temps no sols l'entitat ideal, sinó l'única, per encapçalar la superació d'aquella vella xacra de l'antinormisme idiomàtic que entrebancava la transició de la societat valenciana vers la cultura contemporània. Per a ratificar aquest paper irremplaçable que va exercir Castelló en el procés de la normativització, ningú no hi ha de més autoritzat que Adolf Pizcueta, un dels militants indomables per l'èxit de les *Normes*. I a fe que va ser una constant en les seues declaracions la idea que anotava als apunts privats que va redactar sobre les *Normes* de Castelló:

Unificació ortogràfica [...] quin organisme era el més idoni per a abordar el tema i resoldre'l a gust de tots, sense vencedors ni vençuts? La Societat Castellonenca de Cultura —els «sabuts» com em vaig assabentar després que els deien a Castelló— n'estava al marge d'aquest assumpte, ja que havia declarat formalment que s'atenia a les normes de P. Fabra aprovades per l'Institut d'Estudis de [*sic*] Catalans. Tanmateix la seua intervenció esvania molts recels i potser seria acceptada de millor grat per qualsevol altra provinent de la Ciutat de València. (Pitarch, 2002, 199)

Per acabar, considere que, dins les Jornades acadèmiques que la Secció Filològica dedica a les *Normes* de Castelló, és pertinent la invitació a reflexionar sobre la projecció valenciana que ha tingut l'obra de l'Institut d'Estudis Catalans al llarg dels seus cent anys i, de manera prioritària, sobre la seua contribució al procés de codificació de la llengua, un procés, d'altra banda, intrínsecament obert, ací i arreu. En aquest sentit, sóc de l'opinió que ara mateix resulta oportuna i necessària la vindicació que les *Normes* de Castelló mai no han deixat de representar l'adaptació a la circumstància valenciana de la normativa fabriana (la lleialtat a l'IEC) i que en l'èxit definitiu del procés de gestació de les *Normes* fou decisiu el protagonisme assolit per la Societat Castellonenca de Cultura, l'entitat que hi va actuar enfortida per uns criteris de rigor filològic i de sentit de responsabilitat amb la llengua del país.

Naturalment, hom pot considerar peregrina l'operació de plantejar-nos què hauria estat de les *Normes* del 32 sense l'Institut d'Estudis Catalans. Segurament, fantasiar a l'entorn d'una tal hipòtesi no té gaire sentit. Amb tot, mantinc el con-

venciment que les *Normes* de Castelló són un producte fecund de la trajectòria centenària de l'IEC i, d'altra banda, sense aquesta codificació idiomàtica el procés de galleguització ja s'hauria consumat al País Valencià. Al capdavant, les *Normes* de Castelló són un component integrant del nostre present i futur; del conjunt de la catalanitat, certament.

VICENT PITARCH I ALMELA
Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ACCIÓ CULTURAL VALENCIANA (1930). «Vers la creació d'una Acadèmia de la llengua». *Acció Valenciana*, núm. 8 (1 agost), p. 3.
- (1931). «Declaració nacionalista valenciana». *Acció Valenciana*, núm. 24 (15 abril), p. 8.
- AGRUPACIÓ VALENCIANISTA REPUBLICANA (1930). «Per a la reglamentació ortogràfica». *Avant*, núm. 2 (20 setembre), p. 3.
- ARAMON, Ramon (1930). «Notes lingüístiques». *Acció Valenciana*, núm. 15, p. 2.
- (1931). «Notes lingüístiques». *Acció Valenciana*, núm. 20, p. 1-2.
- (1931). «Un llibre sobre el valencià». *Paraula Cristiana*, vol. xiv, p. 312-322.
- BALCELLS, Albert; PUJOLS, Enric (2002). *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. 1: 1907-1942. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Afers.
- BOFILL I MATES, Jaume (1930). «Diu En Jaume Bofill i Mates...». *Acció Valenciana*, núm. 9 (15 agost), p. 2-3.
- DURAN, Lluís (2007). *Intelligència i caràcter: Palestra i la formació dels joves (1928-1939)*. Catarroja; Barcelona: Afers.
- FABRA, Pompeu (1918). *Nostra Parla*, núm. 7 (desembre), p. 4-5.
- FERRANDO, Antoni (2000). «Fabra i el País Valencià». A: ARGENTER, Joan A. [ed.]. *Simpòsi Pompeu Fabra*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 121-157.
- GÓMEZ NADAL, Emili (1930). «La llengua valenciana». *Acció Valenciana*, núm. 3 (15 maig), p. 2.
- GRAÑA I ZAPATA, Isabel (1995). *L'acció pancatalanista i la llengua: Nostra Parla (1916-1924)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GUINOT, Salvador (1930). «La nostra veu. Per a la reglamentació ortogràfica». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. 5 (setembre-octubre), p. 306.
- LA REPÚBLICA DE LES LLETRES (1934). «Diversa». *La República de les Lletres*, núm. 1 (juliol-setembre), p. 33.
- LLORENÇ, Alfons (1984). *Manuel Sanchis Guarner: Retrats d'una vida*. València: J. M. Borja - I. Mora. (Fotobiografia), p. 107.
- MARTÍNEZ FERRANDO, Eduard (1930). «La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu, per Lluís Revest». *Taula de Lletres Valencianes*, núm. 32 (maig), p. 3-6.
- PÉREZ MORAGON, Francesc (1982). *L'Acadèmia de Cultura Valenciana: Història d'una aberració*. València: Eliseu Climent.
- PERUCHO, Artur (1930). «La llengua literària i la vulgar». *Acció Valenciana*, núm. 16 (23 desembre), p. 2.

- PITARCH, Vicent (2002). *Les Normes de Castelló. Textos i contextos*. Castelló de la Plana: Ajuntament de Castelló.
- PIZCUETA, Adolf (1919). «La llengua en el valencianisme». *Butlletí de Nostra Parla*, núm. 1 (juliol-agost), p. 107-108.
- (1930). «El moment de les nostres lletres». *Taula de Lletres Valencianes*, vol. III (juny), p. 33.
- REVEST, Lluís (1930). *La llengua valenciana: Notes per al seu estudi i conreu*. Castelló de la Plana: Societat Castellonenca de Cultura.
- ROCA TRAVER, Francesc A. (1996). *La Real Academia de Cultura Valenciana*. València: Consell Valencià de Cultura.
- RUBIÓ, Jordi (1930). «Revest i Corzo, L., *La llengua valenciana*». *Estudis Universitaris Catalans*, vol. xv (gener-juny), p. 388-389.
- SALVADOR, Carles (1922). «Castelló, la “major”». *Libertad* (15 abril).
- (1929). «F. Almela i Vives: “Pomell de bibliòfils valencians”». *La Publicitat* (1 novembre), p. 5.
- SÁNCHEZ GOZALBO, Àngel (1927). «Nota bibliogràfica a *Exercicis de Gramàtica catalana*, de Jeroni Marvà». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, VIII, p. 281-282.
- SANCHIS GUARNER (1984). Parlament dins el centenari de Pompeu Fabra, Castelló de la Plana, maig de 1968. A: LLORENÇ, Alfons. *Manuel Sanchis Guarnier: Retrats d'una vida*. València: J. M. Borja - I. Mora. (Fotobiografia), p. 107.

Procés històric de les *Normes de Castelló* i significació actual⁶³

Quan es consideren els esdeveniments posteriors a l'acord que ara es commemora, la primera afirmació que cal fer és que les *Normes de Castelló* han estat un dels esdeveniments positius més transcendents en la història del País Valencià contemporani.

Tot i les enormes dificultats per què ha passat —i encara passa— l'ús de la llengua catalana en aquest territori, tot i la precarietat amb què s'ha desenvolupat, podem fàcilment imaginar que, sense aquell acord, les dificultats i la precarietat haurien estat molt majors.

I això és així perquè les que anomenem *Normes de Castelló* responien a una necessitat social, minoritària però real, que tenia un sentit doble. D'una banda, es tractava d'adoptar un codi ortogràfic únic per a tots els qui, al País Valencià, escrivien la llengua pròpia. D'una altra, s'havia de connectar de manera directa la tria amb la codificació que ja era vigent al Principat i, en alguna mesura, també a les Illes: les *Normes de l'Institut d'Estudis Catalans*, del 1913, que ja el 1915 havien estat reproduïdes i saludades amb alegria pel castellonenc Josep Ribelles Comín en la seua *Bibliografia de la llengua valenciana* i que de seguida foren emprades per editorials, revistes i escriptors en aquesta part del riu de la Sénia. Per exemple, la col·lecció «Biblioteca València», creada el 1916 pel mateix Ribelles, l'Editorial Valenciana, apareguda el 1918, pròxima al partit Unió Valencianista, molt vinculat a la Lliga, la Societat Castellonenca de Cultura, ja des de la seua fundació el 1919, la revista cultural *Taula de Lletres Valencianes* (1927-1930), la col·lecció «Nostra Novel·la», l'editorial L'Estel (1928), el setmanari *Avant*, iniciat el 1930 com a òr-

63. Intervenció en la taula rodona «Una llengua normativitzada: una societat normalitzada?».

gan de l'Agrupació Valencianista Republicana, el mensual *Acció Valenciana*, editat entre 1931 i 1932, com a portaveu d'un organisme de renovació universitària, el setmanari *El Camí*, entre 1932 i 1934, i altres iniciatives que no cal ara enumerar. Un altre castellanenc, Lluís Revest i Corzo, redactor del text normatiu aprovat el 1932, afirmava en el seu llibre *La llengua valenciana* (1930): «[L]'únic sistema ortogràfic viable dels proposats fins ara són les *Normes* de l'Institut».

La convergència, doncs, cap a l'ús de la normativa impulsada per Pompeu Fabra fou, al País Valencià, un fet, en part, espontani, en part, producte de les decisions d'algunes plataformes polítiques o literàries en les quals hi havia una consciència clara de la unitat lingüística i una voluntat igualment nítida en favor de la normalització lingüística, una premissa inevitable de la qual era la normativització.

Tanmateix, al País Valencià no havien prosperat els intents d'aconseguir una administració supraprovincial, equivalent a la Mancomunitat de Catalunya, no hi havia organismes que tinguessen autoritat normativa i tant els partits com les empreses editorials a què m'he referit tenien un ressò públic molt minoritari.

El canvi de conjuntura política que es produí el 1931 amb la proclamació de la República creà unes condicions noves. S'havia obert el camí per a unes expectatives de normalització lingüística, d'introducció de la llengua en l'àmbit docent, particularment l'escolar, d'ús del català per part d'organismes públics, de consecució d'un règim autonòmic. En definitiva, la necessitat d'un gest públic que fes visible l'acord quasi unànim sobre el codi ortogràfic que s'havia d'utilitzar es va presentar amb molta més urgència que abans.

Responent a aquesta necessitat, i tal com ho han reconstruït Vicent Pitarch, Josep Daniel Climent i altres estudiosos d'aquell esdeveniment, diverses persones, sobretot a les ciutats de València i Castelló de la Plana, engegaren un procés de converses i contactes epistolars, amb l'objectiu d'arribar sense gaires discursions a un acord viable; són les normes que tot seguit van aparèixer subscriïdes per personalitats i organismes de significació diversa. Els promotors tingueren bona cura d'informar sobre aquestes gestions Pompeu Fabra i probablement d'altres, fora del País Valencià, i també d'obtenir la signatura d'alguna personalitat de la ciutat d'Alacant, molt desvinculada llavors d'aquestes preocupacions.

Durant els anys següents, es va demostrar que la iniciativa era un èxit. Fins i tot quan, en l'ambient de la guerra d'Espanya, es creà el 1937 l'Institut d'Estudis Valencians, que adoptà sense cap vacil·lació l'ortografia de 1932.

Els anys posteriors, malgrat les dificultats creades pel franquisme, consolidaren l'ús d'aquella normativa. A més, el consens s'estengué, més enllà de l'ortografia, a la resta de qüestions gramaticals ja fixades per l'IEC.

L'eficàcia, per tant, de l'acord a què s'arribà en aquesta ciutat ara fa setanta-cinc anys s'ha prolongat fins ara, fins i tot durant la dictadura, gràcies a l'esforç de Carles Salvador, Manuel Sanchis Guarner i d'altres. Tanmateix, cap al final del fran-

quisme, per motivacions polítiques, es revifà l'anticatalanisme al País Valencià, amb el secessionisme lingüístic com a factor de mobilització. En conseqüència, s'arbitraren normes ortogràfiques distintes i successives. La versió de 1981 ha perviscut, gràcies al suport d'institucions públiques i s'han utilitzat en un cert nombre d'obres impreses, infinitament menor que el de les que empen la normativa unitària.

FRANCESC PÉREZ MORAGON
Universitat de València
Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CLIMENT, Josep Daniel (2007). *Les Normes de Castelló: L'interés per la llengua dels valencians al segle xx*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- PÉREZ MORAGON, Francesc (1982). *Les Normes de Castelló*. València: Eliseu Climent.
- PITARCH, Vicent (2002). *Les Normes de Castelló: Textos i contextos*. Castelló de la Plana: Ajuntament.

La llengua catalana al nord del País Valencià: situació i perspectives

La percepció que tenim de les comarques del nord del País Valencià és enganyosa respecte a la seua realitat sociolingüística. Tendim a pensar que el major ús del català i la més gran lleialtat lingüística envers la nostra llengua es troben a les comarques que capitalitza Castelló de la Plana. Però no és així. Aquesta falsa impressió ha vingut afavorida, segurament, pel miratge de la configuració provincial valenciana i, també possiblement, pels resultats electorals que se'n deriven. És a dir, de les tres províncies valencianes, la que té la capital menys castellanitzada és la de Castelló, i això fa que els territoris que depenen de les demarcacions de València i Alacant siguen arrossegats «cap avall» en els seus nivells de catalanitat. Tanmateix, si, en comptes de l'ens administratiu de la província, atenem a la configuració de les regions sociolingüístiques definides pel Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics de la Generalitat Valenciana, l'anomenada «regió de Castelló» passa a ocupar una posició intermèdia en la gradació valenciana de coneixements, usos i actituds sobre la llengua catalana. La superen les regions de València (sense el Cap i Casal) i d'Alcoi-Gandia, i la precedeixen l'àrea metropolitana de València i la regió d'Alacant. Queden fora d'aquesta escala les comarques castellanoparlants.

Als mapes de les figures 1 i 2, que recullen l'ús del català en l'àmbit familiar («Casa. Predomini valencià») i l'ús en llocs públics («Carrer. Predomini valencià»), es pot verificar la situació de la regió de Castelló en el conjunt de les cinc regions valencianes catalanoparlants (Acadèmia Valenciana de la Llengua [AVL], 2004). Així, en l'àmbit familiar, el 50 % castellonenc es troba entre el 59 % de les regions de València i Alcoi-Gandia i el 24 % i el 21 % de l'àrea metropolitana de València i la regió d'Alacant, respectivament. Això sí, Castelló manté una menor

distància amb les regions que encapçalen l'ús a casa, amb una distància de nou punts, que amb les que es queden a la cua, ja allunyades de la zona valenciana septentrional, entre vint-i-sis i vint-i-nou punts. Per tant, ens hem d'apressar a matissar que la posició intermèdia no és equivalent d'equidistant. Les ciutats de València i Alacant, que, històricament, han iniciat el fenomen de la interrupció de la transmissió intergeneracional del català, han marcat una pauta cronològica a la qual no s'ha afegit la de Castelló de la Plana, que s'ha comportat en aquest sentit com les ciutats mitjanes valencianes. Tots els altres paràmetres de mesura de la catalanitat lingüística del País Valencià van a remolc del de l'ús familiar. Per això tornem a confirmar la major proximitat de les comarques del nord a les regions de València i Alcoi-Gandia amb la comparació dels usos públics al carrer, on el 38 % de la

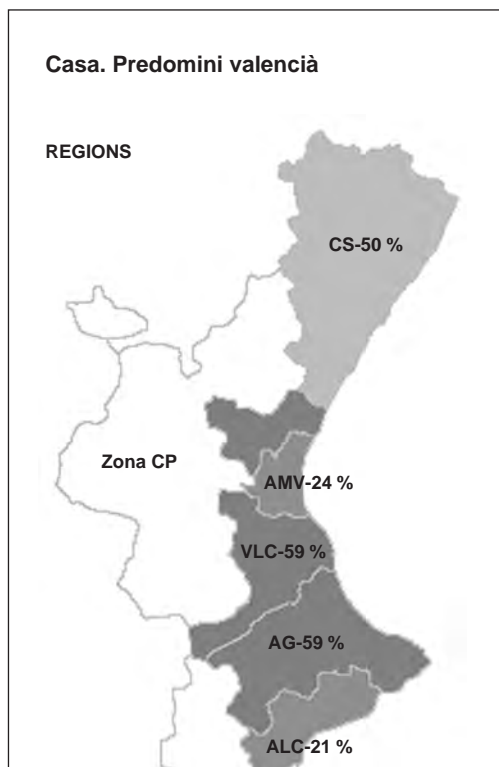

FIGURA 1. Ús del català a casa a les regions valencianes catalanoparlants (CS: Castelló; AMV: Àrea Metropolitana de València; VLC: València; AG: Alcoi-Gandia; ALC: Alacant).

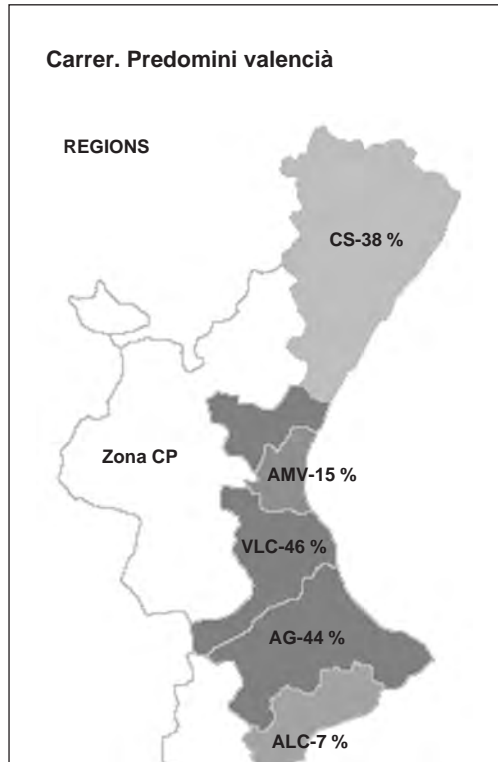

FIGURA 2. Ús del català al carrer a les regions valencianes catalanoparlants (CS: Castelló; AMV: Àrea Metropolitana de València; VLC: València; AG: Alcoi-Gandia; ALC: Alacant).

regió de Castelló és molt més proper al 46 % - 44 % d'aquestes regions de cap que al 15 % de l'àrea metropolitana de València i al 7 % de la regió d'Alacant.

La mapificació sociolingüística del País Valencià, doncs, permet distingir dues grans zones: una de major ús del català, que encapçalen les regions de València i Alcoi-Gandia i clou la de Castelló, i una de menor ús, presidida per les dues primeres ciutats valencianes. Per tant, la regió objecte d'estudi es troba en el grup de cap, en coincidència amb la percepció general que se'n té, però a la banda baixa d'aquest grup, en contrast amb aquesta impressió positiva de la realitat castellanenca.

Passem, doncs, a centrar-nos en l'anàlisi sociolingüística de les comarques que componen la regió de Castelló, que són les següents: la Plana Baixa, la Plana Alta, l'Alcalatén, l'Alt Maestrat, el Baix Maestrat i els Ports. Deixem de banda les

altres dues que també formen part de la «província» però que són de llengua castellana: l'Alt Millars i l'Alt Palància. La taula 1 és comparativa de la regió de Castelló amb el total de la zona catalanoparlant, per un costat, i, per un altre, del període en què disposem d'enquestes (1985-2005).

<i>Any de l'enquesta</i>	<i>Tota la zona catalanoparlant</i>	<i>Regió de Castelló</i>
1985	66	(+8) 74
1992	68	(+13) 81
1995	70	(+10) 80
2004	58	(+13) 71
2005	57	(+13) 70

TAULA 1. Evolució del coneixement parlat del català (%) a la zona catalanoparlant del País Valencià i a la regió de Castelló. Enquestes del Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics (SIES) (1985-2005) i l'AVL (2004).

Com es pot veure, la regió castellanenca sempre ha estat per damunt de la mitjana valenciana quant al coneixement de la llengua catalana (entre vuit i tretze punts). Ara bé, la nostra regió es comporta «solidàriament» amb la resta del País Valencià perquè puja i baixa d'acord amb la tònica general. Com veurem després reproduït en els altres paràmetres de mesura sociolingüística, fins a mitjan decenni dels anys noranta, el català segueix una evolució positiva, però, a partir de 1995, en què, no pas casualment, es produeix el recanvi polític en la Generalitat Valenciana, la tendència ascendent s'inverteix.

A la taula 2 assistim a la repetició de la mateixa fenomenologia però des d'unes xifres inferiors, ja que ara examinem els usos familiars.

<i>Any de l'enquesta</i>	<i>Tota la zona catalanoparlant</i>	<i>Regió de Castelló</i>
1989	44	(+16) 60
1992	49	(+16) 65
1995	49	(+14) 63
2004, 2005	35	(+15) 50

TAULA 2. Evolució de l'ús del català a casa (%) a la zona catalanoparlant del País Valencià i a la regió de Castelló. Enquestes del SIES (1989-2005) i l'AVL (2004).

De bell nou, la distància de Castelló amb tota la zona catalanoparlant es manté i les oscil·lacions es produeixen solidàriament. Això palesa que la regió castellanenca es veu afectada també per l'evolució negativa de la situació sociolingüística valenciana a causa de la política lingüística contrària a la normalització

del català que s'enceta a partir de 1995. En aquest sentit, presentem la taula 3 com a resum de les dues taules anteriors.

<i>Període</i>	<i>Capacitat / Ús</i>	<i>Tota la zona catalanoparlant</i>	<i>Regió de Castelló</i>
1985-1989	Parlar	+4	+6
a 1995	Ús a casa	+5	+3
1995	Parlar	-13	-10
a 2005	Ús a casa	-14	-13

TAULA 3. Evolució per períodes de la capacitat de parlar el català i del seu ús a casa a la zona catalanoparlant i a la regió de Castelló segons les enquestes (1985-2005).

En el decenni que va de mitjan anys vuitanta a mitjan anys noranta hi ha ascensos lleus tant al País Valencià com a la regió de Castelló, mentre que, en el següent decenni, els descensos són més forts. Ara bé, la regió castellanenca marca una petita diferència amb una major distància entre el coneixement de la llengua i el seu ús a casa. En el primer període l'increment de l'ús a casa és només de tres punts (mentre que el coneixement en puja sis), i en el segon, el descens en l'àmbit familiar és de tretze punts, en tant que el del coneixement es queda en deu punts. Tot sembla indicar una persistència, fins a èpoques recents, del procés d'interrupció de la transmissió familiar del català. Intentem aproximar-nos a aquest problema però focalitzant-lo en el microcosmos urbà que l'ha generat a la nostra regió: la ciutat de Castelló de la Plana. A finals del decenni dels vuitanta, durant els primers anys d'aplicació de la Llei d'ús i ensenyament del valencià (1983), es va realitzar una enquesta a la ciutat entre els alumnes de secundària que palesava que la interrupció de la llengua de pares a fills persistia (taula 4).

<i>Subjectes: 14-18 anys (estudiants)</i>	<i>Tots</i>	<i>Nascuts a la ciutat</i>
El pare sap parlar català	70	96
La mare sap parlar català	67	93
Els pares usen el català entre ells	43	53
Els pares parlen català al subjecte	27	32
El subjecte sap parlar català	43	
El subjecte usa el català en un grup	32	
El subjecte l'usa amb els seus amics	10	

TAULA 4. La transmissió familiar del català a Castelló de la Plana a finals dels anys vuitanta (Ferrando *et al.*, 1990).

Fixem-nos com entre la llengua d'ús dels pares entre ells i la llengua transmesa per aquests als fills hi havia setze punts negatius, que s'incrementaven fins a vint-i-un quan els enquestats i els seus progenitors eren nascuts a la ciutat. El problema, per tant, tenia un caràcter més aviat urbà. Després es podia apreciar una recuperació en la capacitat de parlar català entre els subjectes que igualava aquesta capacitat amb la llengua d'ús entre els pares (43 %), però aquest percentatge tornava a baixar quan es demanava sobre l'ús que en feien els estudiants, que podia tocar fons amb un 10 % amb els iguals. L'enquesta permetia descobrir, així mateix, que els pares ja havien estat afectats per la interrupció de la transmissió intergeneracional del català, fins i tot en un grau major; altrament, no s'explicaria que, a pesar de saber-lo parlar entre un 70 % i un 67 %, segons sexes, només fos llengua de la parella en un 43 % (entre -27 i -24 punts). És a dir, al voltant d'un quart dels castellonencs de la generació dels pares d'alumnes de secundària (nascuts en els anys quaranta del segle xx) no usaven el català com a llengua de la parella a pesar de saber-lo parlar, cosa que palesaria que el tenien com a segona llengua (L2), sentida als seus pares (els avis dels alumnes enquestats) però no rebuda directament d'ells. (De la mateixa manera que els subjectes de l'enquesta coneixien la llengua en major mesura que la usaven en les seues relacions.) L'única dada positiva que se'n pot extraure és que les pèrdues en el contingent de catalanoparlants eren majors en el pas de la generació dels avis a la dels pares (entre vint-i-quatre i vint-i-set punts) que en el trànsit de la dels pares a la dels subjectes de l'enquesta (entre onze i vint-i-dos punts, segons considerem la llengua d'un grup o la llengua amb els amics). Però el fet és que les pèrdues s'han acabat acumulant i qualsevol projecte revernacularitzador haurà de partir dels contingents que tenen el català com a primera llengua (L1).

La mateixa enquesta posava de manifest com s'havia estès el fenomen per la ciutat. Vegem-ho representat gràficament a la figura 3.

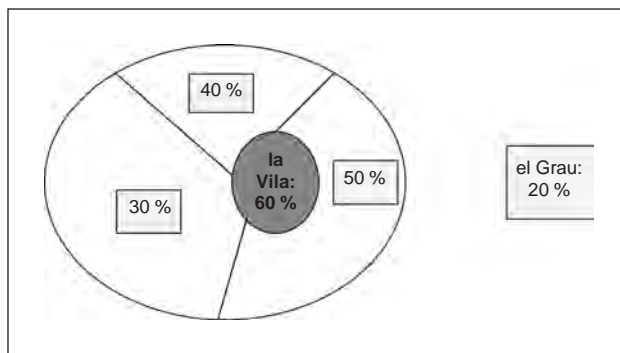

FIGURA 3. Percentatges d'abandó familiar del català per zones urbanes de Castelló de la Plana.

La difusió urbana que s'hi pot apreciar és típica del fenomen perquè mostra l'inici de la interrupció com a signe de distinció social entre les classes benestants, residents normalment al centre (la Vila), i la posterior difusió a les classes mitjanes i baixes, que solen viure a la perifèria. És simptomàtica en aquest sentit la major llunyania del Grau respecte a la resta del conjunt urbà. Difusions similars, però amb major antiguitat, s'han produït a les ciutats valencianes que han precedit la capital de la Plana en aquest fenomen: València i Alacant. A la taula 5 podem comparar, entre altres coses, els resultats del procés en aquestes dues ciutats.

<i>Ciutat</i>	<i>1981</i>	<i>1986</i>	<i>1991</i>	<i>2001</i>
València	37	40	43	45
Alacant		22	25	28
Castelló		56	60	58
Vila-real		67	71	68

TAULA 5. Evolució del coneixement parlat del català (%) a les principals ciutats valencianes i a les dues majors de la regió de Castelló segons els censos lingüístics.

Si observem les dades corresponents a 1986, veiem que els efectes es concreten entre el 22 % de catalanoparlants d'Alacant i el 40 % de València. Per bé que l'evolució ha estat positiva, especialment en aquesta última, que ha pujat vuit punts en els vint anys que separen 1981 de 2001, encara es troben totes dues ciutats per davall del 50 % i cal no oblidar que el coneixement de la llengua inclou també els parlants del català com a L2. Al costat d'aquestes dades, aparentment més positives, Castelló presenta una evolució que sembla més negativa (perquè no remunta la xifra de partida de 1986) però que és de major solidesa per al català, ja que els percentatges de parlants hi són sempre per damunt del 50 %. Aquesta taula inclou també la segona ciutat de la regió de Castelló, Vila-real, que ha experimentat una evolució similar a la de la capital en el mateix període intercensal (1986-2001) però des d'uns percentatges de parlants superiors, que palesen una interrupció de la transmissió intergeneracional molt feble. S'hi veu clarament com les dues poblacions més grans de les comarques septentrionals valencianes mantenen uns contingents de catalanoparlants que poden assegurar una resistència de la llengua en èpoques, com la present, en què no hi ha aplicació de mesures institucionals de normalització.

L'únic estudi sociolingüístic monogràfic sobre la ciutat de Castelló de la Plana ens reafirma en aquesta idea (taula 6).

Aquesta enquesta, publicada el 1995, reflectia encara un bon moment en les expectatives normalitzadores al País Valencià. Així, el percentatge de coneixe-

Coneixement	Sap parlar en català	71
Usos	El parla a casa	44
	Amb els amics	39
	Al carrer	28
	A les botigues tradicionals	42
	A les grans superfícies	28
Valoració	S'usa més que abans	56
De l'ús	Hauria d'usar-se més	62

TAULA 6. Estudi sociològic a la ciutat de Castelló (SIES, 1995).

ment parlat del català era onze punts superior al del cens de població de 1991 (vegeu taules 5 i 6). Els usos quedaven molt per davall d'aquest coneixement però no eren excessivament baixos amb relació al conjunt valencià. La distància de vint-i-set punts entre el 71 % que declarava que sabia parlar el català i el 44 % dels qui l'usaven a casa recordava que el fenomen seguia produint els seus efectes nocius per al futur de la llengua, tal com mostraven els altres usos (amb els amics, al carrer, etc), però les valoracions d'aquests usos i les seues expectatives de futur eren positives. Ens trobàvem, doncs, en un punt dolç d'ascens lent que deduïm, a la vista de les enquestes més recents sobre tota la regió castellonenca (taules 1-3), que darrerament s'ha invertit. Això no obstant, encara Castelló és, com ja ho era en els anys vint, quan s'hi forjà el caliu per a la signatura de les *Normes* del 32, la ciutat valenciana amb les condicions més adequades per a esdevenir símbol d'una nova etapa normalitzadora que ha d'estendre's a tot el País Valencià.

BRAULI MONTOYA ABAT
 Universitat d'Alacant
 Institut d'Estudis Catalans

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES I RECURSOS INFORMÀTICS

- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2004). *Llibre blanc de l'ús del valencià-I: Enquesta sobre la situació social del valencià, 2004*. València.
- FERRANDO, Aureli [et al.] (1990). «L'ús del valencià i les actituds lingüístiques dels alumnes de BUP i COU de la ciutat de Castelló de la Plana». *Miscel·lània* [València], núm. 89.
- INSTITUT NACIONAL D'ESTADÍSTICA (<http://www.ine.es>).
- SERVEI D'INVESTIGACIÓ I ESTUDIS SOCIOLINGÜÍSTICS DE LA GENERALITAT VALENCIANA (1985-2005) (<http://www.cult.gva.es/sies>).

Qui codifica estandarditza⁶⁴

L'objectiu d'aquest text és analitzar la illocutivitat del discurs normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC): és a dir, fins a quin punt la comunitat lingüística catalana rep clarament la normativa de l'IEC i què condiciona aquest grau de claredat. Per fer aquesta anàlisi, analitzem, en primer lloc, quina mena d'emissor és l'IEC i fins a quin punt l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) li disputa les seves atribucions discursives; en segon lloc, fins a quin punt l'IEC emet missatges coherents sobre una mateixa qüestió; i, en tercer lloc, quin tipus de receptor és el destinatari dels missatges de l'IEC. Un cop presentats aquests elements del discurs normatiu de l'IEC, ens plantegem fins a quin punt aquesta comunicació és clara en la situació comunicativa que es dona quan un catalanoparlant consulta una obra normativa. Aquesta anàlisi s'exemplifica en una frase creada *ad hoc* amb unes quantes formes la correcció de les quals ha estat tradicionalment discutida.⁶⁵

1. EL DISCURS NORMATIU CATALÀ

En qualsevol discurs, hi ha un emissor que intenta comunicar alguna cosa a un receptor. En aquest procés és un fet acceptat que cal distingir diferents «actes de paraula»: la *locució* (el missatge en si), la *illocució* (la intenció de l'emissor en dir el missatge) i la *perlocució* (la consecució per l'emissor del seu propòsit).

En el discurs normatiu oficial, l'emissor és la institució que té reconeguda oficialment la funció d'acadèmia de la llengua, que difon els seus missatges a través

64. Intervenció en la taula rodona «Una llengua normativitzada: una societat normalitzada?».

65. Atès l'espai de què disposem, ens veiem obligats a no donar el detall de les prescripcions de l'IEC i de l'AVL.

dels documents que publica (en paper o electrònicament), missatges que s'adrecen a tota persona que necessiti o vulgui resoldre un dubte sobre correcció lingüística.

Segons Alain Berrendonner (*L'éternel grammarien*), «l'aspect le plus manifeste du discours normatif est sa visée conative. [...] [Les textes normatifs] recherchent identiquement un même effet perlocutoire, qui est d'amener leurs destinataires à employer certaines formes grammaticales, et à en éviter d'autres. Pragmatiquement, le discours normatif apparaît donc dès l'abord comme un faire dire»; és a dir, segons Berrendonner, és l'«instrument d'un pouvoir sur la parole d'autrui». En aquest text, no parlarem de fins a quin punt la comunitat catalanoparlant segueix sempre la normativa de l'IEC (qüestió potser no prou atesa), sinó si la persona que consulta els documents oficials pot entendre'n clarament les instruccions.

2. L'EMISSOR

En el discurs normatiu, com en qualsevol discurs instructiu, la perlocució depèn d'entrada i en bona mesura de l'autoritat que el receptor atorga a l'emissor. En el cas del discurs normatiu català, a causa de la història sociolingüística de la llengua, ha estat molt rellevant la distinció entre *codificació oficial* i *codificació particular*: encara ara, en català hi ha dubtes lingüístics que només es troben comentats en les obres de Francesc de Borja Moll, de Manuel Sanchis Guarner o d'Albert Jané, entre d'altres, o en els llibres d'estil actuals. Per tant, si recollim una distinció prou establerta en la nostra societat, al costat de l'autoritat *oficial*, legal, hi ha l'anomenada autoritat «moral», adquirida pel prestigi de l'activitat i dels criteris exposats. (No són excloents, ans al contrari: la situació desitjable és que vagin unides en el mateix emissor.)

És sabut que, actualment, l'emissor a qui la immensa majoria de la comunitat lingüística catalana i les comunitats científiques nacional i internacional atorguen l'autoritat moral per fixar la normativa del català és l'IEC, malgrat les discussions inevitables sobre algunes de les seves decisions —discussions pròpies d'una comunitat científica nombrosa, diversa i ben preparada, i sovint promogudes per la Secció Filològica (SF) mateix.

Pel que fa a l'autoritat legal, el resum és que l'IEC va ser creat per la Diputació de Barcelona el 1907, que el 1976 va ser reconegut com a acadèmia normativa lingüística pel Reial decret 3118/1976 de 26 de novembre i que el Parlament de Catalunya, mitjançant la Llei 8/1991, de 3 de maig, sobre l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans, va ratificar amb rang de llei aquesta autoritat.

En quina situació deixen aquest seguit de normes de rang diferent l'autoritat de l'IEC? Pel que fa al Reial decret de 1976, d'acord amb Albert Branchadell, Xavier Rull i Manuel Pérez-Saldanya (en sengles comentaris personals), cal tenir en compte les següents observacions, que en matisen l'efecte legal:

- a) És un decret preconstitucional.
- b) Afirmar que «l'àmbit d'actuació de l'IEC s'expandeix pels territoris de llengua catalana», però no especifica quins són aquests territoris; a més, és discutible que equivalgui a afirmar l'autoritat lingüística sobre aquests territoris.
- c) Aquest decret només és vàlid per als territoris de llengua catalana situats a l'Estat espanyol.

Tanmateix, també és sabut que certs sectors socials valencians al marge de la comunitat científica en general —amb una magnitud difícil de calcular— atorguen autoritat moral a l'AVL. I no és menys sabut que el Govern valencià va crear l'AVL mitjançant la Llei 7/1998, de 16 de setembre, de la Generalitat Valenciana, de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i la va ratificar en la Llei orgànica 1/2006, de 10 d'abril, de reforma de la Llei orgànica 5/1982, d'1 de juliol, d'Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana (EACV 2006). Això no comporta, però, l'afirmació que el valencià sigui una llengua diferent. Aquesta institució, doncs, també gaudeix d'«autoritat legal».

Per tant, pel que fa a l'emissor del discurs normatiu oficial català, la persona no catalana que s'interessi per l'estandardització d'aquesta llengua es trobarà amb la situació que hi ha un emissor per a tot el domini lingüístic i un per a una zona determinada, amb un reconeixement legal i moral diferents. El conflicte de competències apareix, doncs, de seguida. I afecta directament el propòsit de la nostra reflexió: qui pot adreçar-se a la comunitat lingüística valenciana catalanoparlant per dir-li quin és el model correcte de la seva varietat? De quina institució ha de fer cas aquesta comunitat? El possible litigi legal és entre una institució reconeguda per Reial decret i per una llei autonòmica (l'IEC) i una institució creada per una llei autonòmica i reconeguda per una d'orgànica (l'AVL).⁶⁶

Passem a una altra dimensió de qualsevol discurs: el fet obvi que el missatge es transmet mitjançant un codi. Creiem pertinent suscitar aquesta qüestió, ja que qualsevol discurs que prescriu l'ús lingüístic és escrit segons aquesta mateixa prescripció. Fins aquí el lector es pot mostrar sorprès d'aquesta obvietat. Però la qüestió ja no és tan òbvia en els casos en què l'emissor permet al receptor més d'una possibilitat. En aquest cas se suscita el compliment o no de la vella màxima «Fes el que jo et dic que facis, i no el que jo faig»: malgrat que l'emissor pugui admetre explícitament les formes o construccions *a* o *b* (o *c*), en el mateix moment d'exposar-ho ha de fer servir forçosament *a* o *b* (o *c*). Encara més segons Berrendonner, ja que

66. Consultat Joan Ramon Solé, tècnic de la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, el gener de 2008, ens va informar que a hores d'ara no es té notícia que s'hagi plantejat als tribunals aquest conflicte. No seria inútil situar aquesta doble autoritat en el context, per exemple, de l'estatus que té la Universitat de les Illes Balears en l'Estatut d'autonomia balear; o de la relació que té la Real Academia Española amb les acadèmies hispanoamericanes; o del tractat per la llengua neerlandesa entre Holanda i la comunitat flamenca de Bèlgica.

«la maxime du locuteur-grammairien est en réalité: “Le bon Usage, c’est mon usage”». I en la història recent de la codificació del català, només cal recordar la importància que s’ha donat a la prosa de Pompeu Fabra. En la secció següent, plantejarem fins a quin punt aquesta circumstància no treu claredat al discurs normatiu.

3. EL MISSATGE

Pel que fa al segon element de tot discurs, el missatge, creiem pertinent plantejar per a l’anàlisi de la claredat del discurs normatiu oficial català els factors que comentem a continuació, ordenats segons la importància que creiem que tenen.

En primer lloc, cal tenir en compte l’heterogeneïtat del que podem anomenar «corpus normatiu» de l’IEC. Joan Solà (*Sintaxi normativa*, 1994) adopta les següents obres com a «normativa gramatical i lèxica del català»: la gramàtica fabriana de 1933 i el DGLC de 1932, «amb les aportacions o modificacions que l’IEC ha fet a les dues obres», cosa que ens porta a tenir en compte els «documents normatius» publicats per aquesta institució i a incloure-hi la segona edició del DIEC (2007). Nosaltres hi afegim qualsevol altre document de l’IEC que contingui prescripcions, com les propostes per a un estàndard oral (PEO) i la versió electrònica de la *Gramàtica de la llengua catalana* (GLC) que l’IEC té en curs. Aquest corpus presenta una heterogeneïtat d’entrada cronològica: des de la gramàtica oficial de 1933 fins a la GLC actualment en curs. Però, a més, inclou documents amb formats, intencions i compleció diversos: pel que fa al format, inclou gramàtiques, un diccionari i documents més o menys monogràfics; pel que fa a l’àmbit, comprèn documents centrats només en l’ús oral (PEO) i obres (gramàtiques i diccionari) que no queda clar sempre si afecten l’ús escrit i l’ús oral o només l’escrit; i, pel que fa a la compleció, inclou obres acabades (malgrat que se’n puguin anar fent reedicions) i una de provisional. Per tant, segons quina consulta es faci al corpus normatiu de l’IEC, la resposta pot ser múltiple.

La segona circumstància més important pel que fa al missatge normatiu és que la seva illocutivitat no sempre és clara, ja que no sempre és explícita. Berrendonner analitza exhaustivament les estratègies retòriques del discurs normatiu francès. Per la nostra banda, hem fet una breu cerca dels recursos retòrics de la *Gramàtica catalana* de Fabra de 1933 (Fabra, 1995) seguint la proposta d’aquest analista del discurs. En serien un tast: falses descripcions («hom empra generalment l’accent greu», p. 13), l’ocultació de l’emissor («les dues vocals en contacte es consideren com a pertanyents a dues síl·labes diferents (doncs: an|gú|ni|a)», p. 11), remissió als col·legues («Sobre el gènere dels noms de cosa, hom pot consultar el *DICCIONARI GENERAL*», p. 30), al·lusió per el·lipsi a una necessitat anònima («Cal, però, donar la preferència als plurals en gs», p. 33), verbs performatius («De les dues pronunciacions, *sembla* preferible la segona», p. 33) o al·lusions per el·lipsi al

lector («Aquests plurals arcaics es troben encara avui *usats prou sovint en la llengua escrita*», p. 33). Les formulacions d'aquests exemples i d'altres, com *és aconsellable*, *és preferible*, *és admissible* o *és tolerable*, colloquen el consultant prototípic de les obres normatives en un dilema: s'han d'interpretar literalment com a meres descripcions, com a meres constatacions, com a mers consells o orientacions, o, al contrari, s'ha d'entendre que hi ha una il·locutivitat clarament instructiva malgrat la prudència o la cortesia de l'enunciat? Cal pensar que el consultant prototípic d'aquestes obres busca —encertadament o no, això ja és una altra qüestió— una solució única inapel·lable, que pot estar en contradicció amb el que ell fa o creu que s'ha de fer: formulacions com les esmentades no tallen discussions eternes sobre aquestes solucions. I, en el cas de Fabra 1933 —gramàtica oficial vigent, no ho oblidem—, la situació és més greu: el consultant informat sap que el destinatari immediat del seu discurs era el lector de 1933, moment en què Fabra —com no es cansava de declarar— realment feia *propostes* —vegeu el pròleg de Carles Riba a la segona edició del DGLC— a uns destinataris escollits (els escriptors). Òbviament, qui necessita el 2008 saber quina és una solució oficial i consulta aquesta gramàtica ja no n'és el destinatari original.

En tercer lloc d'importància pel que fa a factors que afecten la percepció de la il·locutivitat del discurs normatiu, creiem que hi ha els casos de múltiple opció, ja comentats abans. D'una banda, al consultant no professional de la llengua —no podem deixar d'esmentar que potser caldria *educar sociolingüísticament* la població— que busca solucions úniques, d'entrada el pot desconcertar que l'autoritat que ell creu que li resoldrà el dubte d'alguna manera li reboti la responsabilitat dient-li que ha de tenir en compte el registre o la varietat que fa servir. Però, de l'altra —i potser aquest fet és més important—, al consultant expert no se li escapa que inevitablement l'emissor fa servir unes tries lingüístiques entre les múltiples formes acceptades en pla d'igualtat. Amb la qual cosa, el receptor pot arribar a la conclusió que ha de fer servir la tria de l'emissor malgrat que l'altra o les altres opcions són plenament acceptades: en cas de dubte, farà el que l'emissor fa i rebutjarà les altres possibles opcions que l'emissor li diu que pot fer. Avançant-nos una mica en el nostre discurs, direm que malgrat que l'IEC accepta la frase *L'apartat cinqué estableix estes dos regles tal com sempre s'han establert*, el consultant arribarà a la conclusió —veient l'ús de l'IEC en les seves obres— que és «millor», «més correcte», *L'apartat cinqué estableix aquestes dues regles tal com sempre s'han establert*.

I, finalment, en quart lloc en importància, sobretot perquè és una circumstància que afecta la il·locutivitat del discurs de l'IEC per als valencians, hi ha el fet de la concurrència del discurs de l'AVL. Situant-nos en una perspectiva comunicativa, el missatge de l'IEC és interferit pel de l'AVL, que constituiria, doncs, un «soroll» que dificultaria la comunicació entre l'IEC i una part dels destinataris que per llei li corresponen.

4. EL RECEPTOR

Tant l'IEC com l'AVL són molt conscients de quin és el destinatari dels seus documents. Per la seva banda, l'IEC, per una part, s'adreça tant als «professionals» (o als «locutors professionals» o als «mitjans auditiu i audiovisuals, l'ensenyament en general i qualsevol altre ús públic de la llengua») com a la «comunitat lingüística històrica» (o a «lectors de procedència diversa» o a «la massa parlant catalana» o «a tots els catalanoparlants, sigui quin sigui llur territori» o als «usuaris afectats» o a «persones que ja tenen un coneixement del català»), i, per l'altra, afirma a la GLC que «aquesta no és una obra per a ensenyar a llegir i escriure, no és una gramàtica per a l'escola o per a iniciar uns estudis sense coneixements previs; tampoc no és potser la gramàtica que hauria fet un lingüista professional per a ús i avaluació dels col·legues». Si agafem, doncs, aquestes obres com el corpus normatiu oficial, veiem que tenen destinataris heterogenis.

Per la seva banda, l'AVL diu que «pretén abastar el conjunt de l'àmbit geogràfic valencià» (p. 13). Per tant, s'adreça a tots els seus parlants, que constitueixen, no cal dir-ho, també un col·lectiu molt heterogeni.

D'entrada, veiem, doncs, que el públic a qui adrecen les seves obres l'IEC i l'AVL és molt nombrós i heterogeni: una distinció molt rellevant és la que es pot establir a partir de la referència freqüent de l'IEC als «professionals» —que en alguns moments sembla que són destinataris *directes* o *immediats*, mentre que la comunitat en general, almenys pel que fa a algunes obres, seria un destinatari *indirecte* o *mediat*. Però no és aquesta l'única circumstància relativa al receptor que pot dificultar la perlocució del missatge de l'IEC.

En primer lloc, creiem que es pot dir que hi ha una *hipersensibilització* en determinats parlants, sobretot al voltant d'unes quantes formes que han esdevingut emblemàtiques de les disputes lingüístiques.⁶⁷ Ja hem comentat abans que la consulta d'una obra normativa es pot caracteritzar com una situació comunicativa en què el consultat és un emissor que interpel·la la institució normativa (en aquests moments, doncs, el receptor); aquesta institució, de fet, respon (constituïnt-se aleshores com a emissora) quan el consultant llegeix (aleshores, doncs, receptor) la norma sobre el seu dubte. No és inversemblant pensar que el consultant tingui un *prejudici* sobre la forma que consulta, que pot ser molt ferm, sobretot si la consulta és fruit d'una discussió amb un altre parlant. És en aquesta situació que formulacions de la institució normativa en què la locució («s'usa», «és preferible», etc.) i la il·locució («fes X i no Y») poden ser enteses com a diferents i poden generar dubtes, incerteses o interpretacions parcials o «interessades».

67. En la frase que hem elaborat en recollim unes quantes. Vegeu més endavant.

En segon lloc, l'IEC du a terme la seva comesa en ple segle XXI, que és en el domini lingüístic català el segle, d'una banda, de la «cultura del *no*», i, de l'altra, del respecte per la diversitat. La cultura del *no* es podria definir com el rebuig sistemàtic d'entrada a qualsevol sacrifici particular en detriment d'un benefici general: en termes lingüístics es podria formular amb la pregunta «Per què he de renunciar a fer servir tal forma o estructura en situacions formals?» Pel que fa al respecte per la diversitat, és general en molts àmbits de la vida una declaració d'intencions de preservar la diversitat: molts parlants estenen aquesta voluntat a les varietats dialectals, que creuen en perill a causa del procés d'estandardització. Per tant, l'objectiu de trobar una modalitat estàndard topa, d'una banda, amb l'existència de formes o estructures convertides en símbols d'opcions personals i, de l'altra, amb la por de perdre les formes tradicionals de les diferents contrades.

En tercer lloc, es podria qualificar *grosso modo* el receptor del discurs normatiu català d'un parlant amb una concepció sociolingüística inadequada per entendre moltes de les formulacions d'aquest discurs. Així com és adequat que el consultant dels textos oficials esperi que l'ortografia tingui solucions úniques, en morfologia és difícil, i és impossible en sintaxi, lèxic i fonètica. «Seria certament absurd que en sintaxi hom pretengués d'establir normes rígides», deia Fabra a *L'obra de depuració del català* el 1924. El consultant de les obres normatives, per tant, necessita entendre, no només el concepte de *correcció*, sinó també el de *adequació*.

5. ANÀLISI DE LA FRASE ELABORADA

Tenint en compte tot el que hem anat suscitant, pot la comunitat lingüística saber si la frase «L'apartat *cinqué establix estes dos regles* tal com sempre s'han *establit*» és correcta? Traduint-ho a termes discursius: queda clara la il·locució de l'IEC i la de l'AVL pel que fa a les formes marcades en cursiva en aquesta frase?

El resum de les conclusions a les quals pot arribar un consultant que busqui el grau de normativitat atorgat per l'IEC a les cinc formes discutides (*cinqué, establix, est(e), dos* femení i *establit*) és el següent:

a) S'ha d'escriure *cinquè*, però la GLC constata que els valencians fan servir *cinqué*; com que no es prohibeix explícitament aquesta accentuació enlloc, si sóc valencià puc fer com es fa *normalment* al País Valencià.

b) Pel que fa a *establix*, no només se'n constata la vigència, sinó que en la PEO s'afirma que *estableix*, al País Valencià, és pròpia dels registres *molt* formals, i la SF (1996: 151) la dóna com a forma secundària; per tant, si sóc valencià faré servir *establix*.

c) Pel que fa a *est(e)*, només la GLC el reserva als registres no formals. Si sóc valencià, segons quines fonts hagi consultat, en registres formals faré servir aquesta forma no reforçada.

d) Pel que fa a *dos/dues*, Fabra 1933 només admet la forma dual, la PEO i la GLC reserven la forma invariable per als registres informals i el DIEC la dóna en segon lloc, però sense cap distinció explícita. Si sóc valencià, puc pensar que Fabra no va tenir en compte la forma invariable i que el DIEC m'autoritza a fer-la servir sense restriccions; només si consulto la PEO o la GLC, entendre que és una forma col·loquial.

e) Quant a *establit*, Fabra no l'esmenta i les altres obres de l'IEC la donen en segon lloc: si sóc valencià, puc pensar que Fabra no la va tenir en compte i que les altres obres m'autoritzen sense restriccions a fer servir aquest participi.

f) Per tant, en un registre formal un valencià està *autoritzat* a escriure i dir *L'apartat cinqué establix estes dos regles tal com sempre s'han establitz*, segons quines fonts de l'IEC hagi consultat.

Si es comparen les prescripcions de l'IEC amb les de la *Gramàtica normativa valenciana* (GNV) de l'AVL, el resultat és el següent:

a) En el cas de *cinqué* (§ 5.1.2), es pot dir que a la GNV hi ha una constatació *simètrica* a la de la GLC: a la GLC es constata que els valencians fan servir l'accent agut; a la GNV es constata que «d'acord amb la pronunciació d'altres parlars, també s'ha introduït entre alguns sectors valencians l'hàbit d'usar l'accent greu en paraules com les anteriors, amb l'objectiu de reduir les divergències amb les grafies generalitzades en la resta del nostre idioma. Encara que es pronuncien amb e tancada, és admissible [*cursiva nostra*] escriure amb accent greu [...] *cinquè* [...]». Per tant, un valencià que vulgui convergir amb la resta de parlants ho pot fer.

b) Pel que fa a la tipologia de verbs incoatius com *establix*, en la prescripció de la GNV (§ 29.3.2) s'observa una ordenació inversa a la de la GLC de les dues formes (*servix/serveix*) i una classificació en peu d'igualtat «en la llengua escrita», a diferència de la PEO, que situa *serveix* en registres molt formals, i de la SF (1996: 151), que la dóna com a secundària. Per tant, seguint la GNV, un valencià pot «escriure» sense restriccions els incoatius en *-eix*.

c) Pel que fa al demostratiu *estes*, la GNV dóna a la taula 16.1 una ordenació inversa a la de la GLC de les dues formes (*este/aquest*) i afirma que «tant les formes simples com les reforçades són pròpies del valencià, i resulten igualment vàlides»; a continuació hi ha una *constatació* dels àmbits d'ús habituals de cada forma. Per tant, seguint la GNV, un valencià pot escriure sense restriccions els demostratius reforçats.

d) Quant a la variabilitat de *dos*, la GNV (§ 18.3.2) esmenta que «el cardinal *dos* també admet [*cursiva nostra*] variació de gènere en els registres formals: *dos llibres i dos llibretes* o *dos llibres i dues llibretes*». La prescripció, doncs, és inversament simètrica a la d'aquelles obres de l'IEC que admeten les dues possibilitats. Tanmateix, un valencià pot escriure *dues*.

e) Pel que fa al participi *establit*, la GNV (§ 30.2.4.4) fa l'«observació» que «en alguns parlars també presenten participis en *-ert* els verbs [...] *establit* [...]»

([...] *establert*, [...]). En valencià, com en els parlars baleàrics, *estos* [*cursiva nostra*] verbs adopten formes febles regulars ([...] *establit* [...]). En aquest cas, un valencià ha de continuar fent el que fa, que coincideix amb l'ús dels balears.

f) Com a conclusió final, doncs, cal dir el següent. No sols és possible, seguint la GNV, dir o escriure la frase en qüestió amb les formes més generals de la llengua (*cinquè, estableix, aquestes, dues, establí*⁶⁸), sinó que, seguint segons quines obres de l'IEC, es pot arribar a conclusions diferents segons el cas.

6. L'ÚS DE LES FORMES TRIADES

Qualsevol persona amb una mica de paciència pot comprovar mitjançant cerques en les versions electròniques dels documents de l'IEC i la GNV de l'AVL que fan servir sistemàticament les formes oposades de les cinc qüestions analitzades: l'IEC accentua obertes les *es* dels mots com *cinquè* i fa servir els incoatius en *-eix*, les formes reforçades dels demostratius, la forma variable *dues* i els participis en *-ert*; l'AVL accentua tancades les *es* dels mots com *cinquè* i fa servir els incoatius en *-ix*, les formes no reforçades dels demostratius, la forma invariable *dos* i els participis en *-it*.

7. PER QUÈ NO ÉS «CLAR» EL DISCURS NORMATIU CATALÀ?

La conclusió que es deriva de totes aquestes reflexions és que el missatge de l'IEC sobre determinades qüestions (com ara les cinc que hem analitzat) pot tenir un efecte perlocutiü divers: segons quin parlant consulti segons quin document oficial (Fabra 1933, les PEO, el DIEC, la GLC o SF 1996) pot arribar a conclusions diferents sobre el que *ha de* dir o escriure o el que *pot* dir o escriure. Això es deu a circumstàncies relacionades amb aquests missatges: una certa polifonia (missatges diferents en documents diferents), una il·locutivitat ambigua (missatges que locutivament són consells, preferències o meres constatacions), l'admissió de més d'una possibilitat amb jerarquitzacions (no sempre comprensibles per al consultant) o sense i, finalment, el fet que en certs casos de més d'una possibilitat es constata que, inevitablement, l'IEC en fa servir una sistemàticament en detriment de l'altra o les altres. A aquestes circumstàncies imputables al missatge mateix de l'IEC, cal afegir-hi que un sector de la comunitat rep missatges diferents sobre les mateixes qüestions d'un altre emissor, també amb una *certa* autoritat legal i moral: el receptor valencià pot dubtar de quina institució ha de seguir.

Aquesta situació exposada d'aquesta manera pot portar el lector a considerar que l'IEC és un emissor poc fiable. I, de fet, cal reconèixer que, de moment, és així, en el sentit que no és una situació desitjable que, segons quin document es con-

68. Aquesta forma és compartida amb els balears; és, doncs, d'àmbit general».

sulti, la prescripció sigui una o una altra, que no hi hagi unes normes clares i tallants i que no hi hagi una solució única per a cada dubte.

Però les preguntes, a continuació, són: es poden unificar les prescripcions dels diferents documents? Pot haver-hi normes clares i tallants per a totes les qüestions? Pot haver-hi una solució única per a cada dubte?

Pel que fa a la primera pregunta, cal esperar que amb la publicació de la GLC es completarà la revisió de l'obra normativa de Fabra i el corpus normatiu quedarà fixat en tres obres: la GLC, el DIEC i les PEO. Cal esperar que el consultant trobarà, si no la mateixa informació, almenys els mateixos criteris en les prescripcions. I, si hi ha informació exclusiva d'algun tipus de documents, que quedi explícit: és pertinent la distinció entre oral (en registres informals i en registres formals) i escrit (que sembla que sempre sigui formal), o potser caldria pensar en una distinció entre informal (oral o escrit) i formal (oral o escrit)?

Pel que fa a la qüestió de les normes clares i tallants i de les solucions úniques, ningú que es dediqui a la normativa no pot defensar que, almenys per a determinades qüestions de sintaxi i de lèxic, siguin possibles ni tan sols operatives. Per tant, l'IEC és un emissor, com qualsevol emissor normatiu, que es veu obligat a formulacions com les esmentades.

Pel que fa a la concurrència de l'AVL, hi ha una qüestió de fons, que és la de si la seva existència compromet la comunicació entre l'IEC i la comunitat valenciana catalanoparlant. La resposta és que no *necessàriament*: la consideració de la Universitat de les Illes Balears com a organisme consultor en normativa lingüística o l'existència de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (que ha elaborat documents normatius) no ha generat un debat com el que ha generat l'AVL, perquè la seva actuació s'ha vist com un complement de la feina de l'IEC. Pel que fa a les cinc qüestions analitzades en aquest treball, s'ha vist que la redacció de les prescripcions *permet* als valencians fer servir les formes convergents amb les de la tradició normativa general i valenciana d'abans del Govern del Partit Popular al País Valencià. S'endevina un intent d'equilibri en aquesta obra perquè el parlant es trobi còmode en la tradició que prefereixi. No és altra cosa que donar pas a la sentència clàssica, segons la qual l'ús decideix: què condiciona aquest ús ens portaria ara massa lluny. Aquí podem encetar la reflexió recuperant el que ja hem dit anteriorment sobre la situació que es crea en els casos en què la prescripció admet més d'una forma però inevitablement l'emissor en fa servir una sistemàticament: és a dir: qui *codifica* (diu què es pot dir o escriure) *estandarditza* (tria sistemàticament una entre diverses opcions). I en aquest sentit cal dir que la modalitat estàndard usada en la GNV prefereix sistemàticament les formes classificades com a exclusives del valencià. Però com cal qualificar la modalitat estàndard usada en els documents de l'IEC? Si contestem a la vista de l'anàlisi de les cinc formes (*cinquè, estableix, aquestes, dues i establert*), cal dir que l'ús

sistemàtic de quatre d'aquestes formes (*cinquè, estableix, aquestes i dues*) està dins del possible model de la GNV; l'ús sistemàtic d'*establert*, en el moment actual, és una tria pròpia del Principat.

Finalment, en aquesta situació indesitjable (però, en part, inevitable) de poca claredat, no hi té poca responsabilitat el receptor dels missatges normatius. L'IEC i l'AVL s'adrecen tots dos, tant als «professionals» com als parlants en general. Tant entre els uns com entre els altres hi ha gent amb molta hipersensibilització, practicant de la cultura del *no* i amb respecte per la diversitat i amb una formació inadequada per entendre molts dels missatges normatius. Tot això, agreujat pel fet que aquests receptors interpel·len els documents normatius en moments de necessitat de solucions, ben sovint amb urgències, cosa que no afavoreix la comprensió de certes distincions o matisos.

Per tant, els missatges normatius aconseguirien la seva perlocutivitat, serien més clars pel que fa al que pot o ha de dir el parlant, si la formació i l'actitud del receptor fossin adequades per entendre la illocutivitat del discurs normatiu. Pel que fa a la formació, per exemple, cal que entengui que no és el mateix establir una ortografia que fixar normativament la pronúncia, la morfologia, la sintaxi o el lèxic, actuació en la qual és inevitable admetre variació. Pel que fa a l'actitud, cal abandonar la hipersensibilització al voltant de certes formes i, seguint paraules del mateix Fabra, acceptar disciplinadament que s'hagi triat una solució que no era la nostra, si es demostra que acaba essent l'acceptada. Pel que fa a la cultura del *no* i del manteniment de la diversitat, no se'ns acut altra proposta que plantejar-se el cèlebre *No et preguntis què pot fer el país per tu, sinó que pots fer tu pel país*: el benefici de renunciar en àmbits formals a una forma pròpia per una de general comporta el benefici de comunicar-se amb tota la comunitat lingüística. La qual cosa, com el mateix IEC ha dit moltes vegades, no comporta deixar de dir res en l'àmbit col·loquial.

JOAN COSTA CARRERAS
Universitat Pompeu Fabra

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2006). *Gramàtica normativa valenciana*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- (2007a). *Declaració institucional de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua sobre el nom i entitat del valencià i sobre la normativa oficial vigent* [en línia]. <<http://www.iceta.org/declaavl.pdf>> [Consulta: 16 juny 2007]
- (2007b). *Dictamen de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua sobre els principis i criteris per a la defensa de la denominació i l'entitat del valencià* [en línia]. <http://www.ajuntamentdebenicarlo.org/pdo/ppdoshostd.php3?&i_pdo=2865&g_idioma=&gif=&i_url=>> [Consulta: 16 juny 2007]

- BERRENDONNER, Alain (1982). *L'éternel grammairien: Étude du discours normatif*. Berna: Peter Lang. (Sciences pour la Communication; 1)
- BIBILONI, Gabriel (2007a). «Gramàtica valenciana». A: *El blog de Gabriel Bibiloni* [en línia]. <<http://www.bibiloni.cat/blog/index.php?s=AVL&image.x=0&image.y=0>> [Consulta: 16 juny 2007]
- (2007b). «Llengua estàndard en una situació de normalitat». A: STRUBELL, Miquel. *El català: Un debat a finals del segle xx: de la normalització a la normalitat* [en línia]. <http://bibiloni.cat/textos/estandard_normalitat.htm> [Consulta: 16 juny 2007]
- FABRA, Pompeu (1995). *Gramàtica catalana*. Facsímil de la 7a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. [1a ed., 1933]
- GARVIN, Paul L. (1992). «La langue standard. Concepts et processus». A: MARÍ, Isidor [ed.]. *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. IV. Àrea 3. Lingüística social*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears: Fundació Congrés de Cultura Catalana, p. 503-514.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (1991). *Llei 8/1991, de 3 de maig (DOGC 1440, del 8), sobre l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans* [en línia]. <http://www6.gencat.net/llengcat/legis/docs/gc_llei8_1991.pdf> [Consulta: 16 juny 2007]
- (1998). *Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística* [en línia]. <<http://www6.gencat.net/llengcat/legis/cat/lpl.htm>> [Consulta: 16 juny 2007]
- (2007). *Estatut d'autonomia de Catalunya* [en línia]. <http://www.gencat.net/generalitat/cat/estatut/titol_preliminar.htm> [Consulta: 16 juny 2007]
- GENERALITAT VALENCIANA (1983). *Llei 4/1983, de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià* [en línia]. <http://www.rlgv.gva.es/almacenes/resultados/index.htm?no_cache=1&L=1&user_rlgv_pi_search_page%5BstUIDs%5D=273%2C144&user_rlgv_pi_search_page%5BuidDisp%5D=144> [Consulta: 16 juny 2007]
- (1998). *Llei 7/1998, de 16 de setembre, de la Generalitat Valenciana, de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua* [en línia]. <http://www.alicante-ayto.es/docu_val/ompv/ley_7-1998.pdf> [Consulta: 16 juny 2007]
- (2002). *Decret 158/2002, de 17 de setembre, del Govern Valencià, pel qual aprova el Reglament de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) [2002/9996]* [en línia]. <<http://www.avl.gva.es/PDF/REGLAMENT.pdf>> [Consulta: 16 juny 2007]
- (2006). *Llei orgànica 1/2006, de 10 d'abril, de reforma de la Llei orgànica 5/1982, d'1 de juliol, d'Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana* [en línia]. <http://www.rlgv.gva.es/almacenes/resultados/index.htm?no_cache=1&L=1&user_rlgv_pi_search_page%5BstUIDs%5D=25&user_rlgv_pi_search_page%5BuidDisp%5D=25> [Consulta: 26 gener 2008]
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007a). *Estatuts de l'IEC* [en línia]. <<http://www.iec.cat/gc/ViewPage.action?siteNodeId=584&languageId=1&contentId=2873>> [Consulta: 16 juny 2007]
- (2007b). *Diccionari de la llengua catalana*. [en línia]. 2a ed. <<http://dlc.iec.cat/>> [Consulta: 20 juny 2007]
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA (1996). «Sobre diversos punts de la normativa verbal i l'estàndard oral dels demostratius». A: *Documents de la Secció Filològica*. Vol. III. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 147-152.
- (1999). *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana II. Morfologia*. 4a ed. rev., 1a reimpr., corregida. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA (2007). *Gramàtica de la llengua catalana* [en línia]. <<http://www2.iec.cat/institucio/seccions/Filologica/gramatica/default.asp>> [Consulta: 20 juny 2007]
- MINISTERI D'EDUCACIÓ I CIÈNCIA (1976). *Real decreto 3118/1976, de 26 de noviembre, por el que se otorga reconocimiento oficial al «Institut d'Estudis Catalans»* [en línia]. <http://www.boe.es/g/es/bases_datos/doc.php?coleccion=iberlex&id=1977/01867# analisis> [Consulta: 16 juny 2007]
- RODEJA COLOMA, Marta (2007). *L'IEC i l'AVL: dues institucions, una mateixa llengua*. [Treball acadèmic de quart curs presentat a la Facultat de Traducció i Interpretació de la Universitat Pompeu Fabra el juny de 2007]
- SOLÀ, Joan (1994). *Sintaxi normativa*. 2a ed. Barcelona: Empúries.

Els condicionaments actuals de l'ús lingüístic social de la llengua⁶⁹

Les dues commemoracions d'aquest any 2007 —el centenari de l'IEC i els setanta-cinc anys de les *Normes* de Castelló— recorden dues dates clau en la normativització de la nostra llengua i subratllen l'estreta relació que hi ha entre l'adopció de normes lingüístiques i l'extensió de l'ús social.

En efecte, tant el 1907 la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans com el 1932 la promulgació de les *Normes* de Castelló responien a una doble consciència: la necessitat d'unes normes lingüístiques clares per a una nova expansió de l'ús social de la llengua catalana i l'evidència que en els dos moments històrics la nostra societat es trobava davant d'un context polític i social favorable a l'expansió de l'ús —representat per la Diputació de Barcelona i després la Mancomunitat de Catalunya en el primer cas i per l'arribada de la Segona República i l'expectativa de l'autonomia política en el segon. No oblidem que les mateixes *Normes* de Castelló es van publicar amb un lema ben explícit respecte a la seva funció social: «Per la difusió de la llengua». Ni tampoc que simultàniament Francesc de B. Moll adoptava a les Balears la normativa fabriana i que a Catalunya el mateix Pompeu Fabra en el discurs presidencial dels Jocs Florals de Barcelona de 1934 constata la fi dels reductes antinormativistes en pro de la tasca unitària d'expansió de l'ús social que permetia i reclamava l'Estatut d'autonomia.

En certa manera, la transició democràtica dels anys setanta va constituir una conjuntura semblant, en la qual calia fer un nou pas endavant en l'elaboració de models lingüístics per tal de facilitar una nova expansió de l'ús del català. En aquest context, no sols en els àmbits educatius, literaris, culturals o periodístics,

69. Intervenció en la taula rodona «Una llengua normativitzada: una societat normalitzada?».

com era sobretot el cas en els anys trenta, sinó més aviat en els nous mitjans audiovisuals —que reclamaven un estàndard oral— i en els usos especialitzats, per als quals calia sistematitzar les respectives terminologies.

Després d'una trentena d'anys, disposem de nombrosos elements per a fer balanç de la situació actual de l'ús lingüístic. En són un bon exemple les enquestes d'usos lingüístics aplegades en una visió de conjunt a la publicació recent *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI*.⁷⁰ Fa pocs mesos, a més, en el Simposi Internacional sobre el Català al Segle XX, que tingué lloc en el marc de la commemoració del centenari de l'IEC, vam tenir ocasió de tractar-ne amb qualificats especialistes. I fa poques setmanes han aparegut també les dades detalladíssimes del Baròmetre de la Comunicació i la Cultura sobre els consums mediàtics i culturals de la població de l'àrea lingüística catalana,⁷¹ de les quals podem extreure també informacions extraordinàriament interessants.

Aquesta abundància d'informació sociolingüística reclama que se'n faci una explotació i una interpretació acadèmica i política a gran escala, ben fonamentada i orientada a l'acció i la mobilització social a l'inici d'aquest mil·lenni que tot just comença. Es tracta d'una tasca digna de l'esforç de les institucions i de la societat, que des d'aquí voldria contribuir a emprendre.

Mentrestant, voldria recordar breument la intervenció de Joaquim Torres en el Simposi Internacional sobre el Català al Segle XX, sobre «La situació demolingüística als territoris de llengua catalana»,⁷² en la qual ell subratllava els dos factors decisius, a la vista de les dades sobre la situació sociolingüística, per tal d'assegurar el futur del català: la consecució de nivells importants d'autogovern i la consolidació de normes de tria lingüística favorables al manteniment del català en les converses interpersonals.

La capacitat legislativa i les normes socials sembla que són avui les claus del futur de la llengua catalana, més que la manca de normativa lingüística —com era el cas l'any 1907 o l'any 1932.

Però continua havent-hi una relació estreta entre la disponibilitat de models lingüístics i la possibilitat d'expandir l'ús social de la nostra llengua. Ho podem veure en aquests quatre condicionants actuals de l'ús lingüístic, cíclicament encadenats entre ells:

— En primer lloc, encara cal continuar completant i actualitzant els models lingüístics per als nous àmbits d'ús decisius —en l'ús educatiu i professional com en les noves activitats de lleure: elaborar i difondre terminologies i models per als

70. Ernest QUEROL (coord.) (2007), *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.

71. Accessibles en línia a: <http://www.fundacc.org/> (consulta: gener 2008).

72. Consultable en línia a: http://www.iecat.net/butlleti/pdf/115_butlleti_torres.pdf (consulta: gener 2008).

llenguatges d'especialitat; avançar en la definició de l'estàndard oral i en la confluència entre les seves modalitats...

— En segon lloc, de manera molt especial, cal vetllar per oferir una accessibilitat màxima als models lingüístics existents i dotar-los d'una aplicabilitat màxima, per mitjà dels nous sistemes de difusió en línia i en suport digital —com és el cas de l'accés a sistemes de traducció entre el català i altres llengües o de la difusió de correctors lingüístics avançats per al català.

— En tercer lloc, cal prestar una atenció preferent a les competències reals en llengua catalana que proporciona el sistema educatiu. Les enquestes sobre coneixements lingüístics poden donar una visió inexacta i excessivament optimista de l'amplitud d'aquestes competències. Està bé que hi hagi uns percentatges elevats de població que declaren que saben parlar o escriure una mica en català, però només les persones plenament competents en l'ús oral i escrit de la nostra llengua podran ser ciutadans culturalment actius i usuaris constants de català. En un moment com l'actual, en què coincideix l'arribada massiva a les aules d'estudiants de molt diversa procedència migratòria amb la voluntat de potenciar l'ús educatiu de l'anglès al costat del català i el castellà, cal reforçar al màxim els sistemes d'aprenentatge i les orientacions didàctiques capaces de consolidar una bona competència lingüística en el conjunt dels estudiants.

— En quart lloc, i també en estreta relació amb els tres punts anteriors, cal que avanci visiblement la presència pública de la llengua tant en el món del treball i l'empresa com en el mercat cultural i l'oferta de lleure, si volem mantenir un reforç positiu que justifiqui i compensi l'esforç d'aprenentatge —ja que l'experiència d'haver estudiat una llengua sense poder-la capitalitzar en les activitats professionals i de lleure és la pitjor antimotivació que hi pot haver.

Així doncs, si hem de renovar en el moment actual l'esperit que presidia la fundació de l'IEC i la promulgació de les *Normes* de Castelló, caldria trobar una confluència d'esforços entre els sectors polítics, econòmics i culturals per tal d'avançar amb decisió en l'ús social i superar els desequilibris i fragmentacions entre els territoris de llengua catalana. L'extensió del principi de disponibilitat lingüística a les empreses privades en el nou Estatut d'autonomia de Catalunya, la nova Convenció de la UNESCO sobre la protecció i la promoció de la diversitat de les expressions culturals (que dóna suport a les polítiques locals que estableixin en quina llengua es difonen les ofertes de productes i serveis culturals) o la refundació de l'Institut Ramon Llull amb intervenció d'Andorra, les Illes Balears i altres territoris al costat de Catalunya són símptomes que les coses poden evolucionar favorablement.

Actualment, no ens trobem davant de l'absència de normes —com el 1907 o, al País Valencià, el 1932. Però sí que ens cal superar una certa concurrència de normes regionals, alimentada per la fragmentació política i administrativa de l'es-

pai educatiu, cultural i comunicatiu. Hem d'aprendre a gestionar la variació normativa, superant la fragmentació comunicativa i la compartimentació de les normes regionals, amb un compromís recíproc de transversalitat en les activitats de difusió cultural i en l'àmbit educatiu, per tal que tots els estudiants coneguin totes les opcions regionals de l'estàndard (i no sols la pròpia) i totes les audiències dels mitjans de comunicació es familiaritzin amb tots els accents estàndard.

És factible, és necessari i ha de ser possible, si volem fer-nos dignes continuadors dels qui fundaren l'IEC i els qui promulgaren les *Normes* de Castelló.

ISIDOR MARÍ MAYANS
Universitat Oberta de Catalunya
Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica

Llengua i comunicació en l'era digital

Fa unes setmanes, la Generalitat de Catalunya atorgava el Premi Internacional Catalunya al doctor Edward O. Wilson, pare de la sociobiologia i encunyador del concepte de «biodiversitat». El mateix dia del lliurament, el biòleg nord-americà declarava que «el progrés» —cite textualment— «és una tendència cap a la complexitat». La idea no és nova. A Europa, Niklas Luhman i Edgar Morin, per exemple, ja havien parlat d'un «paradigma de la complexitat» per a explicar la societat actual.

Al marge del significat que atorguem al mot *progrés*, el *canvi* —que és un sinònim possible del mot *progrés*— és l'altre aspecte que l'investigador social ha de tenir en compte si vol entendre la «tendència» del món actual. Certament, les darreres dècades han representat canvis profundíssims en els aspectes polítics, els econòmics, els socials i els tecnològics. Una conseqüència n'ha estat la metamorfosi radical de l'estructura comunicativa. Les lleis del mercat, per la seua banda, han entrat amb força impetuosa en un món fins llavors molt determinat pels interessos estatalistes. Els factors comunicatius al·lòctons hi han pres una rellevància suprema per davant dels autòctons. Els satèl·lits i les xarxes de cable, per exemple, superen antigues barreres proteccionistes i descol·loquen les polítiques comunicatives exclusivament locals. El pes del passat, la llengua tradicional o la continuïtat cultural ja no tenen tampoc el mateix paper de cohesió social que fa tan sols unes dècades. La continuïtat territorial, cultural i lingüística es clivella en diferents sentits i esdevé cada dia més complexa.

Els interessos en joc dins de la comunitat lingüística —mercantils i informatius, polítics i cívics, públics i privats— a vegades són clarament contraposats. En aquest marc, la digitalització i la convergència dels grans sectors de la comunica-

ció obliguen, per exemple, a resituar el paper i l'abast dels mitjans de comunicació públics i el mateix concepte de normalització lingüística. S'imposa l'adequació a les noves circumstàncies. Dels mitjans de comunicació i de la mateixa comunitat lingüística.

Les anàlisis tecnològiques, en aquest context, no poden quedar al marge de la teoria social si volem entendre el marc de la nova estructura de la comunicació. De fet, aquest fenomen tecnològic té repercussions socials, culturals i econòmiques fins ara impensables. El fenomen connex més rellevant és Internet, expressió i metàfora de la societat actual. Darrere seu hi ha grans riscos, però també oportunitats innegables. Per la seua banda, la globalització té efectes també ambivalents. Amplia els mercats, posem per cas. Però també estén la democràcia i els drets humans arreu del planeta. Erosiona determinades formes d'organització social, com ara l'estat-nació, i provoca canvis en la vida personal. Esdevé, en definitiva, una força dialèctica i dinàmica. Això sí, no té les mateixes conseqüències a tot arreu. Els EUA, per exemple, ho viuen d'una manera. I els francesos, sempre recelosos davant del gegant, ho senten d'una altra de ben diferent. Dins d'aquest mateix procés de canvi estructural, s'han transformat també les relacions i les fonts de la identitat, el procés de formació de la qual ha esdevingut més obert i polièdric. Els valors bàsics de la solidaritat i de la cohesió socials adquireixen, en aquest context, uns perfils ben distints.

Vull pensar que els avenços tecnològics han de contribuir a enriquir l'ecosistema comunicatiu més que no a empobrir-lo en nom d'alguna mena de darwinisme social. La televisió digital —terrestre (TDT), per satèl·lit o per cable— i els nous mitjans, com ara Internet, són, almenys en teoria, una magnífica oportunitat de cohesió social més que no un perill de desintegració. Una de les aparents paradoxes introduïdes per la societat informacional —potser la més determinant de totes— és la relació entre la globalitat (el tot) i la proximitat (la identitat). I un dels objectius més clars de les polítiques de comunicació és, precisament, la combinació d'exigències de les diferents esferes: internacional, estatal, nacional, autonòmica, comarcal i local. Al marge de l'omnipresència de la societat-xarxa, em fa l'efecte que, paral·lelament, la dimensió diguem-ne cívica de la societat (i passeu-me la tautologia) és, en aquest context, d'atenció preferent. Ben mirat, el món, com deia André Gide, és també «on compre el pa i el vi de cada dia». Això sense comptar que la lluita contra la corporatització de la vida civil és, ara més que mai, el primer dels reptes democràtics.⁷³ La salut social exigeix que els canvis en les estructures materials vagen també acompanyats de les corresponents adaptacions mentals i ideològiques. Les conseqüències del desajust entre les unes i les al-

73. Vegeu, per exemple, Salvador GINER (1979) i també Salvador GINER (1987). Per a una descripció de les «associacions» i el seu protagonisme civil, vegeu Martine BARTHÉLEMY (2003).

tres sempre són roïnes.⁷⁴ Manuel Castells alerta contra el perill que representa el fet que «els individus —ancorats en un individualisme exacerbat— no creuen en les institucions». És la societat que s'autodestruïx, una de les expressions més inhumanes de la «societat risc» de què parla Ulrich Beck. La societat sense «capital social» de l'americà Robert Putnam.⁷⁵

Des del nostre punt de vista, les polítiques de comunicació han de reforçar, per tot això, una esfera cada dia més malmesa com és l'espai públic —el físic (el carrer), el virtual (Internet) i, sobretot, l'audiovisual. El tema és especialment rellevant si pensem en l'actual centralitat de la televisió en l'ecosistema comunicatiu. La universalització dels nous servicis comunicatius i la creació d'un àmbit públic que funcione en la llengua del país haurien de ser els dos eixos d'actuació preferents de les polítiques comunicatives i lingüístiques positives. En contra de les polítiques lingüístiques segregacionistes aplicades a l'ensenyament —especialment al País Valencià—,⁷⁶ cal una planificació pública que lidere la política d'extensió de l'ús social de la llengua en tot l'espai públic de la comunicació. «Una llengua és un mercat», assegurava fa uns anys Jesús Royo (1991). Però una llengua ha de ser alguna cosa més. Una llengua —una comunitat lingüística, ben dit— és una —hi insistisc: una no dues— xarxa de centres escolars, de biblioteques, de periòdics, un espai audiovisual compartit, un o diversos parlaments, i, també, una manera particular d'organització cívica. Lluny de les visions essencialistes per a les quals una llengua és només un univers simbòlic, una comunitat lingüística és una xarxa de relacions. Això inclou l'explotació de nous mercats interiors (mercats de proximitat i sinergies amb les televisions locals-comarcals, aprofitament del mercat lingüístic compartit entre Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià) i exteriors (europeus i no europeus). L'espai públic de la comunicació al País Valencià, per exemple, ha d'augmentar quantitativament, amb un mínim de dos múltiples sencers de TDT (vuit programes o antics canals) que matisen l'augment exponencial de l'emissió i recepció de programes-canal en castellà que comportarà l'inici de les emissions de les noves concessions de TDT de nivell estatal, autonòmic i local-comarcal, a més de les arribades pel cable i per satèl·lit i els servicis connexos de la televisió per ADSL, la tele-

74. Els valencians en sabem massa, d'aquest tema. La industrialització ràpida i caòtica de les dècades dels anys seixanta als vuitanta no va anar acompanyada de la modernització cultural i ideològica necessària, sinó que les visions del món que encara perduren en bona part de la societat valenciana són de tipus tradicional —preindustrials, preurbanes, en bona part.

75. Per a la noció de «capital social», vegeu, per exemple, Robert D. PUTNAM (2002) i PUTNAM (2003). Per a una crítica del concepte de «capital social», vegeu Vicenç NAVARRO (2003).

76. Al meu entendre, la separació dels alumnes en aules o centres escolars diferents per raó de llengua ha estat l'error més greu de la política lingüística institucional al País Valencià. La llengua és, per definició, un element de cohesió i anivellament socials. Aquesta estratègia escindeix la comunitat escolar en dues comunitats lingüístiques disgregades i atempta, en conseqüència, contra el principi bàsic de la universalització que hauria de presidir qualsevol servici públic.

visió per mòbil i la televisió per Internet. En aquest marc, RTVV + RTVE + CCRTV + IB + les televisions públiques digitals terrestres haurien de constituir un gran espai de col·laboració, un terreny de cruïlla cultural, lingüístic, econòmic i democràtic, que reforçara aquest espai públic en la llengua compartida. Em fa l'efecte que ni tan sols estem en el bon camí. L'estat, les comunitats autònomes de Catalunya, les Illes Balears, el País Valencià i els respectius ens audiovisuals públics haurien de ser uns actors molt més actius enmig d'uns canvis estructurals a gran escala.

D'altra banda, no estic segur que la reflexió teòrica sobre aquesta matèria i les polítiques lingüístiques que se'n deriven hagen estat a l'alçada de les circumstàncies. La multiplicitat dels problemes i la irrupció de factors inèdits fins ara han desbordat els diagnòstics tradicionals. La incertesa davant de la complexitat de què parlava E. O. Wilson i l'esmentada superacceleració dels canvis constitueixen les nostres úniques seguretats, protagonistes com som d'una vida «en trànsit» permanent entre un món que no acaba de desaparèixer i un altre que es perfila nítidament dia a dia. Els canvis demogràfics i sociodemogràfics, en primer lloc, amb les noves mobilitats legals i il·legals, o la crisi de la natalitat i dels models familiars heretats perfilen, d'entrada, una societat diferent de la «tradicional» de què nosaltres som fills «naturals». Però també de la «moderna» de base industrial i urbana, que passa avall, en molts sentits, enmig d'una crisi estructural. «El coneixement és situacional», ens va ensenyar Karl Mannheim (1956). D'ací que hàgem de revisar les nostres velles idees amb interpretacions més d'acord amb l'«aire dels temps» i la rapidesa de les mutacions. Vull pensar que el mateix IEC —als membres del qual he d'agrair la invitació a pronunciar aquestes paraules— hauria d'imposar-se com a tasca preferent un nou diagnòstic sobre la situació. Amb un doble objectiu: amb *afany científic*, d'una banda, i amb *voluntat d'intervenció crítica*, de l'altra. Les novetats, de vegades, són més ràpides que la nostra capacitat comprensiva, cosa que subratlla una certa orfandat intel·lectual i un escepticisme massa generalitzat. El sociòleg de la comunicació, l'acadèmia que representa l'IEC i el responsable polític haurien de ser imaginatius en la configuració d'un model d'interpretació i d'intervenció socials que s'adapte a les característiques de la societat real i no a les versions passadistes que sovint invoquem amb un cert aire de nostàlgia.

TONI MOLLÀ ORTS
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BARTHÉLEMY, Martine (2003). *Asociaciones: ¿Una nueva era de la participación?* València: Tirant lo Blanch.
- GINER, Salvador (1979). *Sociedad masa*. Barcelona: Península.

- GINER, Salvador (1987). *Ensayos civiles*. Barcelona: Península.
- MANNHEIM, Karl (1956). *Essays on the Sociology of Culture*. Londres: Routledge.
- NAVARRO, Vicenç (2003). «Crítica del concepto de capital social». *Sistema* [Madrid], núm. 172 (gener). També disponible en línia a: <www.vnavarro.org>.
- PUTNAM, Robert D. (2002). *Solo en la bolera*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- (2003). *El declive del capital social*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- ROYO, Jesús (1991). *Una llengua és un mercat*. Barcelona: Edicions 62.

Llengua, norma i literatura

Ja em disculparan si, per commemorar els tres quarts de segle de les *Normes* de Castelló, no parle directament de la seua transcendència inqüestionable, ni de les normes mateixes o del seu significat històric. Ni sobre la qüestió famosa que gràcies a les *Normes* mateixes hauria d'haver quedat tancada fa molts anys: la qüestió del problema etern, la disputa de l'ase i la mula sobre el nom de la cosa, sobre la cosa, sobre el català-valencià, valencià-català, i sobre els desficacis que deriven de tan gloriós debat. No és que no m'interesse: m'interessa moltíssim, però jo no hi podria afegir res de nou, a banda d'insultar els responsables de tot pèl i tota plo-ma que sistemàticament posen pals a les rodes d'aquest carro en què tots viatgem cap a un futur incert. Parlaré, per tant, sobre alguns perills que, al nostre país, ha d'afrontar aquesta llengua en forma escrita, normativa i fins on és possible també normal: sobre allò que pot passar, posem per cas, amb relativa independència dels polítics de torn, en el variable món de la lectura i dels llibres, que d'altra banda, en el nostre cas, és un món massa petit.

Pot passar, per exemple, que les pressions directes o indirectes del xantatge blaver —l'expressió és dura, i ho lamente, però es manifesta descarnadament així: com a xantatge i com a «blaver», és a dir irracionalment anticatalà— comencen a tindre, al País Valencià, més efectes que no sembla sobre l'ús i consum de la literatura. Especialment a partir de les pressions per reduir l'àmbit geogràfic o lingüístic de les lectures escolars. Cal recordar que el «nou nacionalisme» valencià dels anys seixanta i setanta va començar a funcionar amb llibres, llibreries, editorials i cursos de gramàtica: segurament no podia ser d'una altra manera. Ací, la poca o molta gent que s'ha (re)incorporat a la pròpia comunitat nacional, ho ha fet llegint: i assumint la consciència que allò que llegia era català i, si era literatu-

ra, era literatura catalana. Els valencians que han guanyat una «independència moral» respecte a la cultura (i per tant la identitat) nacional castellanoespanyola, ho han fet en bona mesura a través de la literatura catalana: substituint, en la consideració de «nostre» i «nacional», el Cid per Ramon Llull, el Quijote pel Tirant, el Burro Platero per la Vaca Cega, Delibes per Rodoreda i Ortega per Fuster.

I si hem assolit un mínim grau de normalitat —diguem-ne «normalitat» almenys per comparació a un segle o mig segle abans— és perquè els escriptors valencians hem assumit i aprofitat una tradició —i una llengua— literària que no era reductivament valenciana: elimineu, al País Valencià, tot allò que (com a literatura, o com a producció «cultura» equivalent) ha estat produït els darrers quaranta anys *dins* d'aquest espai globalment català i no quedarà estrictament res, o gairebé res, fora de la producció en llengua castellana, que per tant està *dins* d'un *altre* espai. Dit d'una altra manera: ningú no ha demostrat encara que pugua existir una literatura «valenciana no catalana»: valenciana en valencià, és clar. Deu ser que les restriccions, i les actituds, mentals que implica aquest concepte de literatura o llengua *valenciana no-catalana* són prou per impedir tota solvència literària. Són, com diria Sir Francis Bacon de Verulam, «a wonderful obstruction of the mind», i amb la ment obstruïda no és fàcil fer literatura.

El que sembla que sí que pot existir és una literatura pensada i feta sobretot per a un públic valencià, i amb la consciència que difícilment podrà ser consumida per un altre públic (ni ho pretén, fins i tot per raons de mercat escolar). Parle d'autors valencians. Però la mateixa cosa és aplicable a molts i molts autors del Principat de Catalunya, i a moltíssims llibres publicats a Barcelona: són perfectament localistes, a penes regionals, però la diferència és que no ho saben. I no és qüestió de llengua o dialecte, sinó de perspectiva: Valle-Inclán, Cela o Torrente Ballester han escrit molts llibres en un curiós «castellà-gallec», però no pensaven només en un públic local, ni de bon tros. Ni ho pensen els autors sud-americans quan escriuen amb girs, variants i vocabulari del seu país o regió. Ni els nord-americans quan escriuen en l'anglès d'Alabama i Tennessee. El problema, en el nostre cas, és tot un altre. És que habitar els lectors, des del principi, a aquesta reducció de perspectiva pot arribar a crear també una percepció reductiva: que, per exemple, al País Valencià només siguen percebuts com a «nostres» els autors valencians i només les obres que segueixen les variants valencianes de la llengua. Que són les que jo gaste, d'altra banda: torne a insistir que el problema no rau en la llengua —i menys després de les generoses circulars de l'Institut d'Estudis Catalans!— sinó en la reducció de l'espai.

El nostre és un espai estret i fràgil, i la nostra és una llengua convallescent i delicada. Segurament no podem resistir els sotrats i els estiraments que resisteixen sense gaire risc l'espanyol i el francès (l'anglès ho resisteix tot). Nosaltres podem resistir, en la llengua literària, un cert estirament i una certa dispersió en la mor-

fologia i en el vocabulari, però només «fins a un cert punt»: només fins al punt que no es perda la percepció d'estar escrivint i llegint en *la mateixa* llengua. És a dir, fins al punt que el lector no senta que llegeix en un idioma que «sona» o resulta o és percebut com a distant i estrany. El remei, tal com jo ho veig, no rau en la reducció sinó en l'expansió. No a reduir *tota* la llengua literària a una sola de les possibilitats normatives o lèxiques (no cal que *tots* escriguen *serveixi*, *galleda* i *noi* en comptes de *servisca*, *poal* i *xiquet!*); ni a reduir-la tampoc a les variants pròpies del territori de cada autor, per molt que aquest territori siga important i es diga Mallorca o Barcelona: hi ha autors «barcelonins» que gasten un llenguatge que seria l'equivalent, *mutatis mutandis*, del «madrileño cheli», o del «porteño» de Buenos Aires que tant odiava Borges, i tanmateix suposen o imaginem que això és normal i regular, no local i dialectal.

Quan parle, doncs, d'expansió enfront de reducció, em referisc a una certa moderació —almenys quan no es tracte de diàlegs «realistes» i de donar «color local» —tant en la uniformitat com en la dispersió. Expansió significa emprar uns estàndards que admeten un grau de variació suficient per no allunyar-se de les grans modalitats territorials, però que no arriben a ser percebuts com a *distants* i *estranyes* fora del propi territori. Ara bé, un cert grau d'«estranyesa» és inevitable: no és fàcil que *serveixi* i *galleda* siguin percebuts com a pròxims i propis pels qui diuen *servisca* i *poal*; però coses així, i més fortes i extenses, passen amb altres llengües literàries, i els efectes no són vistos com a dispersió i barrera, sinó com a extensió, vitalitat i «riquesa». Mireu l'espanyol i observeu com amplien i estenen el seu diccionari acadèmic!

I ací arribem a l'altre sentit de l'«expansió» contra la «reducció»: al camp dels hàbits de lectura, i per tant a la circulació dels llibres, i per tant al mercat editorial. És a dir, per acabar, que la unitat de l'espai literari, d'un espai que és molt més que la llengua, depèn entre altres coses (però depèn *essencialment*) del manteniment d'un sol espai de mercat, on siga tan fàcil i tan *normal* trobar i llegir una novel·la, un assaig o un estudi, un llibre de poemes o una traducció, publicat a Barcelona o a Vic en variant «catalana», a València o a Alzira en variant «valenciana», o a Mallorca o a Manacor en variant «mallorquina». On llegir la *Divina Comèdia* en «valencià» siga perfectament normal per als lectors de Catalunya, per posar un exemple interessat. Sembla elemental, és elemental, però hi ha alguns signes en direcció contrària: en direcció a desentendre's progressivament de la part del mercat —que és la part de lectors, que és la part de l'espai comú— que no correspon al propi territori.

Això ja ha començat a funcionar així de cara sobretot al mercat escolar i és un mal senyal: mal senyal si els nois de Girona no llegeixen llibres que parlen de xiquets, i si els xiquets de Gandia no poden llegir contes on apareguen nois. No és qüestió de normes ni de noms, sinó de llibres. Fa pocs anys, comprava jo el diari, a Castelló, en un quiosc on venen també material per a una escola veïna, i una

mena demanà: «Té el llibre de lectura de valencià?»; i el quiosquer li va donar *La plaça del Diamant*. Aquesta és la qüestió i aquest és el remei de la qüestió. Supose que m'explique. I m'agradaria que la nena o xiqueta, l'escola, el quiosquer i el llibre serviren, servissin o servissen d'exemple i de recordatori. De la qüestió de noms, les polèmiques estúpides, els intents de divisió i de destrucció, i altres detalls, ja en parlarem un altre dia, amb injúries meditades contra els causants i els culpables. Avui, recordem els tres quarts de segle d'unes normes i d'una normalitat vigorosa però sempre amenaçada.

JOAN FRANCESC MIRA I CASTERÀ
Universitat Jaume I
Institut d'Estudis Catalans. Secció de Filosofia i Ciències Socials

Literatura i ensenyament del català⁷⁷

Aquesta intervenció se centra en les paradoxes de la relació entre creació literària i ensenyament de la llengua, més enllà de la vella polèmica sobre la llibertat creativa dels escriptors i el seu paper social o cívic. De fet, cap a final dels anys vint del segle passat, a la revista *Taula de Lletres Valencianes*, es va mantenir una polèmica sobre el dret dels escriptors a elaborar artísticament els seus textos en detriment de la capacitat de difusió social d'aquests. Així, Carles Salvador sostenia que aquesta elaboració artística, en la línia avantguardista que ell mateix practicava en aquella època, era un dret inalienable, enriquidor de la llengua mateixa. En canvi, Miquel Duran de València s'aferrava a posicions populistes des de les quals la literatura, abans que res, havia d'estar al servei de la conscienciació social i cívica, i, per tant, havia d'acollir-se als motles tradicionals, més fàcils de percebre per les capes populars. La polèmica, que per altra banda ha estat ben estudiada en els seus matisos, es clou amb l'arribada de la Segona República i amb l'aparició d'altres publicacions periòdiques que responien al nou context polític que en aquella ocasió històrica es construïa, en el qual també tenien un paper els factors lingüístics, com ara la normalització relativa que les *Normes* del 32 representaven per a la societat valenciana.

Avui, tres quarts de segle més tard, i després dels successius avatars sociolingüístics i polítics del català, sabem de segur que aquesta tria entre avantguardisme i populisme —entre innovació creativa i ús mobilitzador de les formes tradicionals— ha de descontruir-se i plantejar-se en altres termes. De manera que, en aquest aspecte, la responsabilitat cívica no recau tant sobre l'escriptor, sinó sobre

77. Intervenció en la taula rodona «Una llengua normativitzada: una societat normalitzada?».

aparells com ara l'escola o el conjunt dels mecanismes educatius en un sentit més ampli, que tenen la missió de preparar la gent per gaudir dels valors de tot tipus de literatura dotada de qualitat. La clau és *apujar* la gent per mitjà de l'educació esteticoliterària, sense haver de rebaixar els paràmetres artístics de la literatura. És, per tant, a l'educació de la població, i en especial la del jovent, on es desplaça el centre de maniobres que determinava aquella paradoxa.

En aquest marc de referència és on vull plantejar algunes qüestions que afecten l'educació literària, amb particular atenció a l'àmbit valencià. En primer lloc, respecte a l'especificitat de l'ús que se'n fa, de la llengua, en el discurs literari —és a dir, el discurs emprat en la literatura de creació. Sovint s'ha insistit massa en la diferència entre el llenguatge de la literatura i el llenguatge anomenat *ordinari*, com si la literatura se situàs en un món verbal diferent, en l'àmbit de la desviació o fins i tot de la transgressió respecte a l'estàndard, i en conseqüència no fos apta com a instrument per a l'ensenyament de la llengua *comuna*. Aquesta posició, molt estesa, priva l'ensenyament lingüístic d'un dels camps de conreu més àgils i fructífers de l'activitat verbal. És clar que la meua afirmació no implica, ni de bon tros, que el discurs literari haja de tenir el monopoli, ni tan sols la primacia, entre els diversos models que cal emprar en l'escola. Sens dubte, el discurs literari pren distància respecte a altres usos de la llengua, com són el col·loquial, el científicotècnic o el juridicoadministratiu, que han de ser també models de l'ensenyament, però aquesta distància no és cap confrontació dicotòmica amb una llengua comuna presumptament neutra, sinó una especificitat més, en el marc de la pluralitat dels usos sociolingüístics. D'altra banda, el discurs literari presenta uns trets de flexibilitat que li permeten assimilar en el seu gresol altres tipus de discursos, mentre que el discurs acadèmic o el col·loquial no tenen la mateixa capacitat assimiladora de l'heterogeneïtat.

Després d'aquesta reivindicació de la funció educativa del discurs literari en la didàctica de la llengua, un altre punt que vull assenyalar és el de l'empobriment verbal dels discents actuals i la consegüent dificultat per a la selecció de lectures de qualitat. Certament, la il·lusió tecnològica de les darreres dècades i una certa entronització de la fugacitat —pense ara, per exemple, en la tendència compulsiva a l'actualització constant, l'*up-date* dels programes informàtics que deixa obsoletes contínuament les versions anteriors— han reduït la memòria històrica dels nostres escolars en els àmbits cultural i lingüístic. Com a conseqüència, ha minvat la seua capacitat per a enfrontar-se amb la lectura literària, que es nodreix de l'*arxiu* dels discursos, dels mots i dels referents que una llarga tradició ha anat dipositant en el tresor cultural col·lectiu. Hi ha paraules i situacions que han esdevingut opaques per a la majoria dels membres de les noves generacions, amb la qual cosa el professor de literatura es veu sovint forçat a fer una tasca filològica, pràcticament arqueològica, que entorpeix la cerca del plaer lector. Cal dir, d'altra banda, que

aquest no és un problema específic del català, sinó que el compartim amb les altres llengües de l'ensenyament. La disjuntiva que es planteja és la d'aconseguir engrescar els escolars en la superació d'aquestes dificultats filològiques, enteses com a peatge per a la descoberta de mons imaginatius estimulants; o bé, com a opció alternativa, abaratir el somni literari amb una producció textual d'avui mateix, atenta als referents de la subcultura més pròxima al jovent i a les expressions de moda, una producció que sovint és prefabricada, feta per encàrrec i atenta a les darreres tendències que marca el mercat mediàtic. Deixeu-m'ho dir amb una fórmula expeditiva i un xic despectiva: una literatura de plàstic. És clar que també hi ha meritoris exercicis d'aquesta literatura *didàctica*, que sovint va empeltada de bones intencions educatives més o menys encabides en els paràmetres d'allò políticament correcte —fins i tot progressista—, com és el cas de l'anomenada *psico-literatura*. La funció d'aquestes propostes, pel que fa a la didàctica de la llengua i la literatura, no pot menystenir-se, però aquestes lectures no haurien d'arribar a desplaçar la literatura clàssica de qualitat. Ho expressaré amb quatre noms il·lustratius: Calders, Espriu, Rodoreda o Fuster no poden ser foragitats de la galeria de models lingüístics i literaris del nostre jovent, malgrat les dificultats de recepció que puguen implicar. No, almenys, si confiem que els seus poderosos mons literaris tenen *per se* la capacitat de seduir imaginativament i enriquir les emocions i les idees dels lectors del segle XXI.

Una altra qüestió és la relativa al localisme de les lectures proposades a l'ensenyament. M'incloc entre els que pensen que les literatures arrimades a l'àmbit local tenen el poder de suggestió de la proximitat, de la immediatesa testimonial. Així, per exemple, fer llegir a les terres castellonenques el *Tombatossal* de Josep Pascual i Tirado és una activitat educativa que conté un plus d'atractiu: les expressions dialectals, els referents geogràfics, l'arrelament dels personatges en la mitologia popular. O bé, presentar als alumnes el testimoni d'un escriptor o una escriptora actuals de la seua pròpia comarca, amb la proximitat de la persona de carn i ossos i amb veu en directe, com a veí que ha excel·lit en la fabulació novel·lística o en la lírica intimista. Ara bé, aquesta estratègia de l'aproximació contextual, que té grans potencialitats educatives, no pot fer perdre el sentit de la unitat de la llengua i de la tradició literària. Menys encara quan una legislació i unes pràctiques administratives com les de la Generalitat Valenciana entrebanquen avui l'accés dels educands a la literatura en català produïda per autors no valencians i el deixen reduït, dins del sistema de lectures obligatòries i de temes del programa, a una mena d'esport de luxe, a un exercici de voluntarisme per part dels alumnes i dels professors. Com és obvi, els lectors escolars són, per la mateixa dinàmica del sistema d'ensenyament, uns lectors *captius*, que no trien amb llibertat de preferències, sinó que són *mediats* pels ensenyants i pel sistema administratiu que regula tot el procés. Aquesta dràstica restricció del cànon literari escolar, articulada

per disposicions legals i per pràctiques administratives, exclou així una part immensa del ric patrimoni cultural comú i impedeix, a més, el contacte dels alumnes amb les varietats no valencianes del català. No hi ha palliatius possibles: això és, ras i curt, el camí de la secessió lingüística ordida des de les instàncies del poder polític actual.

Nogensmenys, si passem de la necessària denúncia política de factors exògens a la reflexió professional de caràcter autocrític, convindrem probablement que cal esperonar la capacitat dels educadors per transmetre el gust per la lectura literària sense restriccions de cap mena. Això es podrà fer només des de la confiança profunda del professorat en la potència i la vigència de la nostra literatura i dels valors culturals que vehicula. I convé no oblidar que el discurs literari, a més de la munió de valors educatius de tota mena que comporta, té també la virtut de ser a l'ensens laboratori i aparador de la variació lingüística, tant la d'ordre dialectal com la de registre. D'aquesta manera, el discurs literari elabora la diversitat dialectal i funcional, experimenta amb certes formes particulars de diversos àmbits geogràfics, les carrega d'expressivitat artística i les mostra en el text escrit. No hauríem mai d'oblidar aquesta funció de dignificar i posar en valor, dins el text culte, expressions dialectals i col·loquials que no són acollides per l'estàndard. La seua inclusió selectiva en el discurs literari de qualitat actua, en aquests casos, no diré que com a formol conservador, sinó com a líquid revelador del seu cromatisme. Però, això sí, a condició que la seua circulació abraçe tot l'àmbit geogràfic del català. En aquest sentit, la literatura estableix sovint uns vasos comunicants que són decisius en la dinàmica interdialectal d'una llengua i en el seu equilibri intern. Crec que és només a partir d'aquestes consideracions, i en especial de la confiança dels professionals de l'ensenyament en totes les potencialitats que conté la literatura, com tindrem possibilitats d'èxit en l'empresa agosarada de transformar els estudiants, de lectors captius, en lectors captivats per l'experiència literària.

VICENT SALVADOR LIERN
Universitat Jaume I

Per la lleialtat social a les *Normes de Castelló*⁷⁸

Aquest any 2007 ha estat farcit de commemoracions col·lectives i individuals molt significatives per al poble valencià; així, commemorem els tres-cents anys de la batalla d'Almansa, el vint-i-cinquè aniversari de la mort de Sanchis Guarnier, mestre de mestres, autor d'obres cabdals com *La llengua dels valencians*; també celebrem el setanta-cinquè aniversari de la signatura de les *Normes de Castelló*. Ben mirat, és un any carregat de molt de compromís cívic i social en defensa de la llengua i de la cultura, en definitiva, dels trets de pertinença del poble valencià.

Segons ens ensenyà Enric Valor, l'acceptació de les *Normes de Castelló*, o simplement les *Normes del 32*:

[F]ou un fet importantíssim per al ressorgiment, afirmació i consolidació del tret més característic de la identitat del nostre poble. Les *Normes de Castelló* han creat una gran i saludable inèrcia de lectors i escriptors. L'idioma s'ha consolidat i es consolida segons el seu ensenyament va ampliant-se...

I en paraules de Vicent Pitarch:

Les *Normes de Castelló* constitueixen una de les fites més sòlides que van ser capaços de bastir els nostres predecessors [...] Les *Normes de Castelló* constitueixen, com és ben sabut, la consolidació al País Valencià de la codificació lingüística generalitzada que havia iniciat l'Institut d'Estudis Catalans.

78. Intervenció en la taula rodona «Una llengua normativitzada: una societat normalitzada?».

Per tant, la signatura de les *Normes* de Castelló ha estat i és el fet més important que els valencians hem fet per a la nostra llengua. En aquell moment, tan lluny i alhora tan pròxim en la nostra història, els signants d'aquestes *Normes* van fer possible el consens al si de la societat valenciana.

La nostra modesta contribució per homenatjar els escriptors, intel·lectuals i associacions cíviqües que feren possible la signatura de les *Normes* de Castelló és participar en aquest acte com a Comissió Cívica davant de la Secció Filològica de l'IEC per refermar el nostre compromís envers la llengua.

El maig de 1995 el Partit Popular guanyava les eleccions autonòmiques al País Valencià i des d'aquell moment fins ara és el partit que hi governa. Doncs bé, una de les principals línies d'acció dels diferents governs que s'han anat succeint ha estat l'atac continu a la llengua pròpia del País Valencià. La societat civil valenciana ha assistit amb resignació i amb un cert conformisme a aquesta política lingüística desenvolupada pel Govern de la Generalitat.

Aquestes accions s'han manifestat bàsicament en dos fronts:

a) D'una banda, amb l'intent de fixar el valencià com a llengua diferent i diferenciada del català en l'àmbit legal. Així, el Govern valencià ha censurat i prohibit sense cap contemplació l'ús del nom «català» o «llengua catalana» en tot tipus de normes legals, llibres escolars, certificats i titulacions, etc. Especialment greus han estat les actuacions en contra de la titulació universitària de filologia catalana.

b) D'altra banda, a través de la revitalització del secessionisme lingüístic, agitant i mantenint permanentment viu el conflicte lingüístic al si de la societat valenciana, mitjançant accions i omissions, i tant en l'àmbit polític com en el social, el cultural o l'acadèmic. En aquest sentit podem assenyalar el conflicte permanent amb el món acadèmic i de l'ensenyament, centrat sobretot en dos camps: el de la normativa i el del material curricular i bibliogràfic.

Tot plegat, doncs, alimenta una política de foment constant de conflictes a l'entorn de la llengua per tal d'impedir-ne l'ús o desencoratjar els mateixos usuaris, tot intentant fer del valencià una llengua diferent i diferenciada del català.

Com no podia ser d'una altra manera, la política lingüística ha obtingut els seus fruits. Primerament, des de l'any 1995 el Govern abandona els estudis sobre l'evolució del valencià, que realitzava el Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics (SIES, des del 1985 fins al 1995). No tornem a disposar de més dades fins a l'any 2004, quan l'Acadèmia Valenciana de la Llengua publica el *Llibre blanc de l'ús del valencià*, una enquesta sobre la situació de la llengua.

El llibre blanc conté un apartat que compara l'evolució de les dades dels estudis publicats pel SIES (anys 1985, 1989, 1992 i 1995) amb les dades obtingudes el 2004, i n'extrau les conclusions següents:

a) Dades globals: la tendència favorable a la normalització lingüística s'ha invertit els darrers anys, amb una evolució marcadament negativa en la comprensió

i en la capacitat de parlar, alhora que es manté la línia ascendent en competència escrita. Ara, és en l'ús social de la llengua on l'evolució mostra els trets més negatius, i es reforça i s'aguditza una tendència que ja es manifestava en el quinquenni 1993-1998.

b) Competència lingüística: el decrement observat en competència oral en valencià es produeix bàsicament a la zona valencianoparlant del País Valencià. A la zona castellanoparlant té lloc un augment de la capacitat de parlar, llegir i escriure en valencià, però hi baixa la competència d'entendre'l. A nivell territorial, les comarques agrupades en la regió d'Alacant són les que experimenten una evolució més negativa en el coneixement del valencià, seguides per les comarques de Castelló.

c) Ús oral en els diferents àmbits socials: la disminució de l'ús social del valencià és encara més important que la corresponent al coneixement. Al carrer, amb gent desconeguda i en les compres a les grans superfícies comercials, la disminució és molt considerable. Per tant, la relació entre la competència declarada en valencià i la seua utilització efectiva als diferents àmbits experimenta també un descens.

La tendència que apunten aquestes dades dibuixa i reflecteix els canvis substancials produïts en els últims anys al nostre entorn social: la globalització, les noves tecnologies de la informació i l'arribada constant de població amb altres llengües. A nivell global, s'ha produït la desaparició de les fronteres, la constitució de grans empreses multinacionals amb interessos econòmics i informatius, el trencament dels vells espais geogràficoadministratius (estats, nacions, etc). Conseqüentment, aquests factors han condicionat la política i els mercats alhora que els usos lingüístics s'han globalitzat i homogeneïtzat sota uns valors mercantils.

Davant d'aquests reptes, la política lingüística del Govern valencià actua «tancat» les emissions de TV3 al País Valencià, les quals han consolidat un àmbit informatiu que, tot i ser modest i restringit, representa al País Valencià una part important de l'espai comunicatiu català. A més, amb la internacionalització de les xarxes comunicatives, els cables i els satèl·lits transfronterers, es difon majoritàriament l'anglès i l'espanyol. Conseqüentment, cal abordar aquest context amb un pensament multidisciplinari que permeta aplicar polítiques lingüístiques més ajustades a aquests reptes.

El País Valencià, amb una llengua pròpia encaixada entre una llengua planetària com l'anglès i una altra, el castellà, que també busca definir el seu paper en el concert mundial, amb la peculiar situació de minorització de la llengua pròpia i amb comunitats nouvingudes que no sempre accepten de bon grat la situació lingüística que s'hi troben, necessita una planificació lingüística, la qual ha de passar per la recuperació del valencià en tots els àmbits d'ús socials; i molt especialment, el Govern valencià deu donar exemple de lleialtat lingüística al poble va-

lencià i estar-se de fomentar conflictes innecessaris i artificials amb el subterfugi idiomàtic.

No caldrà obrir un debat per admetre que el món de l'ensenyament és el sector de la societat civil valenciana on la presència del valencià és més significativa, on l'ús del valencià com a llengua de comunicació està més arrelat. Tanmateix, en la resta de sectors de la societat civil valenciana, incloent l'Administració de la Generalitat i el seu Govern, la presència del valencià com a llengua d'ús quantitativament és molt baixa i qualitativament molt fluixa, sense gaire força. Un símptoma clar d'aquest panorama el trobem en el retrocés de l'ús social de la llengua i del nombre de parlants.

Davant d'aquesta situació, doncs, la Comissió Cívica fa una crida a la societat civil valenciana per recuperar l'esperit de consens i concòrdia que va possibilitar la signatura de les *Normes de Castelló* per arribar a un acord que possibilita la recuperació del valencià en tots els àmbits d'ús públics i privats, i fer de la nostra llengua una eina de comunicació i de cohesió socials. En conseqüència, demanem a totes les institucions un compromís per al valencià als àmbits polítics, administratius, socials i comunicatius, així com la posada en pràctica, de manera urgent, de les cinquanta mesures acordades perquè el valencià tinga un ple ús dins de la nostra societat.

Per finalitzar, i com diria Bertolt Brecht, cada cert temps ens toca eixir al carrer, per defensar allò que és evident.

COMISSIÓ CÍVICA PER LES NORMES DE CASTELLÓ

JORNADES DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Títols publicats

- [1] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida: (1 i 2 de juny de 1991)* (1992; 1a reimpr., 2001)
- [2] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Castelló: (16 i 17 d'octubre de 1992)* (1993; 1a reimpr., 2004)
- [3] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Menorca: (8 i 9 d'octubre de 1993)* (1994; 1a reimpr., 2001)
- [4] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Perpinyà: (20 i 21 de maig de 1994)* (1995)
- [5] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Andorra: (2 i 3 de juny de 1995)* (1996; 1a reimpr., 2003)
- [6] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Mallorca: (18 i 19 d'octubre de 1996)* (1997)
- [7] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a la Franja (Calaceit i Fraga): (17 i 18 d'octubre de 1997)* (1999)
- [8] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Elx i a la Universitat d'Alacant: (16 i 17 d'octubre de 1998)* (2000; 1a reimpr., 2003)
- [9] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Tortosa: (4 i 5 de juny de 1999)* (2000; 1a reimpr., 2004)
- [10] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a l'Alguer: (2 i 3 de juny de 2000)* (2001)
- [11] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Girona: (25 i 26 de maig de 2001)* (2002)
- [12] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a les Illes Balears. Any Francesc de B. Moll: (4 i 5 d'octubre de 2002)* (2003)
- [13] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Vic: (17 i 18 d'octubre de 2003)* (2004)
- [14] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana: (15 i 16 d'octubre de 2004)* (2005)
- [15] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Morella: (16 i 17 de desembre de 2005)* (2006)
- [16] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Banyoles: (16 i 17 de juny de 2006)* (2008)
- [17] *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Castelló de la Plana en homenatge a les Normes de Castelló: (14 i 15 de desembre de 2007)* (2008)

ISBN 978-84-92583-23-2

9 788492 583232